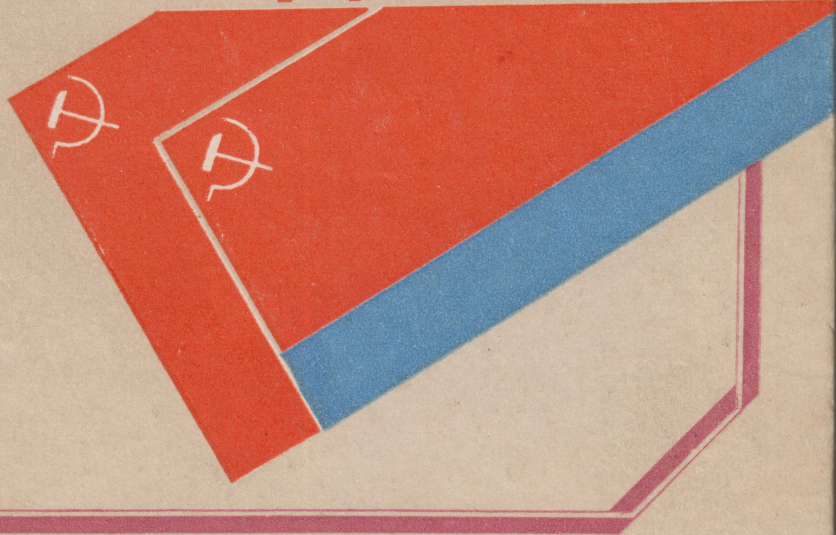

К63.362.1

Т 76

М.В.ТРОЯН

ТОГО ДНЯ
ЗІЙШЛО
СОНЦЕ
ВОЗЗ'ЄДНАННЯ

ПЕРШИЙ З'ІЗД
НАРОДНИХ КОМІТЕТІВ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

K63.362.1
T76

ЕК

Перевірено
2009 р.

М.В. ТРОЯН

Перевірено 1998 р.

ТОГО ДНЯ ЗІЙШЛО СОНЦЕ ВОЗЗ'ЄДНАННЯ

Перевірено
2021 р.

КОНТРОЛЬНИЙ ЕКЗЕМПЛЯР

614190

УЖГОРОД
ОРДЕНА ДРУЖБИ НАРОДІВ
ВИДАВНИЦТВО «КАРПАТИ»
1979

ББК 63.3/2.../
9(С2)
Т75

Троян М. В.
Т75 Того дня зійшло сонце возз'єднання: Перший з'їзд Народних комітетів Закарпатської України. — Ужгород: Карпати, 1979. — 136 с., іл., 16 л. іл.

Від знаменного дня відкриття Першого з'їзду Народних комітетів Закарпатської України (1944 р.) минуло 35 років. Автор книги, учасник цього незабутнього форуму трудящих Закарпаття, нині доктор історичних наук, розповідає про хвилюючу атмосферу політичного і духовного піднесення, в якій делегати з'їзду, кращі сини і дочки народу, приймали історичний Маніфест про возз'єднання краю з Радянською Україною.
Для широкого кола читачів.

Т $\frac{10601-074}{M215(04)-79}$ 6.79.0505040000

ББК63.3(2...)
9(С2)

Рецензенти — кандидати історичних наук
В. Ю. Ганчин і С. Ю. Пруниця.

Замість передмови

ДНІ НАШОЇ РАДОСТІ

Сьогодні на схилі життя заздрю собі сам. Маю що сказати онукам — своїм і чужим, притому не маю чого соромитися. Бо завжди був з тими, на яких тримається світ, добро і правда.

З молодих літ сумління привело мене до комуністів, а вже з ними — до боротьби з визискувачами, гнобителями трудящих. Хто був комуністом за буржуазних часів, той знає, що вони мали лише один привілей — першими одержувати удари жандармських пендриків, прикладів, першими йти за тюремні ґрати. У голодних походах, страйках, демонстраціях я собі їх надбав до ситості. Але то нас не лякало і не зупиняло. Ми знали, на що йдемо. Нам була дорогою не власна шкіра, а доля нашого, віками плюндрованого краю, його бідарів-трударів. І народ те бачив і цінив. Найбільше я відчув це у листопаді 1944-го, коли односельці мої подарували мені велику честь представляти їх на з'їзді Народних Комітетів у Мукачеві.

В історії записано, що там було, що вирішувалося. Але в історії не буде записана кожна душа, її кипіння, її щастя, її віра і надія. Ми, делегати, горіли любов'ю до братів радянських, наших визволителів, бо то вони своєю кров'ю, своїми життями дали нам змогу зібратися в тому кінотеатрі і так вирішувати долю Закарпаття, як того хотіли самі трудящі.

Коли я повернувся у Руське Поле із з'їзду, прочитав людям Маніфест про возз'єднання, я побачив, як у їх очах загорілося щастя. Я не раз говорив до людей, але ніколи не бачив таких поглядів, таких щасливих лиць.

Що маємо діяти, аби те щастя від нас не втекло, бо так довго воно оминало наш край? Іти до радянських братів добивати ворога! А потім повертатися і всіма силами триматися своєї матері — Радянської України. Так і вирішили. Пішов і я з своїм сином-добровольцем на фронт. Волів би я там залишитися, а не мій син! Та що вдієш. Він поклав своє життя у битві з фашистським супостатом, за щастя свого краю, його людей.

То було, як вчора, ми двоє мали один кулемет, він був моїм помічником. На своїх руках я виносив його з бою, та додому не доніс. Доніс лише його любов до людей, його надію на світлу долю.

А тепер кажу йому, моему синові, що його надія справдилася і що життя він віддав своє даремно. Не впізнав би син наше Руське Поле та й усе наше Закарпаття, але радів би йому так, як уміють радіти лише діти.

На серці мені добре, коли бачу, як заможно, як культурно живуть наші люди, як у великий світ ідуть їх діти не батраками, а вільними і щасливими трудівниками.

За те ми боролися! Аби видіти дні людської радості.

ІВАН КЕЛЕМЕН,

делегат Першого з'їзду Народних Комітетів, учасник Великої Вітчизняної війни, робітник Руськополіського радгоспу.
Тячівський район.

*(«Закарпатська правда»
від 29 червня 1975 р.)*

ШЛЯХ ДО ВИЗВОЛЕННЯ І ВОЗЗ'ЄДНАННЯ

Східнослов'янська закарпатська земля в Х—ХІ століттях входила до складу могутньої давньоруської держави — Київської Русі. В 30-ті роки ХІ століття південна частина, а в ХІІ — усе Закарпаття було відірване від своєї матері-Вітчизни і поневолене угорською феодалною державою.

Захопивши Закарпаття, угорські, а потім і австрійські експлуататори, спираючись на місцеву знать, встановили надзвичайно важкий соціально-економічний, національно-політичний та релігійний гніт. Протягом віків, як не лютували загарбники та їх наймити — ватиканські попи та українські буржуазні націоналісти, — трудовий народ не схилив голови, а вів гостру класову боротьбу, свято беріг у своїх серцях віру в допомогу єдинокровних братів зі Сходу.

Провідною зіркою в житті та боротьбі трудящих Закарпаття за часів багатовікового іноземного поневолення була невмируща ідея возз'єднання з українським і російським народами. Жити у великій сім'ї рідних братів означало бути щасливими, творити в ім'я свого народу, своєї Батьківщини.

На початку ХХ століття Закарпаття, як і інші західноукраїнські землі, залишалося в складі Австро-Угорської монархії напівколоніальною окраїною. Тут здійснювалася колонізаторська політика, наслідком якої була економічна, політична й культурна відсталість.

Переважаюча більшість населення Закарпаття була зайнята в сільському господарстві. При цьому майже

три чверті всіх селянських господарств були бідняцькими. В той же час незначне число поміщиків володіло величезними земельними масивами.

Напередодні першої світової війни промисловість на Закарпатті розвивалася капіталістичним шляхом, проте в краї переважали майстерні кустарно-ремісничого типу.

В промисловості й сільському господарстві перепліталися капіталістичні й напівфеодальні форми жорстокої експлуатації: 12—16-годинний робочий день, низька заробітна плата, погані умови праці, відсутність елементарної техніки безпеки. Робітникам доводилося терпіти знущання підприємців, службовців, майстрів та інших чиновників.

Уповільнений розвиток продуктивних сил катастрофічно позначився на матеріальному становищі та культурному рівні населення краю. Трудящі всіх національностей — українці, угорці, словаки, румуни, євреї та інші зазнавали жорстокої експлуатації з боку поміщиків, куркулів, підприємців, церкви, представників влади. В особливо важкому становищі перебували українські трудящі гірських районів. На Закарпатті була найвища в Європі смертність.

Трудове населення краю зазнавало жорстокого національного гніту. Правлячі кола Австро-Угорщини з допомогою буржуазних націоналістів і клериків проводили політику насильницької мадяризації національних меншостей, у тому числі й корінного українського населення. Було заборонено вживання слов'янської азбуки — кирилиці — і запроваджено латинський шрифт. Навчання в усіх школах велося угорською мовою. Неписьменність у гірських районах сягала 90—95 процентів.

Трудящі Закарпаття були позбавлені елементарних політичних прав. Право голосу на виборах мали тіль-

ки представники панівних класів, ті, котрі досягли 24 років, уміли читати й писати угорською мовою.

Жорстокий соціальний, національний і політичний гніт викликали дальше загострення класових суперечностей, розгортання визвольної боротьби.

Незважаючи на те, що робітничий клас Закарпаття був нечисленний, він ішов у перших рядах революційної боротьби. Керувала цією боротьбою соціал-демократична партія Угорщини, створена в 1890 році, та її місцеві організації, які діяли на Закарпатті, зокрема в Мукачеві, Ужгороді, Берегові, Севлюші, Хусті, Сваляві, Перечині, Великому Бичкові та Солотвині вже в кінці XIX — на початку XX століть. Хоч керівництво угорської соціал-демократії перебувало в руках реформістів, місцеві організації вели економічну і політичну боротьбу.

Відгомоном першої російської революції були страйки й демонстрації в ряді закарпатських міст. Крім економічних, робітники висували й політичні вимоги. В революційну боротьбу включалася також селянська біднота. Трудящі вимагали возз'єднання з своїми братами по той бік Карпат, у возз'єднанні вбачали здійснення своїх споконвічних прагнень.

Для трудового люду нашого краю слово «Русь» мало велику притягальну силу. Свою любов до Росії, до її народу трудящі Закарпаття ніколи й ні від кого не приховували. Так, у чиновницькій доповідній від 1912 року в угорське міністерство землеробства про настрій українського населення села Рокосова, що на Хустщині, зазначалося, що коли районний суддя запитав колишнього старосту села Максимця, що буде, якщо розпочнеться війна з Росією і вам треба йти на неї, той відповів: «Ми не підемо проти росіян». Автор доповідної пропонував надіслати в русинські села жандармів або військо, бо, «як бачимо, русини не той добрий, тихий народ, як ми дотепер вважали».

Перша світова війна спричинила дальше погіршення становища робітників і селян Закарпаття. Більшість промислових підприємств було воєнізовано. Військові підрозділи та комендатури допомагали підприємцям вводити ненормований робочий день, нещадно розправлялися з непокірними. В умовах інфляції та безперервного зростання цін на продукти харчування трудящі краю були приречені на злиденне існування. Вони піднімалися на боротьбу за поліпшення матеріального становища, за політичні й національні права. Революційному загартуванню трудящих сприяла діяльність лівих соціал-демократів (вони не згодні були з реформістською політикою соціал-демократичного керівництва) і російських військовополонених, котрі працювали на промислових підприємствах та в панських маєтках краю.

Для посилення національно-визвольної й антивоєнної боротьби народів Європи велике значення мала перемога Лютневої буржуазно-демократичної революції в Росії, яка зміцнила прагнення трудового люду до миру й свободи. Повалення царської монархії провіщало неминучий крах і Австро-Угорської імперії. Трудящі Закарпаття активно відгукнулися на революційні події в Росії. Ширився і міцнів рух за возз'єднання з братами по той бік Карпат. З кожним днем зростало в австро-угорській армії дезертирство. Втікачі нападали на жандармські пости та адміністративні установи.

За таких умов достатньо було іскри, щоб спалахнуло полум'я революційної пожежі. І цією іскрою була звістка про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції в Росії. Велика Жовтнева соціалістична революція показала усім народам землі шлях до боротьби за соціальне і національне визволення. В. І. Ленін, підкреслюючи інтернаціональний характер російської соціалістичної революції, писав: «... всі основні і багато

які другорядні риси нашої революції мають міжнародне значення в розумінні впливу її на всі країни»¹.

Особливий вплив Жовтнева соціалістична революція зробила на посилення революційно-визвольної боротьби трудящих сусідньої Австро-Угорської імперії, до складу якої входило і Закарпаття. Класова боротьба трудящих Угорщини і Закарпаття проявилася в результаті загострення внутрішніх антагоністичних соціальних і національних суперечностей капіталістичного суспільства та господарської розрухи. Проголошення Радянської влади в Росії й на Україні посилювало прагнення трудящих Закарпаття до соціального і національного визволення, до возз'єднання з рідними братами — українським та російським народами.

Першим державним актом Радянської влади став ленінський Декрет про мир, який проголосив ясну і чітку програму боротьби за справедливий, демократичний загальний мир. Ленінські Декрети про мир і землю знайшли гарячий відгук серед робітників, безземельних та малоземельних селян Закарпаття.

У розгортанні революційно-визвольної боротьби трудящих краю значну роль відіграли колишні військово-полонені, які, згідно з Брестським мирним договором, уже навесні й улітку 1918 року поверталися з Росії додому. Тут вони ставали палкими пропагандистами ідей Великого Жовтня.

Власті й церква докладали багато зусиль до придушення революційно-визвольної боротьби трудящих краю. Проте ніякі урядові заходи та циркуляри церковників не могли зупинити наростання революційного руху, котрий охоплював усе ширші верстви народних мас. Робітники Закарпаття, зокрема Мукачєва, Берегова, Хуста, Чинадієва, у січні та червні 1918 року взяли участь у загальних політичних страйках, які свідчили

¹ *Ленін В. І. Повне зібр. творів, т. 41, с. 3.*

про наростання революції в Австро-Угорщині. Наслідуючи приклад робітників і селян Росії та України, трудящі Закарпаття рішуче добивалися політичних і соціальних прав.

Внаслідок загострення класових суперечностей і піднесення революційно-визвольної боротьби трудящих багатонаціональної Австро-Угорщини, в тому числі й Закарпаття, під безпосереднім впливом Великої Жовтневої соціалістичної революції в жовтні 1918 року перемогла буржуазно-демократична революція. Габсбурзька монархія — тюрма народів — розпалася. На її руїнах виникли нові держави і в їх числі — Угорська буржуазна республіка. До її складу входило й Закарпаття.

Після розпаду австро-угорської монархії революційно-визвольний рух на Закарпатті значно посилювався. Трудящі різних національностей спільно виступали проти існуючих буржуазних порядків, виганяли зі своїх сіл реакційних чиновників, експлуататорів та попів, боролися за встановлення народної влади. Організаторами і керівниками їх революційних виступів були, як правило, колишні військовополонені, які повернулися з Росії, а також революційно настроєні солдати, котрі дезертирували з армії, що розкладалася.

Буржуазна влада Угорщини люто розправлялася з учасниками революційних виступів. Так, 7 листопада 1918 року каральний загін стратив Івана Габовду, керівника селянського виступу у Великих Лучках, що на Мукачівщині. В інших населених пунктах революційні виступи трудящих теж було жорстоко придушено. Проте репресії властей уже не могли зупинити визвольний рух.

Важливою віхою в історії революційно-визвольної боротьби трудящих Угорщини, в тому числі й Закарпаття, було створення 24 листопада 1918 року Комуністичної партії Угорщини. Її Центральний Комітет очолив Бела Кун. До речі, установчі збори було проведе-

но в Будапешті на квартирі наших земляків — подружжя Келен: Йожефа з Великого Бичкова і Йолани з Мукачева. При ЦК Компартії Угорщини стали діяти національні комуністичні групи, в тому числі група комуністів Руської Країни, тобто Закарпаття. З 15 членів ЦК партії двоє були із Закарпаття — Отто Корвін і Ерне Сайдлер.

З самого початку свого існування Комуністична партія розгорнула велику пропагандистську і організаційну роботу з метою революціонізації трудящих країни. Комуністичні організації, що виникли згодом у містах і селах Закарпаття, очолили боротьбу трудящих за соціальне і національне визволення. Незважаючи на ворожу діяльність місцевої націоналістичної буржуазії, боротьба набиравала дедалі організованішого характеру.

Першу комуністичну групу на Закарпатті створено в Мукачеві в грудні 1918 року. Її членами були Гейза Вальберт, Янош Галгоці, Лайош Мондик, Марія Панько, Йосип Тангел, Микола Черничко, Шандор Шимонич та інші. Першими комуністами із Закарпаття, які вступили до більшовицької партії в Радянській Росії в 1917—1918 роках, були Юрій Калинич, Янош Ковач, Іван Мондок, Юлій Чегіль, Василь Желізняк та інші колишні військовополонені.

У ході революційної боротьби наприкінці 1918 — на початку 1919 років у країні, в тому числі й на Закарпатті, створювалися органи народної влади — селянські, робітничі та подекуди солдатські Ради. Більшість Рад у краї були селянськими. Керівна роль в організації Рад належала комуністам, колишнім військовополоненим, лівим соціал-демократам. Вони надавали діяльності Рад революційного спрямування, націлювали їх на повалення існуючого буржуазного режиму, на встановлення Радянської влади, на возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною. Так, Лалівська се-

лянська Рада Мукачівського району у грудні 1918 року прийняла таке рішення: «Ми ся приймаємо д вам, до України, хочеме із вами жити і сими пунктами обертаємося ко вам, як ми тяжко жиєме. На нас было желізно ярмо, іще і тепир не можеме уйти із ярма, зато ід вам хочемся приключити»¹. Так просто, але надзвичайно глибоко виражена трудящим селянством ідея возз'єднання з Радянською Україною.

У грудні того ж року селянська Рада Синевира Волівського (нині Міжгірського) району в своїй резолюції вказувала: «Ми, народ Синевира, єдиногласно із'являємо, что ми хочеме до України присоединитися і з ними воедино жити... з своїм народом, з нашими братами хочеме любовно жити, з тими, откуда наш корінь проісходить, от востока»². Протокол засідання Ради підписали 64 представники села і скріпили його печаткою.

19 січня 1919 року трудящі села Арданова, що на Іршавщині, на засіданні сільської Ради вирішили: «Тепир нас просять куда ми хочеме іт котрому народові пристати і ми отвіт даєме, што ми хочеме пристати ід руському народу, ід Україні ушитко наше село Арданово»³. Аналогічні рішення приймалися й іншими революційними Радами.

Трудящі Закарпаття добре розуміли, що залишатися в складі буржуазної Угорщини або іншої такої ж держави — значить і далі терпіти гноблення, тому всіляко відстоювали лозунг про возз'єднання з Країною Рад.

Однією з важливих проблем трудового селянства було земельне питання, яке так і не вирішив буржуазний уряд Угорщини. Довідавшись, що Радянська влада в

---

¹ Мукачівський філіал Закарпатського обласного державного архіву (далі Мукачівський філіал ЗОДА), ф. 1, оп. 1, спр. 1, арк. 6.

² Там же, арк. 3.

³ Там же, арк. 21.

Росії безплатно передала землю безземельним та малоземельним селянам, трудове селянство краю вимагало конфіскації графських, державних і церковних земель. В окремих випадках селяни навіть силою захоплювали панські угіддя. «Требує наш руській народ розділення землі і лісів графських...», — записано першим пунктом резолюції селян Ромачевіці (об'єднано з с. Залужжям) Мукачівського району в січні 1919 року.

Крім політичних і економічних вимог, трудящі Закарпаття домагалися відкриття шкіл з рідною мовою навчання. «Просиме вас, оби руські школи камай скоро ся уткрили, бо без того не годнисьме жити тай наші діти»¹, — заявляли трудящі Іршави.

Щоб придушити революційно-визвольну боротьбу трудящих, війська буржуазної Чехословаччини за вказівкою Антанти окупували західну частину Закарпаття, захопивши 12 січня 1919 року Ужгород, а війська Румунії — східну частину. Однак часткова окупація не зупинила боротьбу трудящих за соціальне й національне визволення та возз'єднання з Радянською Україною.

Значимою подією в історії революційної боротьби трудящих краю був Всезакарпатський з'їзд, який відбувся в Хусті 21 січня 1919 року. В роботі з'їзду взяли участь 420 делегатів. Представники трудящих рішуче заявили: «Не треба нам ні панів, ні попів, хочемо ід Україні», тобто до Радянської України.

Однак, скориставшись слабою політичною організованістю трудящих, реакційні елементи — клерикали, буржуазні націоналісти, котрі пробралися в президію з'їзду та в керівництво Руської (Української) центральної народної ради в Угорщині, — при оформленні рішення намагалися фальсифікувати волю трудящих і приєднати Закарпаття до буржуазної «соборної Украї-

---

¹ Мукачівський філіал ЗОДА, ф. 1, оп. 1, спр. 1, арк. 20.

ни». Проте делегація «угорських русів» — закарпатських українців — усе ж побувала в Харкові і була прийнята керівниками Радянської України.

Правда, міжнародний імперіалізм та його лакеї — українські буржуазні націоналісти — своїми злочинними діями в той час зірвали здійснення мрій і прагнень трудящих за возз'єднання з рідними братами.

Однак ніякі заходи ні зовнішньої, ні внутрішньої контрреволюції не могли зупинити наростання революційно-визвольної боротьби трудящих, боротьби за встановлення влади Рад. Робітники промислових центрів Закарпаття під керівництвом комуністів та лівих соціал-демократів у січні — лютому 1919 року повсюдно створювали робітничі Ради, добивалися встановлення 8-годинного робочого дня, призначали своїх уповноважених для робітничого контролю, рішуче виступали проти безробіття і буржуазних порядків. Зокрема, значну роботу провела Мукачівська Рада робітників, солдатів і селян, створена на початку січня 1919 року. Головою її був комуніст Янош Галгоці. Рада тісно співробітничала з партійною організацією. Вони спільно створювали робітничу гвардію. Активну діяльність розгорнули також Берегівська, Косинська, Севлюська (Виноградівська), Хустська та інші Ради робітників. Їх діяльність позитивно позначалася на революційній боротьбі трудящих, на підготовці пролетарської революції.

Самовіддана боротьба трудящих Закарпаття за встановлення влади Рад і возз'єднання з Радянською Україною була складовою частиною боротьби всіх трудящих Угорщини за перемогу соціалістичної революції. Наростання в країні революційного руху, очоленого Комуністичною партією, привело до переростання буржуазно-демократичної революції в соціалістичну і встановлення Радянської влади. Соціалістична революція перемогла порівняно мирним шляхом, без загального

збройного повстання. 21 березня 1919 року Угорщину було проголошено Радянською республікою. З числа комуністів і соціал-демократів було сформовано Радянський уряд, керівником якого став видатний діяч угорського і міжнародного комуністичного і робітничого руху Бела Кун. Ця величезної політичної ваги подія підтвердила слова В. І. Леніна, що Велика Жовтнева соціалістична революція в Росії «становить тільки початок світової соціалістичної революції»¹.

В. І. Ленін гаряче вітав утворення Угорської Радянської республіки. Він надавав виняткового значення перемозі пролетарської революції мирним шляхом. З цього приводу він писав: «...Угорщина показала приклад революції, яка народжується зовсім інакше. ...Приклад однієї Росії не був зрозумілий для робітників усього світу. Вони знали, що там Рада, — вони всі за Раду, але їх лякали страхіття кривавої боротьби. Приклад Угорщини буде вирішальним для пролетарських мас, для європейського пролетаріату і трудящого селянства: у важку хвилину нікому правити країною, крім як Радянській владі»².

Пролетарська революція переможно крокувала по країні. 22 березня 1919 року в Мукачеві на міській площі відбувся масовий мітинг. З балкона міської ратуші до населення звернувся голова міського директоріуму комуніст Янош Галгоці. Він оголосив присутнім про створення Радянського уряду в Будапешті. Тисячі городян бурхливими оплесками зустріли цю довгождану звістку.

Протягом одного-двох днів Радянську владу було встановлено на території майже всього Закарпаття, за винятком районів, загарбаних іноземними окупантами. 22 березня було сформовано чотири жупні директоріуми

---

¹ *Ленін В. І.* Повне збір. творів, т. 35, с. 164.

² *Ленін В. І.* Повне збір. творів, т. 38, с. 253—254.

— Березький (Берегове), Угочанський (Севлюш); Марамороський (Хуст) та Ужанський (Чоп).

Угорський Радянський уряд найперше зламав устої старої державної машини та створив нові органи диктатури пролетаріату. 2 квітня 1919 року було опубліковано тимчасову Конституцію Угорської Радянської республіки. Вона проголосила органами державної влади Всеугорський з'їзд Рад і жупні, районні, міські та сільські Ради робітників, солдатів і селян. Право обирати і бути обраними до Рад мали всі громадяни, які досягли 18 років і не використовували найманої праці. Експлуататорські класи таких прав позбавлялися.

7 квітня 1919 року на Закарпатті, як і по всій країні, згідно з Конституцією, було проведено вибори до сільських і міських Рад. Трудящі краю вперше в історії вільно брали участь у виборах, посилаючи до Рад кращих з кращих. Зокрема, депутатами Мукачівської міської Ради були обрані столяри Янош Галгоці і Йосип Тангел, робітниця тютюнової фабрики Марія Панько, слюсар Лайош Мондик, залізничник Шандор Шимонич, червоноармієць Янош Товт, вчитель Андор Кеварі та інші — всього 44 чоловіки.

Вибори на Закарпатті до місцевих Рад засвідчили, що в органи Радянської влади обиралися представники різних категорій трудового населення. В більшості сіл і міст краю вибори проходили при великій активності й одностайності трудящих. Усі Ради на Закарпатті, обрані трудовим населенням, були органами диктатури пролетаріату.

Для захисту молодої Радянської держави потрібні були революційні збройні сили. 24 березня 1919 року угорський Радянський уряд прийняв Декрет про створення нової, побудованої на революційній дисципліні, пролетарської угорської Червоної армії. Трудящі краю з великим ентузіазмом вступали до лав Червоної армії. В числі перших добровольцями стали закарпатці Люд-

віг Биміш, Олександр Бурич, Михайло Гандера, Василь Гримут, Василь Долинський, Василь Ковач, Петро Кушнір, Юрій Пуга, Павло Семйон, Михайло Туркіш, Іван Туряниця, Михайло Ухаль, Іван Фабіян, Степан Цип, Михайло Чубірка та багато інших. Усього в угорській Червоній армії перебувало 6 тисяч закарпатців.

Розпустивши поліцію і жандармерію, Радянська влада для зміцнення внутрішнього революційного порядку створювала Червону міліцію. Замість старого судового апарату було створено нові судові органи — тимчасові революційні трибунали.

Перед Радянською владою стали важливі завдання по соціалістичному перетворенню краю. 26 березня 1919 року Радянський уряд Угорщини видав Декрет про націоналізацію промислових і транспортних підприємств, де кількість робітників перевищувала 20 чоловік, про націоналізацію великих магазинів, де працювало більше 10 чоловік, про встановлення 8-годинного робочого дня і підвищення зарплати робітникам на 25—50 процентів. У ході виконання цього Декрету на Закарпатті було націоналізовано пивзавод у Мукачеві, лісохімізаводи в Сваляві й Тур'ї Бистрій, меблеві підприємства, спиртві та цегельні заводи та інші великі підприємства.

Радянським урядом Угорщини 3 квітня 1919 року було видано Декрет про націоналізацію поміщицьких земель, розмір яких перевищував 100 кадастральних гольдів. Це був за всю історію Угорщини найреволюційніший захід в аграрних відносинах. Особливо велике значення мав Декрет в умовах Закарпаття, де залишки феодалізму в сільському господарстві були винятково живучими. Радянська влада визволила велику кількість наймитів, поденників, безземельних і малоземельних селян з-під гніту поміщиків і куркулів.

Уряд Радянської Угорщини подавав значну матеріальну допомогу гірським районам Закарпаття, де від-

чувалася гостра нестача продовольчих і промислових товарів.

Втілюючи в життя національну програму Комуністичної партії, Радянський уряд Угорщини надав закарпатоукраїнському населенню в складі Радянської республіки територіальну крайову автономію. Було утворено нову адміністративну одиницю — Руську Країну, до якої ввійшли райони ряду жуп з українським населенням. Столицею стало Мукачеве.

Радянська влада багато зробила в справі становлення соціалістичної культури. Всі навчальні заклади перейшли під контроль держави. Навчання в школах велося рідною мовою. В Мукачеві видавалася газета «Руська правда», в Будапешті — «Правда», «Червона Україна» та інші.

Особливу роль у соціалістичному будівництві з перших днів Радянської влади відігравали комуністи. Вони повсюдно подавали приклад відданості соціалістичній революції, боротьбі за зміцнення Радянської влади. В числі найактивніших були Янош Галгоці, Василь Желізняк, Юрій Калинич, Янош Ковач, Іван Мондок, Марія Панько, Юлій Чегіль, Микола Черничко, Янош Шербан та багато інших.

Однак соціалістичне будівництво в краї тривало недовго. Наприкінці квітня 1919 року війська боярської Румунії та буржуазної Чехословаччини, підштовхувані міжнародним імперіалізмом, вторглися на Закарпаття. Вони повалили Радянську владу, яка проіснувала тут 40 днів. На початку серпня 1919 року було потоплено в крові владу Рад і в Угорщині.

Факт існування в 1919 році Радянської влади в Угорщині, в тому числі й на Закарпатті, був величезною політичною і моральною перемогою більшовицьких ідей, ідей Великого Жовтня. Наочно було підтверджено вчення марксизму-ленінізму про те, що Радянська влада — явище не тільки російське, а й міжнародне.

Поваливши Радянську владу в Угорщині, імперіалісти США, Британської імперії, Франції, Італії та інших країн, за Сен-Жерменською угодою від 10 вересня 1919 року, включили Закарпаття до новоствореної буржуазної Чехословацької республіки. Гніт нових загарбників мало чим відрізнявся від гніту Габсбургів та угорської буржуазії. Чеська буржуазія проводила на Закарпатті колоніальну політику, нещадно грабуючи природні багатства, посилюючи експлуатацію трудящих, переслідуючи прогресивну українську культуру. Панівні кола разом з буржуазними партіями та націоналістичними угрупованнями докладали немало зусиль до придушення революційної боротьби трудящих.

Та плани реакції зазнали повного краху. Опинившись проти своєї волі у складі нової держави, трудящі Закарпаття під керівництвом Комуністичної партії Чехословаччини, створеної у травні 1921 року, й далі боролися за своє соціальне і національне визволення, за возз'єднання зі своєю матір'ю — Радянською Україною.

Протягом усього періоду панування чехословацької буржуазії на Закарпатті, як і в усій країні, точилася гостра класова боротьба. Робітники й селяни виступали проти влади місцевих і чехословацьких поміщиків і капіталістів, за повалення ненависного буржуазного режиму. Ідеї Великого Жовтня, успіхи соціалістичного будівництва в Радянському Союзі запалювали трудящих краю на боротьбу за соціальне і національне визволення та возз'єднання з Країною Рад. Панівні кола Чехословаччини вдавалися до арештів і судових переслідувань трудящих, навіть до розстрілів. У своїх діях панівні кола країни спиралися на капіталістів, поміщиків, уніатських попів, буржуазно-націоналістичних запродавців, які будь-що намагалися підірвати єдність рядів трудящих, послабити союз робітників і селян.

Але трудящі маси Закарпаття у своїй боротьбі проти гнобителів згуртовано стали під знамена Комуністичної

партії, яка користувалася великою популярністю і любов'ю народу. Справжніми ватажками трудящих краю виступали комуністи Олекса Борканюк, Петро Варга, Іван Ваш, Йосип Гавелка, Йосип Гаті, Йосип Демко, Ізидор Еберт, Микола Климпотюк, Еммануїл Кліма, Іван Локота, Іван Мондок, Василь Попович, Дмитро Попович, Ерне Сайдлер, Микола Сидоряк, Павло Терек, Ганна Туряниця, Іван Туряниця, Герман Феєр, Василь Фушич, Ендре Чегі, Михайло Чорногорський та багато інших.

Революційно-визвольна боротьба трудящих Закарпаття, їх нестримне прагнення до возз'єднання з Радянською Україною знайшли повне розуміння, братерське співчуття і гарячу підтримку у чеських, словацьких, угорських комуністів, передових пролетарів, селян та інтелігенції Чехословаччини.

Комуністи організовували мітинги і демонстрації проти безробіття, голоду, сваволі екзекуторів, викривали насильство і беззаконня буржуазних властей та їх найманців — різного роду діячів націоналістичних та профашистських партій і угруповань. Лозунгами усіх масових заходів були «Геть владу експлуататорів», «Хай живе пролетарська революція!», «Хай живе Радянський Союз!», «Хочемо до Радянської України!». Закарпатська крайова комуністична організація активно поширювала ленінські ідеї серед трудящих краю, виховувала їх у дусі інтернаціоналізму, відданості й любові до Країни Рад. Одним із ефективних засобів інтернаціонального виховання трудящих була пропаганда успіхів багатонаціональної сім'ї Радянського Союзу в політичному, економічному і культурному житті.

Важливе значення для практичної діяльності Закарпатської крайової партійної організації мало встановлення безпосередніх контактів закарпатських комуністів з керівниками Комуністичної партії України, з колективами окремих промислових підприємств, з пар-

тійними і комсомольськими організаціями. Закарпатська молодь листувалася з комсомольськими організаціями Російської Федерації, Радянської України, Радянської Білорусії. Комсомольці Москви в 1925 році прислали комсомольцям Закарпаття шовковий червоний прапор. Великобичківська комсомольська організація Рахівського району в 1928 році також одержала від комсомольців Київського інституту народної освіти червоний прапор.

У другій половині 30-х років комуністи розгорнули боротьбу за проведення в життя історичних рішень VII конгресу Комінтерну по створенню та зміцненню єдиного народного антифашистського фронту. 17 жовтня 1937 року секретар Закарпатського крайкому КПЧ Олекса Борканюк, виступаючи перед трудящими Ужгорода, говорив: «Не можемо і на хвилину забувати, яка небезпека загрожує Чехословаччині з боку фашистської Німеччини та її союзників... Ми не хочемо, щоб наш народ попав під ярмо графів, ані під нагайку польської шляхти, ані під режим чехословацької реакції. *Тому всі наші сили спрямовані на об'єднання всіх демократичних сил нашого народу, на оборону демократії... від фашизму і реакції*»¹.

У 1938 році над Чехословащиною нависла реальна загроза поневолення її з боку фашистської Німеччини. На захист Чехословацької республіки став лише Радянський Союз, вірний Договору про взаємодопомогу від 16 травня 1935 року. В травні 1938 року комуністична газета «Карпатська правда» писала: «Коли хтось поспіє напасти на Чехословацьку республіку, то він зустрінеться з найсильнішою армією світу — Червоною Армією».

---

¹ Борканюк О. Чим є для нас Радянський Союз. (Вибрані статті, промови, інтерв'ю). Ужгород, 1976, с. 225.

Уряд Радянського Союзу 20 вересня 1938 року повідомив телеграмою чехословацький уряд про готовність за будь-яких обставин надати допомогу Чехословаччині у боротьбі проти фашистської агресії. Проте правлячі кола Чехословаччини на чолі з президентом Е. Бенешем відкинули пропозицію Радянського Союзу і прийняли ганебну капітуляцію.

30 вересня 1938 року в Мюнхені об'єднані сили реакції — фашистські правителі Німеччини й Італії, представники буржуазних урядів Англії й Франції — при потуранні США вдалися до підступної змови: підписали угоду про розчленування Чехословацької республіки. У той час і угорські і українські буржуазні націоналісти виступали за відокремлення краю від республіки. 11 жовтня 1938 року було створено перший автономний уряд Підкарпатської Русі на чолі з А. Бродієм, який давно вже служив угорським фашистам і підтримував їх територіальні домагання щодо Закарпаття.

Наприкінці жовтня чехословацький уряд заарештував Бродія за спроби передати край фашистській Угорщині. 27 жовтня 1938 року новим «прем'єром» був призначений старий агент німецького імперіалізму А. Вошин.

Згідно з рішенням Віденського арбітражу від 2 листопада 1938 року, де повновладними господарями були дипломати фашистської Німеччини та Італії, від Чехословаччини на користь фашистської Угорщини відходили південні райони Словаччини. Від нашого краю Угорщина прилучила до себе міста й райони Ужгорода, Мукачева та Берегова, тобто 12,1 процента загальної площі, на якій проживало 23,9 процента населення краю¹. Ця територія й була окупована угорськими фашистами 5—11 листопада 1938 року. На решті території

---

¹ Сливка Ю. Ю. Підступи міжнародної реакції на Закарпатті в 1938—1939 рр. Львів, 1966, с. 38.

Закарпаття було створено так звану Карпатську Україну на чолі з «прем'єр-міністром» профашистом А. Волошиним.

Проводячи антинародну політику, українські буржуазні націоналісти — люті вороги трудящих — планували за допомогою фашистської Німеччини створити на базі «Карпатської України» «велику соборну Україну» шляхом приєднання Радянської України до так званої Карпатської України. Їхні марні силкування було висміяно у Звітній доповіді ЦК XVIII з'їздові ВКП(б).

До столиці так званої Карпатської України — Хуста — з'їхалася численна зграя фашистських «радників», «журналістів», українських буржуазних націоналістів. Компартія і всі прогресивні організації були заборонені. Але комуністи продовжували боротьбу в підпіллі.

«Уряд» Волошина та його фашистські поплічники недовго хазяйнували на Закарпатті. Фашистська Німеччина віддала Закарпаття Угорщині в обмін на згоду її правителів приєднатися до антикомінтернівського пакту. 15 березня 1939 року фашистська Німеччина здійснила окупацію Чехії та Моравії. В той же час фашистська Угорщина протягом кількох днів окупувала все Закарпаття регулярною армією при допомозі покидьків суспільства — націоналістично-терористичних груп «вільних загонів» та «чорносорочечників».

Отже, в результаті наступу міжнародної реакції, капітуляції буржуазних партій Чехословаччини та підступів української буржуазно-націоналістичної кліки Закарпаття опинилося під владою фашистської Угорщини. В історії краю настав найчорніший період — період фашистського поневолення.

З перших днів свого хазяйнування загарбники запровадили в краї фашистський режим, що супроводжувався кривавим терором, масовими вбивствами, насильством над трудящими. Переслідувалася всяка прогресивна думка, патріотами були заповнені в'язниці й кон-

центраційні табори. В фашистських застінках опинилося 183 тисячі чоловік, з яких близько 115 тисяч було знищено. Розправлятися з патріотами окупантам активно допомагали верховоди буржуазно-націоналістичних партій усіх мастей та клерикали. Трудящі повсюдно зазнавали жахливого політичного, економічного й національного гніту.

Проводячи в життя асиміляторську політику, правлячі кола фашистської Угорщини широко рекламували самобутність «русинської нації». Вони прагнули переконати закарпатських українців, ніби ті не мають нічого спільного з українським та російським народами. З метою денационалізації українського населення угорські фашисти в 1941 році створили в Ужгороді «Подкарпатское общество наук», яке стало розсадником ідей угорського сепаратизму, фашизму, джерелом антирадянських вигадок. У денационалізації та гнобленні закарпатських українців неабияку роль відіграло як греко-католицьке, так і православне духовенство, яке закликало віруючих підкорятися фашистським загарбникам. Окупанти мечем і вогнем здійснювали в краї антинародну, денационалізаторську політику.

Проте ніякі репресії властей і підступи церковників не зломли духу трудящих Закарпаття, їх волі до боротьби за визволення. З перших днів фашистської окупації краю комуністи з глибокого підпілля керували антифашистською боротьбою трудящих. На будинках, мостах, дорогах з'являлися написи «Геть фашизм!», «Не хочемо війни!», «Хліба, роботи!».

У важких умовах масового терору окупантів Комуністична партія Угорщини, виконуючи свій міжнародний обов'язок, спрямовувала і керувала боротьбою трудящих краю за соціальне і національне визволення, за возз'єднання Закарпаття з братами на Сході.

Визволення радянськими військами Східної Галичини у вересні 1939-го і Північної Буковини в червні 1940

року та возз'єднання цих земель з Радянською Батьківщиною вселяли в трудящих Закарпаття віру у возз'єднання в братній сім'ї радянських народів.

Після того, як кордон Радянського Союзу по хребту Карпат почав межувати з Угорщиною, до складу якої входило Закарпаття, патріоти-закарпатці, рятуючись від переслідувань і розправ фашистів, групами переходили через кордон до Радянського Союзу. Тільки в 1939—1940 роках в СРСР втекло понад 5 тисяч чоловік, переважно молодь. Від служби в фашистській армії відмовлялися не тільки закарпатські українці, але й словаки, угорці та представники інших національностей.

Комуністична організація діяла на всій території Закарпаття. Вона зміцнювала спільний фронт робітників і селян, керувала актами саботажу та страйками, які підривали режим окупантів. Боротьба робітників і селян краю під керівництвом комуністів проти фашистських загарбників, за соціальне і національне визволення, за возз'єднання з Радянською Україною була класовою боротьбою трудящих проти експлуататорів, проти фашистських і профашистських елементів.

Значно активізувалась антифашистська боротьба прогресивних сил країни після віроломного нападу в червні 1941 року фашистської Німеччини на Радянський Союз. Комуністи краю викривали підступні плани гітлерівської Німеччини і кліки Хорти, закликали трудящих не йти у фашистську армію. Багато закарпатців відмовлялися воювати проти радянського народу, дезертирували з угорської армії, переховувалися в лісах. Багато закарпатців, потрапивши на східний фронт, здавалися в полон Червоній Армії, заявляючи, що не хочуть воювати проти своїх братів. Чимало їх перейшло до радянських партизанів.

На початку 1942 року для координації діяльності комуністичного підпілля і поглиблення партизанського

руху в краї десантувала група на чолі з колишнім секретарем крайкому Комуністичної партії Чехословаччини Олексю Борканюком. Але, на жаль, група діяла недовго. Фашистам удалося вислідити десантників і паралізувати їх діяльність. Олексю Борканюка стратили в фашистській катівні.

Партизанський рух на Закарпатті особливого розмаху набрав у 1943—1944 роках. У краї діяли партизанські загони і з'єднання Г. М. Володіна, І. Г. Мельникова, Героя Радянського Союзу О. В. Тканка, Дюли Усти-І. Прищепи, В. П. Русина, розвідувальна група Ференца Патакі та багатьох інших. Пліч-о-пліч боролися росіяни й українці, угорці й чехи та представники інших національностей, яких об'єднувала спільна ненависть до фашизму, відданість справі міжнародної солідарності трудящих.

Трудящі Закарпаття своєю боротьбою і діяльністю наближали день визволення краю від фашистської окупації. Пам'ять народна навечно збереже імена полум'яних борців за свободу — Героя Радянського Союзу Олекси Борканюка, Дмитра Вакарова, Рудольфа Вінера, Івана Вейконя, Йосипа Гавелки, Самуїла Габермана, Олени Гандери, Дмитра Довганича, Василя Жупана, Олександра Заяця, Семена Лизанця, Івана Логая, братів Юрія і Гаврила Логойдів, Михайла Можаровича, Віктора Ороса, Івана Планчака, Михайла Сірка, Миколи Сокача, Юлія Уйфалуші та його сина Юлія, Степана і Василя Чижмарів, Германа Якубовича та багатьох інших, які віддали своє життя за торжество світлого майбутнього — комунізм.

Багато робили для перемоги над фашизмом закарпатці-підпільники Федір Бабинець, Ганна Бачо, Іван Величко, Марія Величко, Михайло Габор, Микола Гайналь, Михайло Гандера, Амброзій Гудь, Петро Думен, Василь Желізняк, Амброзій Зеленяк, Іван Кедюлич, Іван Кормош, Юлія Ловга, Василь Маркович, Юрій

Онуфрій, Марія Паїнько, Олександр Перець, Василь Попович, Дмитро Попович, Амброзій Роман, Микола Ротман, Олекса Рушак, Павло Сірко, Петро Симулик, Олекса Тимко, Микола Черничко, Іван Шекета й багато інших.

Свій вклад у боротьбу проти фашистських загарбників, за визволення Закарпаття внесли закарпатці, які емігрували до Радянського Союзу. Вони становили значну частину Чехословацького корпусу в СРСР. Разом з частинами Червоної Армії чехословацькі воїни під командуванням генерала Людвіка Свободи визволяли від фашистів Київ, Білу Церкву та інші міста і села України, виганяли загарбників з Чехословаччини. Смертю хоробрих у боях на чехословацькій землі полегли Герой Радянського Союзу, Народний Герой Чехословаччини Степан Вайда — уродженець села Дулова Тячівського району, Народний Герой Чехословаччини Іван Кубинець з села Новоселиці на Тячівщині та багато інших наших земляків.

Закарпатці-інтернаціоналісти також брали участь в антифашистській підпільній і партизанській боротьбі на окупованій території Радянського Союзу, в Чехословаччині, Угорщині, Югославії та в інших країнах.

У боротьбі за визволення від фашистського рабства трудящі Закарпаття всі свої надії покладали на братерську допомогу радянського народу. І ця допомога прийшла восени 1944 року.

Визвольну місію Червоної Армії на Закарпатті здійснювали війська 4-го Українського фронту (командуючий генерал-полковник І. Ю. Петров): 1-ша гвардійська (командуючий генерал-полковник А. А. Гречко) та 18-та армії (командуючий генерал-лейтенант Є. П. Журавльов), 8-ма повітряна армія (командуючий генерал-лейтенант авіації В. М. Жданов), 17-й окремих гвардійський стрілецький корпус (командуючий гене-

рал-майор А. Й. Гастилович) та інші з'єднання і частини.

В запеклих боях у жовтні 1944 року війська 4-го Українського фронту оволоділи Головним Карпатським хребтом, захопивши 7 перевалів, зламали потужну фашистську лінію укріплень «Арпад». 18 жовтня 1944 року Москва салютувала військам 4-го Українського фронту 20 артилерійськими залпами, 41 з'єднання і частина, що відзначилися в боях за Карпати, вдостойились почесного найменування «Карпатські»¹.

Ламаючи шалений опір ворога, радянські війська в другій половині жовтня 1944 року визволили майже всі міста і села Закарпаття від фашистської окупації. 26 жовтня 1944 року було визволено Мукачеве, а 27-го — Ужгород. В кінці жовтня героїчна Червона Армія визволила Чоп і всю територію Закарпаття.

У зв'язку з цими перемогами у рідній Москві гриміли залпи салюту на честь воїнів 4-го Українського фронту. Військовим з'єднанням і частинам, які найбільше відзначилися в цих боях, було присвоєно найменування «Мукачівські» та «Ужгородські».

У боях за визволення Закарпаття видатний полководницький талант і організаторські здібності проявили прославлені воєначальники В. Ю. Васильєв, А. Й. Гастилович, А. А. Гречко, І. Ф. Дударєв, В. М. Жданов, Є. П. Журавльов, І. Ю. Петров. Велику політичну роботу серед радянських воїнів проводили Л. І. Брежнев, який у той час очолював політвідділ 18-ї армії, політпрацівники інших військових частин і з'єднань — М. П. Вепринцев, М. С. Дьомін, С. М. Захаров, І. П. Кравчук, М. В. Кузнецов, В. П. Монастирський, С. С. Пахомов, І. М. Пемов та інші. Трудящі краю з невимовною радістю зустрічали свою визволительку — Радянську Армію. Л. І. Брежнев у своїй

---

¹ Они освобождали Закарпатье. Ужгород, 1974, с. 29.

книзі «Мала земля» зазначав, що населення Закарпатської України «зустрічало нас як братів-визволителів»¹. Волю краю принесли сини і дочки всіх народів Радянського Союзу. Учасник визволення Закарпаття О. Баландін згадує: «До сьогодні збереглася у пам'яті картина сплюндрованої загарбниками Верховини. Не можна було без болю дивитися на людей гірських сіл — виснажених, обірваних. Особливо боляче було за дітей, що бігали босими по холодній грязюці. А з якою радістю стрічало нас населення! Жінки і діти пригощали радянських солдатів лісовими горіхами, яблуками. Ми ж, у свою чергу, ділилися з ними своїм армійським пайком»².

У боротьбі з ворогом за визволення Закарпаття полягло 10 060 солдатів і офіцерів, 41 387 чоловік було поранено, 1806 пропало безвісти³. Закарпатці вічно шануватимуть імена таких богатирів великої сім'ї братніх народів Радянського Союзу, як В. Абсадзе, М. Кобилева, С. Крипаєва, М. Малашенка, М. Павленка, І. Підпригори, Г. Садницького, В. Філатова, К. Шаратова та багатьох інших, які віддали своє життя за визволення і свободу краю.

Багатовікова боротьба трудящих краю за своє соціальне і національне визволення завершилася визволенням Закарпаття героїчною Радянською Армією з фашистської неволі. Те, що протягом століть було тільки мрією, стало реальною дійсністю.

---

¹ Брежнев Л. І. Мала земля. К., 1978, с. 47.

² Прапор перемоги, 1970, 24 жовтня.

³ Закарпатська правда, 1970, 28 червня.

ВОЛЯ НАРОДУ

НА ЧОЛІ МАС

Визволення Закарпаття героїчною Радянською Армією в жовтні 1944 року стало поворотним моментом в історії краю. Вся влада тут перейшла до рук трудящих в особі Народних комітетів — органів народної влади. Комуністична організація вийшла з підпілля і широко розгорнула політичну й організаторську роботу.

Говорячи про обстановку, яка панувала на Закарпатті в перші дні визволення, Л. І. Брежнев писав: «Атмосфера свободи пробудила до політичної активності все населення Закарпатської України... Всюди створювались Народні комітети, готувався їх перший з'їзд»¹. До комітетів обирали кращих представників трудящих, у першу чергу комуністів, партизанів, підпільників, які в період фашистської окупації чинили героїчний опір загарбникам. Так, 31 жовтня 1944 року в селі Ізі Хустського округу було обрано Народний комітет у складі 33 чоловік, а його головою — поета-революціонера Дмитра Вакарова, який на той час перебував у концентраційному таборі Даутмергені. Згодом фашисти закатували його.

В окремих селах Мукачівського, Свалявського, Великоберезнянського та деяких інших округів за допомогою комуністів і партизанів підпільні Народні комітети були створені ще в період фашистської окупації. Протягом жовтня — листопада Народні комітети були обрані в усіх містах і селах. Перед новими органами

---

¹ Брежнев Л. І. Мала земля, с. 47.

народної влади як органів диктатури пролетаріату стояли важливі політичні та економічні завдання: націоналізація промислових підприємств і банків, конфіскація поміщицьких і церковних земель, відбудова народного господарства, допомога Радянській Армії в розгромі фашизму.

Вільне Закарпаття вперше в своїй історії дістало реальну можливість самостійно вирішувати питання про своє майбутнє, здійснити віковічні мрії про возз'єднання з рідними братами на Сході в єдиній сім'ї радянських народів.

Усе Закарпаття охопила хвиля руху за возз'єднання. На зборах і мітингах приймалися рішення й резолюції, в яких трудящі одностайно вимагали возз'єднання краю з Країною Рад. В авангарді всенародного руху за возз'єднання краю з Радянською Україною йшли комуністи.

Так, представники трудящих міста Ужгорода, які зібралися 6 листопада 1944 року на урочисті збори, присвячені 27-й річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції, у своїх виступах одностайно висловили палке бажання трудящих Закарпаття возз'єднатися з Радянською Україною. Урочисті збори з великим піднесенням і натхненням направили до Москви телеграму-подяку. В ній, зокрема, говорилося: «Наші думки і почуття завжди були з українським і російським народами, до наших єдинокровних братів спрямовані наші погляди і надії. Нашою віковічною мрією було і є жити єдиною дружною сім'єю з українським народом». Телеграму цю опублікувала газета «Правда» 11 листопада 1944 року.

У резолюції Мукачівського Народного комітету, створеного 12 листопада 1944 року в складі 43 чоловік, значалося: «Ми хочемо, щоб наш селянин був господарем своєї землі, щоб наші фабрики і заводи, які завжди знаходилися в чужих руках, працювали на користь на-

шого народу, щоб наша молодь і здібна інтелігенція з користю працювала на ниві розвитку нашої національної культури й освіти нашого підростаючого покоління, яке рветься до світла і знання. Всього цього ми можемо досягти тільки при одній умові: коли Закарпатська Україна увійде до вільної і щасливої сім'ї народів Радянського Союзу»¹.

У петиції населення Ужгорода Голові Ради Народних Комісарів СРСР Й. В. Сталіну від 12 листопада 1944 року з нагоди обрання міського Народного комітету говорилося: «Ми звертаємося до Вас з проханням звільнити нас, закарпатських українців, від віковичних мук і страждань, узяти наш народ під свій захист, допомогти нам возз'єднатися з народом Радянської України... бо тільки в межах її ми можемо знайти всі умови для дальшого духовного і матеріального процвітання»².

Установчі збори Хустського окружного Народного комітету 15 листопада 1944 року прийняли таку резолюцію: «Населення Хустської округи, як і весь народ Закарпатської України, переживає радісні, щасливі дні свого визволення від німецько-мадярських загарбників... Ми звертаємося до уряду Радянської України і просимо допомогти нашому народові здійснити його прагнення жити в одній державі з нашими українськими братами»³.

Жителі села Великих Лучок на Мукачівщині гаряче дякували своїм визволителям. У резолюції від 17 листопада 1944 року зазначалося: «Народний комітет села Великих Лучок разом з усіма громадянами села дякує героїчній Червоній Армії за волю, принесену нашій Закарпатській Україні... Завжди наші погляди були

---

¹ Закарпатська правда, 1944, 13 листопада.

² Там же.

³ Там же, 23 листопада.

звернені на Схід, де без гніву і кривди, без панів і кровопивців живе наша рідна старша сестра — Радянська Україна... Від усього серця просимо Радянський уряд допомогти нам увійти в радянську сім'ю народів»¹.

На загальних зборах громадяни села Лалова 17 листопада 1944 року прийняли таке рішення: «Ми, жителі села Лалова Мукачівської округи, заявляємо, що бажаємо жити разом з нашим братнім російським та українським народами в одній державі... Ми віримо в правду, за яку віками боровся наш народ, і певні, що справедливість восторжествує — ми об'єднаємося з нашою матір'ю — Радянською Україною»².

Трудящі села Затишного, що на Берегівщині, писали: «Ми не хочемо більше жити сиротами, моторошно жити у чужих, злих людей... Не можуть і не бажають вони нам дати те, що нам дасть рідна мати — Радянська Україна»³.

Подібні резолюції про возз'єднання з рідним українським народом були прийняті трудовим населенням усіх міст і сіл Закарпаття. У возз'єднанні з Країною Рад трудящі краю вбачали єдиний шлях до повного визволення від соціального і національного гніту. Рух за возз'єднання з матір'ю-Вітчизною носив всенародний характер. Комуністи, як до визволення, так і тепер, йшли на чолі цього руху.

Але в той час, коли широкі народні маси краю боролися за возз'єднання, представники лондонського чехословацького емігрантського уряду на чолі з міністром економіки і реконструкції Франтішеком Немецом повели підривну роботу. Приїхавши на Закарпаття 28 жовтня 1944 року, ці реакціонери зробили спробу створити в Рахівському, Тячівському, Хустському, Волів-

---

¹ Закарпатська правда, 1944, 19 листопада.

² Там же.

³ Там же, 23 листопада.

ському та Севлюському округах чехословацькі буржуазні місцеві органи управління. Трудящі дали їм належну відсіч і ще більше посилили рух за возз'єднання з Радянською Україною.

Леонід Ілліч Брежнев, який в той час очолював політвідділ 18-ї армії, згадуючи про обстановку на Закарпатті, відзначив, що партійно-політична робота у військах не припинялася ні на хвилину. «Разом з тим треба було допомогти місцевим товаришам, комуністам, які вийшли з підпілля, налагоджувати нове життя»¹. Політпрацівник Герой Радянського Союзу М. С. Дьомін так згадує про ті часи: «Одного разу Л. І. Брежнев зібрав політпрацівників і сказав: «Закарпатські українці довгі роки були відірвані від матері-Вітчизни. Вони мало знають про Радянську країну, про Радянську владу. Нашим політпрацівникам потрібно широко роз'яснити населенню Конституцію СРСР, права і обов'язки радянських громадян, завдання трудящих у справі відновлення господарства і допомоги фронту»².

Потрібно відзначити, що Л. І. Брежнев особисто часто виступав на різних нарадах і мітингах, зустрічався з населенням. Так, у той час Л. І. Брежнев виступив у Мукачеві в Будинку культури перед інтелігенцією міста з лекцією про Радянську Конституцію, і ми тоді вперше з уст Л. І. Брежнева почули чітку і яскраву розповідь про Конституцію Країни Рад.

Народні комітети під керівництвом партійних організацій систематично здійснювали заходи в інтересах трудящих, а також взяли найактивнішу участь в організації допомоги Радянській Армії. Понад 30 тисяч закарпатців³ добровільно вступили в її лави, щоб прискорити розгром фашизму. Трудове населення, пере-

¹ *Брежнев Л. І.* Мала земля, с. 46.

² *Известия*, 1976, 17 грудня.

³ Добровольці. Ужгород, 1971, с. 142.

важно молодь, масово йшли в ряди Радянської Армії. Так, з села Імстичева до її лав стало 32 чоловіка, з села Тарасівки — 92, з села Водиці — близько 100, з села Тернова — 102, з Великого Бичкова — 250 чоловік і т. д. Ось вони, добровольці Радянської Армії — Іван Басараб, Ілля Болдижар, Юрій Бомбушкар, Федір Вагерич, Андрій Вайдич, Іван Ворон, Павло Вукста, Василь Габорець, Юрій Гнетило, Іван Гриценко, Михайло Гуйван, Михайло Данашевський, Федір Дичка, Іван Декет, Андрій Деркач, Василь Дзямко, Євген Дудаш, Олена Дьолог, Павло Дьолог, Антон Кекерчень, Василь Керечанин, Василь Козак, Михайло Копин, Юрій Коструб, Василина Котик, Олексій Кувик, Іван Лизанець, Петро Магей, Юрій Макусій, Михайло Маровді, Маргарета Маргітич, Юрій Мартин, Василь Мацола, Іван Мединцій, Василь Мондик, Василь Осійський, Михайло Пальок, Михайло Панько, Василь Пастеляк, Іван Перчак, Денис Поп, Ганна Рожій, Андрій Ряшко, Юрій Ряшко, Михайло Шаленик, Олексій Сабад, Василь Сойма, Юрій Фундерак, Юрій Хмара, Андрій Шипович, Іван Шипович, Варфоломій Шулла, Матвій Щадей, Юрій Яночко та багато інших.

Селянин-бідняк Йосип Білак з села Нижнього Коропця, виряджаючи своїх синів до лав Радянської Армії, сказав: «Я щасливий, що мої діти не зазнаватимуть тих мук і страждань, які пережили їх батько і мати. З великою радістю два мої сини добровільно пішли до лав Червоної Армії. Я з дружиною благословив їх на святе діло...»¹.

Велику роботу проводили Народні комітети в галузі економічного і культурного життя. Вони налагоджували промислове виробництво, забезпечували трудящих роботою, наділяли селян землею, відкривали крамниці, ідальні, школи, культурні заклади. Активно діяли Му-

---

¹ Закарпатська правда, 1944, 2 грудня.

качівський, Ужгородський, Міжгірський, Свалявський та інші Народні комітети. Трудове населення краю брало активну участь у їх роботі, підтримувало в усьому. Повсюдно створювалися партійні організації. Заспівувачами їх були комуністи Мукачева, які ще 31 жовтня 1944 року провели перші легальні збори і заснували міську партійну організацію на чолі з І. І. Туряницею. 12 листопада 1944 року в Мукачеві відбулася перша Мукачівська окружна партійна конференція, участь в якій взяло близько 200 комуністів від 21 сільської і міської партійних організацій. Конференція обрала окружний партійний комітет. До його складу увійшло 30 чоловік. Першим секретарем став Ю. Ф. Млавець. Конференція була дальшим кроком на шляху створення Комуністичної партії Закарпатської України.

Наступного дня ініціативна група комуністів провела в Мукачеві нараду представників комуністичних організацій семи округів — Мукачівського, Ужгородського, Свалявського, Іршавського, Виноградівського, Хустського та Тячівського. Нарада обрала організаційний комітет на чолі з І. І. Туряницею, якому доручила підготувати та скликати першу конференцію комуністів визволеного Закарпаття. Цей комітет провів велику організаційну роботу по підготовці партійної конференції.

19 листопада 1944 року в Мукачеві, в приміщенні драмтеатру, відбулася перша конференція комуністичної організації Закарпаття. На конференції були 294 делегати — представники партійних організацій міст і сіл краю, в складі яких було 35 процентів робітників, 50 — селян, 15 процентів інтелігентів¹.

---

¹ Партархів Закарпатського обкому Компартії України, ф. 4, оп. 1, спр. 1, арк. 5.

Серед делегатів партійної конференції були загартовані в революційних боях комуністи Василь Балог, Ганна Бачо, Михайло Бобаль, Юрій Бобаль, Сирена Борканюк, Василь Бринзей, Василь Бубряк, Василь Вайс, Самуїл Вайс, Іван Ваш, Марія Величко, Іван Газі, Михайло Гандера, Іван Желізко, Василь Желізник, Амброзій Зеленька, Іван Керча, Микола Климпотюк, Олександр Ковач, Михайло Лазорик, Іван Лакатош, Іван Ледней, Іван Личко, Іван Ловга, Юрій Маняк, Михайло Мацканюк, Іван Мошкола, Марія Панько, Михайло Пелехач, Олександр Перець, Василь Попович, Юрій Пуга, Іван Раточка, Петро Рєгоші, Василь Русин, Петро Симулик, Дмитро Тарахонич, Михайло Тацей, Василь Теслович, Олекса Тимко, Іван Титинець, Михайло Тракслер, Павло Туркіш, Ганна Туряниця, Іван Туряниця, Василь Фущич, Степан Цип, Петро Цолан, Микола Черничко, Іван Шимон, Олексій Щербанич та інші. На конференцію прибули 124 гостя.

Делегат першої партійної конференції, член КПРС з 1933 року, робітник М. І. Пелехач так згадує про атмосферу, яка панувала в день роботи конференції: «З усіх кутків краю зібралися комуністи, які пройшли через тортурні фашистських катівень, фронтами війни. Ми обнімалися, цілувалися. Ми були вільні! Вільним був наш край, його трудовий люд! І ми могли тепер завдяки визволенню героїчною Червоною Армією нашого краю вільно й відверто вирішувати його дальшу долю»¹.

Великий зал міського театру. В президії місця займають В. В. Бубряк, С. Л. Вайс, В. І. Желізник, М. С. Панько, В. П. Русин, І. І. Туряниця та інші. Відкрив конференцію голова оргкомітету І. І. Туряниця. У своїх доповідях І. І. Туряниця, С. Л. Вайс та І. Ю. Керча відзначали історичне значення визволення Закарпаття

---

¹ Закарпатська правда, 1974, 19 листопада.

героїчною Радянською Армією, наголошували на одностайному прагненні трудящих краю до возз'єднання з рідним народом у Країні Рад. Так, у доповіді І. Ю. Керчі зазначалося: «Наш народ завжди звертав свій погляд на Схід, прагнув поєднати свою долю з долею великого українського і російського народу, покладав надію на допомогу від Росії.. Тисячі карпатоукраїнців загинули від рук австро-угорських катів. Вони гинули в концентраційних таборах, у тюрмах, на шибеницях за ідею возз'єднання з українськими братами. Але ідеї нашої вороги не могли вбити і не вбили. Вона жила в серці нашого народу і тепер яскравим полум'ям горить на його прапорах... Прагнення нашого народу возз'єднатися з Радянською Україною знаходить свій яскравий вираз у численних зверненнях і петиціях населення наших міст і сіл... У цих документах відображена воля всіх верств населення — робітників, селян, трудової інтелігенції, духівництва, чоловіків і жінок, стариків і молоді. Всі вони одностайні в своєму прагненні стати громадянами квітучої Радянської України — своєї справжньої Батьківщини. Така є воля всього нашого народу. Таке його прагнення. Найбільше завдання нашої партії — допомогти нашому народу в досягненні цієї мети, у здійсненні його прагнень»¹.

У численних виступах делегати одностайно наголошували на необхідності здійснення одвічної мрії трудящих краю про возз'єднання з Радянською Україною.

«Червона Армія позбавила наш народ, — говорив делегат Іван Лакатош, — від фашистського горя і лиха... Ми бачимо своє щастя тільки у з'єднанні з Радянською Україною — така одностайна думка всіх моїх земляків». Зал зустрів його слова оплесками, вигуками «Хай живе Радянська Україна!».

---

¹ Закарпатська правда, 1944, 21 листопада.

«За нашу волю, за наше щастя ми повинні завдячувати тільки Червоній Армії і радянському народові, — звернувся до присутніх Юрій Пуга. — Це вони, славні радянські брати наші, не рахувалися ні з чим, не шкодували своєї крові, щоб нас визволити і врятувати... Весь народ Закарпатської України єдиний і незламний у своїй волі об'єднатися з Радянською Україною і тим зберегти навіки свою долю і незалежність. Не слід забувати, що ворог ще веде боротьбу. Тепер наше головне завдання — всім допомагати Червоній Армії добити ворога і очистити світ від фашистської чуми»¹.

Бажання негайно здійснити віковичну мрію трудящих Закарпаття про возз'єднання Закарпатської України з рідним народом у складі Радянського Союзу проходило червоною ниткою у виступах делегатів партійної конференції, зокрема І. Д. Леднея, В. П. Русина, І. М. Желізка та багатьох інших. Вчитель з Іршавщини В. І. Палаташ говорив: «Від імені всієї Іршавщини висловлюю прохання возз'єднання з Радянською Україною. Ми, вчителі Закарпатської України, все своє життя і знання віддамо нашим робітникам і трудящим»².

Перша партійна конференція комуністів Закарпаття, висловлюючи єдинотайну волю трудового люду краю, одностайно прийняла резолюцію «Про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною». В ній підкреслювалося: «З глибини душі вистраждалого народу вирвалось вікове прагнення до возз'єднання Закарпатської України зі своїм старшим братом — народом Радянської України... Тисячі кращих синів Закарпатської України добровільно вступили до лав Червоної Армії. Все це є яскравим виразом волі народу до возз'єднання його з народом Радянської України.

¹ Закарпатська правда, 1944, 23 листопада.

² Партархів Закарпатського обкому Компартії України, ф. 4, оп. 1, спр. 1, арк. 7.

Віднині ми не є малим народом. Ми є складовою частиною великого українського народу.

Перша партійна конференція Комуністичної партії Закарпатської України, висловлюючи волю і національне прагнення свого народу, вимагає усунути історичну несправедливість і воз'єднати Закарпатську Україну з Радянською Україною»¹.

У резолюції «Про чергові завдання Комуністичної партії Закарпатської України» була викладена програма діяльності партії на найближчий період з питань соціального, національного і культурного розвитку. Конференція звернула особливу увагу на необхідність якнайшвидшої відбудови лісової та деревообробної промисловості. Разом з тим, Комуністична партія поставила своїм невідкладним завданням поліпшення матеріально-побутового становища трудящих, встановлення на підприємствах восьмигодинного робочого дня та забезпечення всіх трудящих роботою. Перша партійна конференція краю закликала комуністів всебічно сприяти Народним комітетам у відкритті шкіл, налагодженні обов'язкового безплатного навчання дітей. Резолюція закінчувалася словами: «І-ша партійна конференція КПЗУ закликає всі партійні організації, всіх членів партії, всіх робітників, селян та інтелігенцію напружити всі сили для допомоги Червоній Армії в остаточному розгромі гітлерівської Німеччини; продовжувати самовіддану боротьбу за воз'єднання Закарпатської України з нашою матір'ю — Радянською Україною, щоб стати рівноправним членом братньої сім'ї народів Радянського Союзу»².

Конференція постановила: об'єднати всі комуністичні організації краю в єдину партію, яка називатиметься

---

¹ Шляхом Жовтня. Збірник документів, т. 6, Ужгород, 1965, с. 62.

² Там же, с. 66.

Комуністичною партією Закарпатської України. Для керівництва роботою був обраний Центральний Комітет КПЗУ. До його складу ввійшли С. Г. Борканюк, С. Л. Вайс, І. М. Ваш, М. І. Гандера, І. М. Желізко, І. Ю. Керча, М. В. Климпотюк, І. Д. Ледней, І. І. Ловга, М. В. Мацканюк, І. В. Раточка, Д. М. Тарахонич, В. П. Теслович, О. І. Тимко, І. І. Туряниця, М. І. Черничко, І. Й. Шимон та інші — всього 24 комуністи. Першим секретарем Центрального Комітету Комуністичної партії Закарпатської України було обрано І. І. Туряницю, секретарем — Д. М. Тарахонича.

Партійна конференція прийняла вітального листа на адресу Центрального Комітету Всесоюзної Комуністичної партії (більшовиків), у якому зазначалося: «У цьому вітанні ми висловлюємо найщиріші думки та національні сподівання нашого народу. Ми заявляємо про своє непохитне прагнення возз'єднатися з нашими єдинокровними братами, які живуть на території Радянської України. Ми бажаємо після вікового відчуження, коли український народ був розірваний на частини і ми жили під чужоземною опікою, повернутися в лоно своєї Батьківщини — Радянської України»¹.

Отже, перша конференція Комуністичної партії Закарпатської України відіграла важливу роль у боротьбі трудящих краю за своє соціальне і національне визволення, за возз'єднання з Країною Рад. Прийняті конференцією документи були дороговказом комуністам, усім трудящим краю у здійсненні соціалістичних перетворень та в боротьбі за возз'єднання.

Після створення Компартії Закарпатської України рух за возз'єднання значно поглибився, наповнився новою силою. Народні комітети під керівництвом партійних організацій розпочали підготовку до Всекарпатського з'їзду Народних комітетів, який мав створити єдину

---

¹ Шляхом Жовтня, т. 6, с. 67.

централізовану владу для втілення в життя одвічної мрії народних мас краю про возз'єднання з Радянською Україною. Ініціатором скликання з'їзду виступив Ужгородський міський Народний комітет (тоді він називався — міська управа), який ще 8 листопада 1944 року звернувся з листом до Мукачівського міського та Хустського окружного Народних комітетів з пропозицією створити організаційний комітет по скликанню з'їзду.

Пропозицію Ужгородського міського Народного комітету підтримали всі міські та окружні Народні комітети Закарпаття, і 19 листопада 1944 року в Мукачеві був створений організаційний комітет, який прийняв рішення провести Перший з'їзд Народних комітетів Закарпатської України 26 листопада 1944 року.

В містах і селах краю розгорталася широка підготовка до з'їзду. Величезну організаторську роботу серед населення проводили комуністи. Повсюдно на багатолюдних мітингах трудящі обирали делегатами з'їзду кращих представників робітничого класу, селянства й трудової інтелігенції і давали їм наказ — домагатися возз'єднання краю з Радянською Батьківщиною. Так, 23 листопада 1944 року трудящі села Пилипця Міжгірського району прийняли таке рішення: «Сільська Народна Рада села Пилипець Волівського району посилає Івана Бобинця до міста Мукачева як делегата з села Пилипець відносно голосування про прилучення визволеної території Закарпатської України до Союзу Совітських Соціалістичних Республік»¹. Документ підписали голова Ради Федір Бушко та секретар Василь Черленяк. Мандат скріплений печаткою села.

Трудівники села Веряці, що на Виноградівщині, делегатами на з'їзд обрали українця Михайла Гарная та румуна Івана Арділана. Останньому наказали: «Хоч ти і не українець, голосуй за возз'єднання, бо тільки в

¹ ЗОДА, ф. Р-14, оп. 2, спр. 2, арк. 56.

Країні Рад ми знайдемо своє щастя». Жителі села Нижнього Селища Хустського району прийняли таке рішення: «Посилаємо на велику Раду Петра Лукича Хмару, Василя Івановича Попадинця та Дмитра Федоровича Гаврильця. За возз'єднання голосуйте! За возз'єднання з рідними братами!».

25 листопада 1944 року на площі Корятовича в Ужгороді відбувся загальноміський мітинг, на якому делегатам, які направлялися на з'їзд, було дано такий наказ:

«1. Провести в рішеннях з'їзду нашу волю, виявлену на цьому мітингу, в резолюціях на багаточисленних зборах підприємств і установ та Петиції Сталіну про возз'єднання Закарпатської України з нашою Батьківщиною — Радянською Україною.

2. Забезпечити мобілізацію всіх сил нашого народу на надання всебічної допомоги героїчній Червоній Армії в її боротьбі проти німецько-мадярських загарбників, за повну і остаточну перемогу, за визволення всього людства з фашистської тиранії.

Добитися на з'їзді винесення рішень, які забезпечать всемірне покращення матеріально-господарського, культурного і побутового становища народу і населення нашого міста.

Громадяни Ужгорода впевнені, що їх делегати з честю виправдають високе довір'я народу, будуть мужньо, сміло і рушуче проводити в життя його волю.

Ми палко вітаємо 1-й з'їзд Народних комітетів Закарпатської України і висловлюємо тверде переконання, що він у своїй роботі і рішеннях здійснить нашу волю і волю всього народу Закарпатської України.

Хай живе історичний 1-й з'їзд Народних комітетів Закарпатської України!»¹.

---

¹ Шляхом Жовтня, т. 6, с. 71—72.

Точно визначеного модусу представництва делегатів на Перший з'їзд Народних комітетів не було. Трудящі міст і сіл посилали на нього своїх кращих представників: з малого села — 1—2, з великих сіл — 2—4 і більше делегатів. До Мукачева делегати добиралися хто пішки, хто на підводах, поїздом, попутними військовими вантажними автомашинами тощо.

ШИРОКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО НАРОДУ

Мукачеве — місто славних революційних традицій, центр робітничого і комуністичного руху в період буржуазної Чехословаччини. Тут жили, працювали і боролися відомі керівники революційного руху на Закарпатті Олекса Борканюк, Гейза Вальберт, Йосип Гавелка, Янош Галгоці, Микола Климпотюк, Еммануїл Кліма, Іван Локота, Іван Мондок, Дмитро Попович, Микола Сидоряк, Дмитро Тарахонич, Павло Терек, Ганна Туряниця (Рошкович), Іван Туряниця і десятки інших ватажків закарпатських трудящих.

День 26 листопада 1944 року увійшов в історію, бо саме того дня раз і назавжди була вирішена доля нашого багатостраждального краю. Доля, якої прагнув кожен закарпатець для себе, для сучасного й прийдешнього покоління.

Буржуазні ідеологи, зокрема українські буржуазні націоналісти, намагаючись кинути тінь на Перший з'їзд Народних комітетів, твердили і твердять, що на з'їзді, мовляв, були не обранці народу, а якісь випадкові люди. Сама історична дійсність переконує, що це справжній наклеп на кращих людей краю, на найбільш представницький форум, який колись знала історія Закарпаття. Делегатами з'їзду були 178 робітників, 258 селян, 172 інтелігенти, 55 торговців і ремісників.

Склад делегатів свідчить про велику організаторську роботу окружних партійних організацій та окружних Народних комітетів, очолюваних комуністами І. Й. Шимоном (Мукачівський округ), В. І. Фушичем (Іршавський), С. Л. Вайсом (Ужгородський), Д. М. Тарахо-

ничем (Волівський), М. І. Гандерою (Севлюський) та іншими товаришами.

Серед делегатів з'їзду — кращі представники робітничого класу, селянства, трудової інтелігенції, молоді — комуністи, активні революціонери, підпільники, учасники партизанського руху, віддані борці за возз'єднання Закарпаття з Країною Рад.

Делегати Василь Желізняк з Чинадієва, Василь Жабко з Розтоки Іршавського, Юрій Дудла з Широкого Лугу Тячівського, Василь Сабов з Зубівки Мукачівського округів та Федір Повхан з Берегова були делегатами і Всеукраїнського з'їзду у Хусті 21 січня 1919 року, на якому ще тоді голосували за возз'єднання краю з Радянською Україною.

Делегати О. О. Бурич, В. Й. Гримут, М. С. Панько, Ю. М. Пуга, М. І. Ухаль, С. Й. Цип, М. І. Черничко та інші — учасники пролетарської революції в Угорщині і на Закарпатті в 1919 році, а М. І. Мелечинський, В. І. Паловка, І. А. Яцура та інші — учасники громадянської війни в Радянській Росії у 1918—1920 роках.

Серед тих делегатів, хто в період іноземного поневолення очолював боротьбу трудящих краю за соціальне і національне визволення, — відважні революціонери, комуністи В. Ю. Бобаль, М. П. Бобаль, С. Л. Вайс, І. В. Газі, П. І. Долгош, М. В. Климпотюк, І. Ф. Кемеш, В. О. Кирлик, В. П. Лева, І. І. Лендел, Д. К. Олексик, М. І. Петейчук, В. Ю. Попович, І. М. Порохнавець, І. Ю. Раточка, П. І. Симулик, І. В. Сідун, Д. М. Тараконич, М. І. Тацей, І. І. Титинець, В. І. Фушич, П. В. Хайнас, А. Й. Штремпель та інші.

Активні борці за возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною, а саме: П. О. Блага, Ю. Ф. Бойко, С. Г. Борканюк, М. М. Величко, М. В. Гайналь, М. І. Гандера, І. М. Желізко, М. В. Заяць, В. І. Кепше, Д. В. Ковач, М. С. Копинець, А. М. Корда, І. М. Кочан, С. М. Лембак, В. І. Маган, В. М. Маркович, І. М. Мо-

школа, Ю. Ф. Половка, С. Ю. Росоха, Ю. М. Росоха, Ю. Ф. Синевич, І. І. Староста, О. І. Тимко, М. І. Угрин, В. А. Урста, Д. М. Халус, І. І. Чехмар, В. Я. Яцько та інші — були також делегатами з'їзду.

Героїчний робітничий клас на з'їзді представляли делегати, які завжди йшли в перших рядах борців за визволення. Це П. Ю. Бігун, М. В. Дербак, П. П. Думен, М. І. Ейбер, М. І. Жеребак, А. М. Зеленьак, М. Д. Йонаш, В. М. Копанчук, Г. Ф. Кохан, І. Ю. Личко, В. В. Пацкан, М. І. Пелехач, Й. Ю. Рубець, І. І. Сиротяк, І. А. Спасюк, М. М. Тарнай, В. М. Тиводар, С. І. Томашовський, О. І. Фіряк, І. М. Шекета, О. М. Щербанич та інші.

Делегатами від трудового селянства, активного союзника робітничого класу, були В. Ю. Андрійцьо, А. І. Бистрянин, І. П. Бобинець, Ю. С. Гайналій, Ф. М. Гарапко, В. М. Долинський, М. М. Жеганський, І. Ю. Заяць, І. В. Зварич, Ю. В. Копин, Ф. І. Курах, М. І. Лазар, В. В. Мишко, І. В. Плиска, А. І. Роман, В. М. Руснак, Г. Ю. Скиба, М. Д. Сможаник, Ю. Ю. Строїн, І. В. Троян, В. В. Хайнас та інші.

У числі делегатів з'їзду — учасники Великої Вітчизняної війни С. Л. Вайс, І. М. Ваш, І. А. Келемен, І. Д. Ледней, Ю. Ф. Млавець, І. І. Туряниця та інші. А делегати В. І. Балог, В. Д. Бринзей, Г. М. Глеба, Ю. Ю. Іванчик, І. Ю. Керча, І. І. Ловга, П. І. Регоші, І. П. Соскида, М. К. Тракслер, Г. В. Туряниця, М. Ю. Туряниця, П. Л. Хмара, П. М. Чижмар та інші — учасники підпільної і партизанської боротьби на Закарпатті.

Серед тих, хто своєю скромною працею наближав день визволення, були й делегати — представники народної інтелігенції П. В. Білей, І. І. Вурста, П. Ф. Гоздок, М. В. Зінчак, Г. І. Івашко, І. Г. Керечанин, Ю. М. Лацанич, П. В. Лінтур, В. І. Маргітч, М. І. Медвідь, П. П. Милославський, М. В. Молдавчук, В. М. По-

тушняк, Ю. І. Сливка, С. М. Стасєв, П. В. Токарський, В. В. Урста, С. П. Фозекош, М. В. Цуперяк та інші.

У роботі з'їзду як делегати взяли участь 67 учителів. За роки Радянської влади стали шанованими людьми в області, зокрема заслужений вчитель УРСР І. Ю. Олас, заслужений працівник культури УРСР П. С. Продан, відмінники народної освіти УРСР М. Ю. Броді, М. Й. Ердеvdій, Є. В. Карабелеш, В. І. Крайняниця, І. М. Сабадош, Й. М. Семак, М. М. Стець, П. М. Тарканій, І. М. Шелепець та інші.

Передову молодь на з'їзді представляли делегати Г. М. Абель, В. М. Андришко, М. І. Бабидорич, В. М. Беца, Ю. І. Бецанич, П. А. Білак, В. Ю. Гарастей, Ю. А. Гойда, М. І. Данко, М. І. Дурда, В. Ю. Звонар, П. М. Когут, А. І. Лавер, І. М. Леманинець, М. М. Локота, В. В. Овсак, П. І. Орос, Ф. А. Сабов, В. В. Сокач, М. А. Соломон, І. М. Фечка, І. М. Фрідманський, І. В. Щадей та інші.

У числі делегатів з'їзду Ганна Бачо, Сирена Борканик, Йолана Кіш, Юлія Молнар, Марія Панько, Ганна Туряниця — усього 15 жінок.

Цілий ряд делегатів з'їзду за роки Радянської влади стали керівниками партійних і радянських органів, підприємств, колгоспів, установ, науковцями. Так, секретарями обкому партії працювали І. М. Ваш, Д. М. Тарахонич, І. І. Туряниця. Тривалий час очолювали округами (райками) партії Д. В. Бринзей, А. М. Зеленьяк, В. О. Кирлик, М. В. Климпотюк, Ю. Ф. Млавець, І. Д. Ледней, Г. В. Туряниця, О. І. Тимко, В. І. Фушич, С. Й. Цип та інші.

Деяких делегатів за самовіддану творчу працю Батьківщина удостоїла високих нагород. В. М. Долинському присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці, В. М. Потушняку — заслужений агроном УРСР.

За нашими підрахунками, на з'їзді було 243 делегати-комуністи, що становило 36,6 процента всіх делега-

тів. Правда, на той час (листопад 1944 року) значна частина комуністів краю ще перебувала у фашистських концентраційних таборах — А. І. Гудь, Д. П. Попович, О. І. Рушак, П. С. Сірко та інші. Вони повернулися на Закарпаття тільки після закінчення війни. Комуністи В. Ю. Куруц, М. П. Лялько, І. В. Матола, Д. А. Едельман продовжували боротьбу на фронтах Великої Вітчизняної, а окремі — П. І. Варга, І. І. Желізняк — були на відповідальній роботі, деякі (М. В. Мацканюк та ін.) виконували важливі партійні доручення.

Делегати з'їзду — це широке представництво багатонаціональної сім'ї краю: українці — робітники Іван Мошкола з Сільця, Михайло Копинець з Імстичева, Михайло Угрин з Кам'яниці, Петро Долгош з Великих Лаз, Павло Бігун з Королева, Йосип Рубець з Торуня, селяни Йосип Порада з Білок, Андрій Корда з Річки, Юрій Росоха з Негровця, Федір Курах з Нижніх Воріт, працівник торгівлі Михайло Киштулинець з Середнього, службовці Юрій Бенца з Стеблівки, Юрій Лацанич з Виноградова, лісоруби Василь Руснак з Тарасівки та Іван Сиротяк з Торуня, вчитель Іван Лендел з Підгірного, агроном Михайло Соломон з Ворочева, студент Юрій Бецанич з Коритнян та інші, делегати-росіяни — Йосип Бакманов, Марія Барканева, Олександр Леонов, Петро Милославський, Володимир Потапов та інші, делегати-угорці — Габор Молнар з Варів, Кароль Жігов з Вишкова, Жігмонд Товт з Федорова, Іштван Сабов з Бобового, Павло Арвай з Виноградова, Павло Дерій з Блажієва, Олексій Ардангазі з Вилока, Людвіг Надь з Тячева, Людвіг Голод з Ужгорода та інші. Серед делегатів були німці — Степан Цип, Адальберт Штремпель та інші, румуни — Іван Арділан, Михайло Йонаш та інші, словаки — Михайло Мелечинський, Іван Сірко, Степан Вербовський та інші, євреї — Самуїл Вайс, Леопольд Фрішман та інші, циган — Степан Роман.

Отже, історичні факти переконливо свідчать: делегати з'їзду були справжніми обранцями народу і гідно представляли все трудове багатонаціональне населення Закарпаття.

Водночас не можна обійти того факту, що на з'їзд потрапили й одиниці, які були не гідні високого звання делегата. Так, Василь Маркуш з Бедевлі Тячівського округу сам собі написав від руки «документ» такого змісту: «Від місцевого комітету села Бедевлі. Уповноваження. Місцевий Народний комітет в Бедевлі отсим уповноважує Василя Маркуша, студента філософії, як члена делегації на Всенародний з'їзд до Мукачева, що відбудеться 26 падолиста 1944 р. В Бедевлі, 22 падолиста 1944 р.»¹. Підпис голови Бедевлянского Народного комітету Василя Бедея підробив власноручно, а за секретаря підписався сам. Документ був без печатки. Проте перевантажена роботою мандатна комісія з'їзду видала В. Маркушу мандат делегата № 184.

Василь Маркуш дійсно був посланий на з'їзд, лише не Народним комітетом, а представниками чехословацького лондонського уряду із спеціальним завданням — спробувати зірвати з'їзд, порушити питання про залишення Закарпаття у складі буржуазної Чехословаччини. Та всенародна воля делегатів була такою могутньою, що Маркуш не наважився підняти свій голос, хоч напередодні з'їзду в Мукачеві він робив окремі безуспішні спроби.

Замисли запроданця було зірвано. До речі, цей «делегат» незабаром після з'їзду опинився за океаном і, за завданням своїх хазяїв-імперіалістів, почав лити бруд на нашу радянську дійсність. Це він у 1956 році в Брюсселі видав книгу-наклеп на наш народ і нашу країну. Цей безбатченко всупереч історичній правді у своїй «науковій» праці намагається довести, що воз-

---

¹ ЗОДА, ф. Р-14, оп. 2, спр. 2, арк. 358.

з'єднання Закарпатської України з Радянською Україною було здійснено проти волі закарпатців з допомогою збройних сил Радянського Союзу. Трудящі села Бедевлі в обласній газеті опублікували листа «Відповідь запроданцю Маркушу»¹, в якому викрили наклепницькі позиції «науковця».

Василь Маркуш, будучи одним з редакторів націоналістичного журналу в США — «Сучасність», продовжує спеціалізуватися в антирадянській діяльності.

Були й інші йому подібні «делегати». Але ця мізерна жменька буржуазних прихвоснів на хід з'їзду ніякого впливу не мала.

На з'їзді були присутні й гості. Серед них — представники армії-визволительки, зокрема начальник політвідділу 18-ї армії, нині Генеральний секретар ЦК КПРС, Голова Президії Верховної Ради СРСР, Голова Ради оборони СРСР, Маршал Радянського Союзу товариш Леонід Ілліч Брежнев, полковник Сергій Іванович Тюльпанов — нині заслужений діяч науки РРФСР, доктор економічних наук, професор, завідуючий кафедрою економіки сучасного капіталізму Ленінградського державного університету, політпрацівник Іван Павлович Кравчук — нині журналіст, а також керівник партизанського з'єднання Герой Радянського Союзу Олександр Васильович Тканко — нині професор, ректор Черкаського педагогічного інституту, керівник партизанського з'єднання Василь Павлович Русин — нині кандидат юридичних наук, заступник міністра соціального забезпечення УРСР, керівники партизанського загону Іван Савич Прищепа — нині працівник Ужгородського міськвиконкому, Дюла Уста — нині генерал-полковник у відставці (Угорська Народна Республіка), Гейза Ревес — згодом угорський дипломат, вчитель Юрій Іванович Туряниця — згодом радянський дипло-

---

¹ Закарпатська правда, 1958, 24 червня.

мат, кандидат історичних наук, лікар Олександр Васильович Фединець — нині заслужений лікар та заслужений працівник вищої школи УРСР, професор Ужгородського державного університету, Петро Петрович Попович — нині кандидат економічних наук, доцент Ужгородського державного університету, Василь Григорович Суран — нині директор Мукачівської середньої школи № 14, Андрій Георгійович Шепя — нині вчитель Мукачівської середньої школи № 6, Іван Іванович Фабрицій — нині персональний пенсіонер, Михайло Михайлович Мазур — заслужений агроном УРСР, Наталія Василівна Химинець — викладач Мукачівського педучилища, Андрій Андрійович Глеба — пенсіонер, Іван Юлійович Сільцер — викладач Мукачівського профтехучилища № 8 та інші.

Отже, твердження слуг імперіалізму — ворогів нашого народу — переконливо спростовуються конкретними історичними фактами. Возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною — це одностайна вікова воля трудящих краю, які були представлені на з'їзді кращими синами і дочками Закарпаття.

ХВИЛЮЮЧІ ГОДИНИ, ІСТОРИЧНІ РІШЕННЯ

14-та година дня. Зал міського кінотеатру переповнений делегатами.

За столом президії Ганна Бачо, Сирена Борканюк, Самуїл Вайс, Іван Ваш, Микола Драгула, Іван Керча, Гаврило Русин, Дмитро Тарахонич, Василь Теслович, Ганна Туряниця, Іван Туряниця, Микола Цуперяк...

Відкрив з'їзд голова Мукачівського міського Народного комітету М. І. Драгула.

Делегати з великим піднесенням прийняли вітальну телеграму Верховному Головнокомандуючому Збройними Силами СРСР Маршалу Радянського Союзу Й. В. Сталіну. В ній зазначалося: «За свої прагнення до національного розкріпачення на протязі багатьох віків ми підпадали гонінню і переслідуванням. Але це не зломило нашого духу і волі до возз'єднання зі своїми братами-українцями. Ми піднеслись духом, коли внаслідок Жовтневої революції в Росії український народ отримав можливість створити вперше свою дійсно народну Радянську державу...

Тепер, коли непереможна Червона Армія не тільки вигнала фашистських окупантів за межі Радянської України, але і визволила Закарпатську Україну від німецько-мадярського іґа, настав час покласти кінець історичній несправедливості і возз'єднати Закарпатську Україну з Радянською Україною...

Просимо Вас допомогти нашому народові повернутися в лоно нашої матері — Радянської України. Ми клянемося всенародно, що прикладемо всі свої сили, щоб допомогти Червоній Армії скоріше знищити нена-

висних нам і всьому людству німецько-мадярських загарбників, і бути вірними синами українського народу»¹.

Перший з'їзд Народних комітетів Закарпатської України обговорив питання про визволення Закарпатської України від німецько-мадярських окупантів, про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною, про наділення селян, робітників і службовців землею та лісом. На ньому відбулися вибори Народної Ради Закарпатської України.

З доповіддю про визволення краю Червоною Армією від німецько-фашистських загарбників перед делегатами з'їзду виступив перший секретар ЦК КПЗУ І. І. Туряниця. Він зупинився на жорстокій денационалізаторській політиці іноземних поневолювачів, проаналізував вікове прагнення трудящих Закарпаття до возз'єднання з рідною Вітчизною:

— Доблесна Червона Армія... визволила нас від тисячолітнього поневолення, безправ'я і кривавого пригночення, — сказав І. І. Туряниця. — Покладено кінець багатокілометровому чужоземному пануванню, яке тяжіло над Закарпатською Україною...

Століттями перебуваючи у відриві від своєї матері-вітчини, з убогих верховинських хат весь цей час чути було стогін умираючих дітей і голодних дорослих. Мадярські поміщики поневолювали наш народ, душили нашу свободу і незалежність. Внаслідок поневолення Закарпатської України мадярськими поміщиками вона перетворилася у відсталу і вмираючу країну на південному сході Центральної Європи. (В залі вигокували: «Так було!»). Мадярські кати насильно мадяризували наші школи, душили всякий прояв національної самостійності і культури нашого народу, відірваного від своїх єдинокровних братів.

---

¹ Перший з'їзд Народних комітетів Закарпатської України. Доповіді і резолюції. Ужгород, 1944, с. 5—6.

Після розпаду Австро-Угорської імперії наш народ не здобув економічного і культурного відродження. Закарпатська Україна, через свою слабкість, знову опинилася відірваною від своєї матері-вітчизни України. Проти волі нашого народу Закарпатську Україну приєднали до Чехословацької республіки, в якій ми ніколи не відчували себе ні рівноправними, ні вільними...

Урядовою мовою була чеська мова. На керівних державних посадах наша інтелігенція не мала місця. В українських селах, де не було жодної чеської дитини, крім дітей жандармів, було побудовано до 200 чеських шкіл. Одна українська міська школа припадала на 27 932 чоловіки українського населення, а одна міська чеська школа припадала на 3371 осілого тут чеха. Одна українська гімназія припадала на 111 928 душ українського населення, тоді як одна чеська гімназія припадала на 15 772 осілих тут чехів...

Великі фабрики і заводи були в руках чехів. Земельна реформа була проведена не в інтересах безземельних і малоземельних селян, а в інтересах чеських колоністів і багатіїв. Життя нашого народу дійсно було таким, як сироти в хаті мачухи. (Зал зірвався вигуками «Так було!», «Геть їх з нашої землі!», «Геть від мачухи!», «До рідної матері!»). Посилали в наші села карні загони, — продовжував оратор, — не раз стріляли в наших робітників і селян...

Закарпатоукраїнський народ, — закінчуючи свою промову, сказав І. І. Туряниця, — вирішив раз і назавжди здійснити свою віковичну мрію і возз'єднатися з Радянською Україною. З цими думками він ішов на вибори сільських, окружних і міських Народних комітетів з наказом їм — добитися возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною¹.

---

¹ Перший з'їзд Народних комітетів Закарпатської України, с. 11—12.

І. І. Туряниця запропонував возз'єднати Закарпатську Україну зі своєю великою матір'ю — Радянською Україною і вийти зі складу Чехословаччини, просити Верховну Раду Української Радянської Соціалістичної Республіки і Верховну Раду Союзу Радянських Соціалістичних Республік включити Закарпатську Україну до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Присутні схвалили його слова бурхливими оваціями, вигуками «Так буде!», «Хай живе Червона Армія!», «До рідної матері!».

Ідея возз'єднання Закарпаття зі своєю матір'ю — Радянською Україною червоною ниткою проходила у численних виступах делегатів, зокрема Ю. Сікори, І. Удовичука, Г. Шелевера та інших. Так, голова Ужгородського міського Народного комітету П. П. Сова, засудивши ворожу антинародну асиміляторську політику різних експлуататорських режимів щодо трудового населення Закарпаття, наголосив на великій визвольній місії доблесної Радянської Армії. Закінчуючи свій виступ, він сказав:

— Ми зійшлися, щоб винести рішення про долю нашого народу... Ми повинні повернутися після тисячолітньої розлуки в лоно нашої матері — України. Ми повинні повернутися до свого батьківського дому.

Делегат змінює делегата. Та воля всіх єдина — возз'єднатися з рідними братами — радянським народом.

На трибуні Ф. Ф. Повхан, учитель з Берегова:

— Політика чеських реакціонерів привела до того, що наш народ попав у безодню фашистського рабства, і це коштувало йому багато крові і сліз. Хто нас вивів з цієї безодні на світлий шлях свободи? Хто прогнав з нашої землі наших лютих ворогів і катів — німецько-мадярських окупантів? Хто приніс нам волю? Чехи?*

* Йдеться про чеську буржуазію.

Ні! Волю нам дали наші брати по крові — руські та українці... Одностайна воля нашого народу возз'єднається з Радянською Україною сьогодні буде здійснена нашим історичним з'їздом. Віднині починається світанок для нашого народу після довгої, темної ночі неволі.

Гаряче підтримав пропозицію Ф. Ф. Повхана робітник з Хуста О. І. Тимко. У своєму виступі він зупинився на тому, що делегатам першого форуму трудящих вільного Закарпаття дано право вирішувати свою долю:

— Ми сьогодні своїми руками творимо щастя своєї наступних поколінь. Сьогодні ми говоримо: віднині наша Закарпатська Україна возз'єднується з своєю Батьківщиною — Радянською Україною, і тому сьогоднішній день увійде у віки.

Воля! Що може бути радісніше і цінніше за неї! Цю волю нам дала Червона Армія Радянського Союзу... Ми доведемо, що ми варті кращої долі, ніж знаходитися під чужою п'ятою. Ми це доведемо не тільки тим, що возз'єднаємося з Радянською Україною, але й тим, що кожен закарпатоукраїнець, здатний носити зброю, увіллється до лав Червоної Армії і разом з нею доб'є фашистського звіра.

На трибуні селянин-комуніст, делегат з села Грушева, що на Тячівщині, В. І. Половка. Він розгорнув прапор своєї партійної організації, який зберігав у чорні роки фашистської окупації, постійно ризикуючи своїм життям.

— Цей червоний прапор, — сказав схвильовано селянин, — грів нашу мрію про визволення, зміцнював надію на возз'єднання з своїми братами на Сході. Під ним ми боролися, під ним досягли волі, під ним разом з нашими радянськими братами волиємо будувати нове, щасливе життя!...

Трудящі Мукачівщини серед інших делегатів послали на з'їзд і колишню підпільницю Ганну Туряницю й на-

казали їй виразити їх волю — голосувати за возз'єднання краю з Радянською Україною.

— З трибуни цього видатного з'їзду, — звернулася вона до присутніх, — я хочу сказати велике спасибі товаришеві Сталіну й мужній Червоній Армії за те, що вони принесли нам неоцінний скарб — свободу. Особливо вдячні ми, жінки, бо ми тепер зможемо, як і радянські жінки, жити й працювати вільно, брати активну участь в народному житті. Всі як один наші селяни, робітники, інтелігенція воліють приєднатися до нашої дорогої матері — Радянської України. І щасливі ми, делегати з'їзду, яким випало здійснити волю народу.

«Наша мета ясна — ми хочемо бути вільними радянськими громадянами», «Вимагаємо возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною!», «Тільки возз'єднавшись з Радянською Україною в сім'ї братніх народів Радянського Союзу, ми забезпечимо свободу національного розвитку, внутрішній господарський розквіт і зовнішню безпеку», «Зливаючись з Радянською Україною, ми здійснюємо ідею нашого народу про рівність, мир і щастя», — такі думки висловлювали на з'їзді делегати Марія Барканева, Сирена Борканюк, Михайло Кухар, Василь Фущич, Петро Чижмар та інші.

Трудящі Тячівщини, як і всього Закарпаття, борючись за возз'єднання краю з Радянською Україною, здійснювали під керівництвом Комуністичної партії важливі політичні, соціально-економічні перетворення, робили все, щоб у найкоротший час покінчити з ненависним минулим, влитися в дружну сім'ю радянських народів. Устами своїх делегатів Миколи Гайналя, Михайла Ухалю, Миколи Локоти, Василя Бабича та інших вони висловили свою волю. Вчитель В. І. Бабич звернувся до з'їзду:

— Здійснюється віковична мрія нашого народу про возз'єднання з Радянською Україною. Ми хочемо бу-

ти возз'єднані з Радянською Україною. Одним з найяскравіших проявів 'бажань нашого народу є масовий вступ карпатоукраїнців добровільно до Червоної Армії. Ми зіллємося з нашою матір'ю — Україною і ніщо нас більше не розлучить, бо не можна одірвати дитину від матері, а мати ніколи не покине своєї дитини, яку любить і яку врятувала, не шкодуючи свого життя.

Усі виступаючі на з'їзді вимагали якнайскорішого возз'єднання краю з Радянською Україною. На їх очах, їх руками писалася найзнаменніша, найважливіша сторінка історії багатостраждального краю. Про що віками мріяли їх діди і батьки, за що самовіддано боролися, — збулося.

Незабутнім на все життя залишиться момент, коли Д. М. Тарахонич, комуніст з Волового, зачитав учасникам з'їзду проект Маніфесту. Виконуючи волю трудового населення визволеного краю, делегати з'їзду з величезним піднесенням одноголосно прийняли Маніфест про возз'єднання Закарпатської України з Українською РСР. У цьому історичному документі підкреслювалося: «Настав радісний історичний день для Закарпатської України. За допомогою героїчної Червоної Армії скинуто німецько-мадярське іго. Покладено кінець багатовіковому пануванню маляр і всіх чужоземців на ісконних українських землях Закарпатської України...

Вся історія Закарпатської України говорить, що наш народ, позбавлений національної незалежності, перебуваючи віками в рабстві, загине, коли залишиться в межах чужої держави. Або возз'єднання з Радянською Україною і національне відродження, або гніт, безправ'я і поступове вимирання народу Закарпатської України...

Закарпатськоукраїнський народ, вирваний з німецько-мадярського полону, вирішив раз і назавжди здійснити свою вікову мрію і возз'єднатися з Радянською Україною».

Маніфест закінчувався історичною вимогою:

«Спираючись на непохитну волю всього народу, виволочену в петиціях і постановах робітників, селян, інтелігенції і духівництва всіх міст і сіл Закарпатської України про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною,

ПЕРШИЙ З'ЇЗД НАРОДНИХ КОМІТЕТІВ ВСІЄЇ ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Возз'єднати Закарпатську Україну зі своєю Великою матір'ю — Радянською Україною і вийти зі складу Чехословаччини.

2. Просити Верховну Раду Української Радянської Соціалістичної Республіки і Верховну Раду Союзу Радянських Соціалістичних Республік включити Закарпатську Україну до складу **УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ.**

3. Обрати **НАРОДНУ РАДУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ** як єдину центральну владу, діючу по волі народу на території Закарпатської України.

4. Уповноважити і зобов'язати Народну Раду Закарпатської України здійснити рішення з'їзду про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною»¹.

Зал стоячи вітав цей історичний документ. Лунали здравиці на честь Комуністичної партії, Радянського уряду, героїчної Радянської Армії. Леонід Ілліч Брежнев про ці хвилюючі хвилини згадує: «Присутній потім на з'їзді, я бачив, з яким величезним ентузіазмом було прийнято історичне рішення про возз'єднання Закарпаття з рідним народом»².

Одноголосно прийнятий делегатами з'їзду, Маніфест був знаменним історичним документом, у якому втілювалися віковічні мрії й сподівання населення краю на возз'єднання з рідним українським народом у братній сім'ї радянських народів.

¹ Шляхом Жовтня, т. 6, с. 80.

² Брежнев Л. І. Мала земля, с. 47.

За Маніфест разом з делегатами-українцями голосували й делегати інших національностей — росіяни, угорці, словаки, німці, румуни, євреї, які своє справжнє визволення уявляли тільки в Країні Рад. Це ще раз переконливо засвідчувало, що рух за воз'єднання Закарпаття з Радянською Україною носив інтернаціональний характер.

З'їзд Народних комітетів прийняв дуже важливу для трудящих краю постанову «Про наділ селян, робітників і службовців Закарпатської України землею і лісом». У ній вказувалося: «З метою ліквідації земельного голоду і надання допомоги сільському і міському населенню землею і лісом, Перший З'їзд Народних комітетів Закарпатської України постановляє:

1. Конфіскувати всі землі і помістя, що належали мадярським і німецьким поміщикам і ворогам народу, які втекли разом з німецько-мадярськими загарбниками.

2. Народній Раді Закарпатської України виробити практичні заходи і передати безплатно через місцеві Народні комітети конфісковані землі в особисту власність безземельних і малоземельних селян. Наділити також земельними ділянками під власні городи робітників і службовців міст, встановивши розміри цих ділянок.

3. Народній Раді Закарпатської України виділити безплатно в розпорядження міських і сільських Народних комітетів лісні ділянки для задоволення дровами повсякденних потреб населення і надання йому допомоги будівельними матеріалами...»

Таким чином, уперше в історії краю до кінця правильно було розв'язане аграрне питання. Господарями землі стали ті, хто на ній працював, — безземельні й малоземельні селяни.

І, нарешті, з'їзд приступив до обрання вищого органу державної влади Закарпатської України — Народної Ради. Характерна така деталь. За дорученням президії

з'їзду, було зачитано список у складі 16 чоловік, яких пропонували до складу Народної Ради і виносили на розгляд делегатів. Заперечень проти названих делегатів не було. Проте делегат з села Ізи Хустського округу Ф. А. Сабов запропонував включити до цього списку ще і викладача Хустської гімназії П. В. Лінтура, який під час фашистської окупації був репресований і звільнений з роботи. З'їзд схвалив цю пропозицію. До Народної Ради Закарпатської України було обрано 17 чоловік: С. Г. Борканюк, С. В. Борецький, С. Л. Вайс, І. М. Ваш, Г. І. Івашко, І. Г. Керечанин, І. Ю. Керча, І. М. Кополович, П. В. Лінтур, М. В. Молдавчук, Г. І. Русин, П. П. Сова, Д. М. Тарахонич, В. П. Теслович, І. І. Туряниця, М. В. Цуперяк, Ф. І. Чекан. Народна Рада 27 листопада 1944 року сформувала уряд Закарпатської України в складі президії та 11 уповноважених. Головою Народної Ради Закарпатської України було обрано І. І. Туряницю, заступниками — П. В. Лінтура й П. П. Сову. Відділи очолили: внутрішніх справ і державної безпеки — І. М. Ваш, комунального господарства — П. П. Сова, фінансових справ — Г. І. Івашко, землеробства — М. В. Молдавчук, лісового господарства — М. В. Цуперяк, промислу і торгівлі — С. Л. Вайс, судочинства — С. В. Борецький, освіти — І. Ю. Керча, комунікацій — Г. І. Русин, охорони народного здоров'я — І. Г. Керечанин, соціальної опіки — Ф. І. Чекан.

З'їзд надіслав вітальну телеграму Голові Президії Верховної Ради Української РСР та Голові Ради Народних Комісарів УРСР. У телеграмі зазначалося: «Від імені народу, який послав нас на Перший з'їзд Народних комітетів Закарпатської України, ми урочисто заявляємо: настав довгожданий історичний час покінчити з віковою несправедливістю і навечно возз'єднатися зі своєю рідною Радянською Україною. Ми звертаємось до Вас з проханням прийняти закарпатоукраїнський

народ в єдину велику сім'ю українського народу. Народ Закарпатської України буде вічно вдячний Вам і українському народові за своє визволення... Ми хочемо жити, працювати і боротися в ім'я процвітання нашої жаданої, палко коханої Батьківщини — Радянської України. Прийміть нас, вірних українських синів і дочок, у свою сім'ю»¹.

Перший з'їзд Народних комітетів ухвалив також постанови про продовження повноважень делегатів з'їзду на весь період між першим і другим з'їздами та день 26 листопада вважати національним святом закарпатсько-українського народу.

На закінчення з'їзду відбулося урочисте підписання Маніфесту всіма учасниками з'їзду. Право першими поставити свій підпис під Маніфестом випало делегатам Рахівського округу, населення якого першим зустрічало героїчну Радянську Армію — армію-визволительку.

Велике історичне значення Першого з'їзду Народних комітетів Закарпатської України в тому, що він, за наказом трудящих усього краю, правильно розв'язав наболілі питання, вирішив долю краю, висловив одностайне бажання возз'єднатися з рідною Радянською Вітчизною, втілив у життя волю всього багатонаціонального Закарпаття.

Тоді, восени сорок четвертого, немало з нас, закарпатців, ще й не знали, які чудові перспективи відкриваються перед нами, яких величних здобутків досягне область за роки вільного життя. Не знали, але всім серцем відчували це.

---

¹ Перший з'їзд Народних комітетів Закарпатської України, с. 16—17.

ВОЛЯ ТРУДЯЩИХ — ВОЛЯ З'ЇЗДУ

Звістка про рішення з'їзду весняною ластівкою облетіла весь край. Повсюдно відбувалися загальні мітинги, збори і маніфестації, на яких трудящі щиро підтримували дорогі їхньому серцю рішення з'їзду. 28 листопада 1944 року в селі Кам'яниці Ужгородського району відбулися загальні збори, які заслухали Маніфест і постанову про наділ селян, робітників і службовців землею і лісом. Делегат з'їзду від цього села М. І. Угрин у той час розповідав через газету:

— У нашому селі тільки й говорять, що про рішення Першого з'їзду Народних комітетів Закарпатської України. Жителі нашого села дуже раді, що з'їзд Народних комітетів висловив їх віковичну мрію про життя в одній державі, в одній сім'ї з великим українським народом, про землю. Селяни села Кам'яниці просять уряд Радянської України не залишати нас напризволяще, прийняти Закарпатську Україну до складу Радянської України, щоб ми і нащадки наші могли жити вільно, заможно і щасливо¹.

У листопаді— грудні 1944 року в Мукачеві, Ужгороді та в багатьох інших містах і селах Закарпаття відбулися мітинги, присвячені історичним рішенням Першого з'їзду Народних комітетів. Після зачитання Маніфесту виступаючи на мітингах висловлювали сподівання, що Верховна Рада СРСР та Верховна Рада УРСР задовольнять клопотання з'їзду про воз'єднання

---

¹ Закарпатська правда, 1944, 30 листопада.

і незабаром трудящі Закарпаття возз'єднаються у єдиній сім'ї радянських народів.

Відразу ж після завершення роботи з'їзду на Закарпатті розгорнулася кампанія по збору підписів під Маніфестом, яка всюди перетворювалася у свято. Як правило, свої підписи трудящі ставили після багатолюдних мітингів чи зборів, цим ще раз схвалюючи рішення з'їзду. Могутній всенародний рух за возз'єднання з Радянською Україною величезною хвилею ширився по всьому Закарпаттю.

Підписами трудящі юридично скріплювали свою волю до возз'єднання, а на зборах вимагали якнайшвидшого здійснення історичних рішень Першого з'їзду Народних комітетів. Так, у протоколі засідання Рахівського окружного Народного комітету від 5 грудня 1944 року записано: «Голова (засідання. — *Авт.*) читає Маніфест з дня 26 листопада 1944 р. і з великим захопленням заявляє, що 1-й з'їзд Народних комітетів Закарпатської України постановляє возз'єднати Закарпатську Україну зі своєю великою матір'ю — Радянською Україною і вийти зі складу Чехословачії. Всі присутні приймають Маніфест з бурними оплесками. Далі пояснено, що окружний Народний комітет має Маніфест відголосувати. Слідує голосування. Всі присутні здіймають руки. Маніфест одноголосно одобрено й підписано»¹.

Закарпатські українці прагнули йти тим шляхом, який відповідав би їхнім історичним стремлінням, шляхом, яким пішов увесь український народ — шляхом возз'єднання в єдиній Українській державі, в Українській Радянській Соціалістичній Республіці, складовій і невід'ємній частині СРСР. Під Маніфестом ставили свої підписи не лише українці, а й трудящі інших національностей — росіяни, угорці, словаки, румуни, нім-

---

¹ Шляхом Жовтня, т. 6, с. 98.

ці, євреї та інші. Вони розуміли, що справжнє щастя можуть здобути лише в дружній сім'ї радянських народів-братів. Це — результат багаторічної діяльності комуністів по інтернаціональному вихованню трудящих. Під Маніфестом протягом лише одного місяця підписалося понад 250 тисяч чоловік — майже все доросле населення краю. Отже, цей факт ще раз довів, що воля трудящих — це воля з'їзду.

Величезну наполегливість і активність у боротьбі за возз'єднання краю проявила молодь Закарпаття, керована комуністами. Вона з перших днів визволення згуртувалася в молодіжні організації, стала надійним помічником партійних організацій у будівництві нового життя. Юнаки і дівчата брали участь у створенні Народних комітетів, заснували свої нові молодіжні організації, були серед делегатів Першого з'їзду Народних комітетів, виступали палкими пропагандистами ідеї возз'єднання і борцями за її здійснення, збирали підписи під Маніфестом.

У листопаді — грудні 1944 року розгорнулася велика робота по підготовці до скликання молодіжного з'їзду. 17 грудня 1944 року в Мукачеві в приміщенні міського кінотеатру відбувся Перший з'їзд Союзу Молоді Закарпатської України, на який прибуло 552 делегати з 12 округів краю і 218 гостей. Соціальний склад делегатів був різноманітний: 167 робітників, 92 селянина, 110 службовців, 183 учні гімназій, слухачі учительської семінарії та торговельної школи.

Делегатами з'їзду були найвідданіші помічники комуністів, молоді активісти, заспівувачі нових справ. Серед них — Марія Алфелдій, Василь Бігар, Омелян Ваш, Василь Гарастей, Людвіг Гириц, Олена Гудак, Юрій Гонак, Костянтин Дюричко, Микола Дячук, Ганна Лавкай, Михайло Мацканюк, Гнат Мітельман, Іван Небола, Василь Немеш, Василь Петьовка, Михайло Попович, Михайло Порохнавець, Ганна Ретізник, Іван

Сільцер, Степан Скальський, Василь Туряниця, Йола-на Чегіль, Іван Чопей, Федір Чучка, Андрій Шепя, Михайло Янута й інші.

Відкрив з'їзд відомий ватажок молоді краю Михайло Мацканюк, який ще в 30-ті роки очолював крайовий секретаріат Спілки працюючої молоді, згодом — учасник Великої Вітчизняної війни. Делегати обрали керівні органи з'їзду. З'їзд обговорив доповідь першого секретаря Центрального Комітету Комуністичної партії Закарпатської України, голови Народної Ради Закарпатської України І. І. Туряниці про возз'єднання краю з Радянською Вітчизною та доповідь секретаря ЦК КПЗУ Д. М. Тараконича про завдання Союзу молоді Закарпатської України в будівництві нового життя. Іван Іванович Туряниця розповів присутнім про багатоборну боротьбу трудящих за своє соціальне і національне визволення, про історичне значення возз'єднання краю, про Маніфест, прийнятий Першим з'їздом Народних комітетів, про перші заходи Народної Ради Закарпатської України, про чудові перспективи, які відкриються перед молоддю у возз'єднаному радянському краї, про відкриття на Закарпатті державного університету.

З теплими словами до делегатів з'їзду звернувся Д. М. Тараконич:

— Наш з'їзд проходить в історичні й радісні дні. Разом з своїми батьками, матерями, разом з старшим поколінням молодь Закарпатської України переживає радість визволення нашої багатостраждальної Батьківщини від вікового гніту і приниження, радість вступу в нове, світле життя, що ґрунтується на великих принципах широкій демократії, соціальної справедливості, права молоді на труд і освіту.

Виступаючи на з'їзді делегати Ольга Ганіна, Василь Зизин, Розалія Кохан, Ганна Кульчицька, Іван Мешко, Василь Обручар, Федір Савчур та інші палко дякували Комуністичній партії, Радянському урядові, героїчній

Радянській Армії за визволення нашого краю від іноземних загарбників, одностайно висловилися за возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною в складі могутнього Радянського Союзу.

Під час роботи з'їзду молоді з Москви повернувся заступник голови Народної Ради Закарпатської України П. В. Лінтур, якого делегати запросили до президії, надали слово. Виступаючи перед присутніми, він поділився враженнями про Радянську країну, її столицю.

З'їзд проголосив створення Союзу молоді Закарпатської України та визначив головні його завдання на найближчий період, зокрема участь членів Союзу молоді в глибоко патріотичній справі закарпатських українців — у боротьбі за возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною та в підписанні всіма закарпатцями Маніфесту Першого з'їзду Народних комітетів краю.

На з'їзді було обрано Центральний Комітет Союзу молоді Закарпатської України, до складу якого увійшли Михайло Бабидорич, Василь Балог, Василь Діянич, Василь Звонар, Василь Зизин, Юлій Лакатош, Василь Магарита, Михайло Мацканюк, Іван Мешко, Ганна Кульчицька, Василь Обручар, Марія Опредик, Михайло Симулик, Дмитро Тарахонич, Михайло Троян, Василь Хайнас та інші — всього 19 чоловік. Секретарями Центрального Комітету Союзу молоді було обрано Михайла Мацканюка і Михайла Бабидорича.

І хоч молодіжний з'їзд не виробив і не прийняв програми, статуту організації, в його резолюції було конкретно і чітко визначено завдання Союзу молоді, подано його ідейну платформу і організаційну будову. Зразком у роботі Союзу молоді Закарпатської України була Всесоюзна Ленінська Комуністична Спілка Молоді.

Після з'їзду ряди молодіжних організацій краю масово поповнювались. Уже в серпні 1945 року було створено 391 первинну організацію з 9 314 членами.

Союз молоді Закарпатської України став дійовим помічником Комуністичної партії. Молодь брала найактивнішу участь в організації допомоги фронту, в класовій боротьбі трудящих проти різного роду буржуазних відщепенців, у відбудові народного господарства.

У будівництво нового життя широко влилися професійні спілки, основне завдання яких у той час полягало в підтримці й поширенні руху за возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною та спрямуванні зусиль трудящих на швидку відбудову народного господарства краю, зруйнованого фашистськими загарбниками.

21 січня 1945 року в Мукачеві відбувся з'їзд профспілок Закарпатської України, який обговорив питання про схвалення Маніфесту Першого з'їзду Народних комітетів та про завдання професійних спілок. Перший з'їзд профспілок прийняв резолюції, в яких підкреслювалися необхідність і важливість возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною та активна допомога місцевим Народним комітетам у відновленні роботи промислових підприємств, у відбудові всього народного господарства. На з'їзді була обрана Рада професійних спілок Закарпатської України в складі 41 чоловіка. Головою Ради було обрано комуніста Івана Петрушака.

Ще в грудні 1944 року відбулися перші з'їзди вчителів і працівників культури, письменників і працівників мистецтв, делегати яких одноставно виступили за возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною, за перебудову системи народної освіти й культури на радянській основі. Названі масові заходи були яскравим свідченням одноставності трудящих у здійсненні всенародного лозунга «Хай живе возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною!».

У той час, коли всі верстви трудового багатонаціонального населення Закарпаття вели боротьбу за втілення в життя рішень історичного форуму трудящих краю, міжнародна реакція і після з'їзду Народних комітетів не припинила своєї підривної діяльності. Чеські буржуазні реакціонери втручалися в діяльність місцевих Народних комітетів, переслідували прихильників возз'єднання Закарпаття з Радянською Вітчизною. Але народні маси східних округів Закарпаття, де знаходилися представники чехословацького буржуазного уряду, виступили з рішучим протестом проти їх дій. На початку січня 1945 року делегація чехословацького емігрантського уряду, очолювана Ф. Немецом, змушена була залишити межі Закарпаття.

Прогресивні кола і Чехословаччини і Угорщини правильно сприйняли рішення Першого з'їзду Народних комітетів Закарпатської України. Так, уряд Національного фронту чехів і словаків 5 квітня 1945 року в своїй Кошицькій програмі підкреслив, що він сприятиме тому, щоби «чим швидше було вирішено питання про Закарпатську Україну, яке поставлене самим населенням цієї області»¹. Угорська газета «Непсава» («Слово народу») в травні того ж року писала: «Характерно, що Туряниця жодного поганого слова не сказав (на Першому з'їзді. — *Ред.*) на адресу угорського народу, який знаходився по суті в такому ж пригніченні, феодалізмові, як і національні меншості... Будь-який гніт расовий, національний і соціальний в однаковій мірі з тотожного джерела черпає сили. Тому пригніченому народові і пригніченим національним меншостям треба жити в природному союзі».

Комуністи Закарпаття проводили величезну роботу по інтернаціональному вихованню трудящих. Вони роз'яснювали їм суть і основні положення ленінської

---

¹ Известия, 1945, 10 квітня.

національної політики. Газета «Мункаш уйшаг» («Робітничка газета») — орган Центрального Комітету Комуністичної партії Закарпатської України, що виходила угорською мовою, в одній із статей в червні 1945 року писала: «Червона Армія визволила народи Європи, нам не менше дала. Подвійно придавленим нашим українським братам принесла соціальне і національне визволення. Збулась і давня мрія угорців: звільнення навіки від експлуатації і з-під пригноблення... Сьогодні вільним і повноправним став трудівник на власній землі, для себе працює селянин у великій Радянській Батьківщині... У нас уже немає більше панів, немає більше експлуататорів, а є тільки радісна братерська праця і співпраця вільних людей».

Таким чином, історичний Маніфест про возз'єднання Закарпаття зі своєю матір'ю — Радянською Україною поряд з українським населенням схвалювали і підтримували й усі інші національні меншості краю. У возз'єднанні в складі Країни Рад вони вбачали звільнення як від соціального, так і від національного гніту, а також своє культурне відродження.

Перемога радянського народу у Великій Вітчизняній війні та повний розгром фашизму на початку травня 1945 року мали всесвітньо-історичне значення. Ці події справили наймогутніший вплив на весь хід світового розвитку. Разом з тим перемога Радянських Збройних Сил над фашизмом дала можливість до кінця розв'язати питання про возз'єднання нашого краю із своєю матір'ю — Радянською Україною.

Уряд Радянського Союзу, йдучи назустріч одностайному бажанню трудящих Закарпаття, розпочав переговори з урядом Чехословацької республіки про возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною. 29 червня 1945 року в Москві між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Чехословацькою республікою було укладено Договір про Закарпатську Україну. В

ньому вказувалося: «Закарпатська Україна (що носить, згідно з Чехословацькою Конституцією, назву Підкарпатська Русь), яка на підставі Договору від 10 вересня 1919 р., укладеного в Сен-Жермен ан Ле, увійшла як автономна одиниця в межі Чехословацької Республіки, возз'єднується в згоді з бажанням, проявленим населенням Закарпатської України, і на підставі дружньої угоди обох Високих Договірних Сторін з своєю споконвічною батьківщиною — Україною і включається до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки»¹.

При підписанні цього Договору Голова Ради Міністрів чехословацького уряду Зденек Фірлінгер сказав:

— Сьогодні ми разом підписали знаменний Договір, яких мало в історії і який слід розглядати, як доказ того, що при правильному взаєморозумінні справедливих інтересів не може бути між двома країнами таких питань, яких не можна було б розв'язати у дружньому дусі й взаємному довір'ї.

Возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною у братній сім'ї радянських народів було єдино правильним рішенням, і воно тільки сприяло зміцненню дружби між двома країнами в післявоєнні роки. Зд. Фірлінгер наголошував:

— Ми впевнені, що возз'єднання Закарпатської України зі своєю Батьківщиною буде на користь обох країн і на користь нашої дружби з великим українським народом і що зв'язки, які зв'язували нас з нашими українськими братами під Карпатами в минулому, ще сильніше зміцнять наші братерські і дружні відносини з усіма народами Радянського Союзу.

З нагоди підписання історичного Договору в Москві 29 червня в залі будинку Народної Ради Закарпатської України зібралися на спеціальне засідання всі члени

---

¹ Шляхом Жовтня, т. 6, с. 284.

Народної Ради і багато гостей. Щастям і радістю світилися очі присутніх. Голова НРЗУ І. І. Туряниця схвилювано говорив:

«Три радості переживав і переживає наш народ за тисячу років. Першу радість і перше велике щастя пережив він тоді, коли героїчна Червона Армія визволила нас від німецько-фашистських душоубів, дала нам свободу і можливість вперше в історії самим вирішувати свою долю. Другу радість і торжество переживав закарпатоукраїнський народ тоді, коли доблесні радянські війська розгромили гітлерівські німецькі банди і водрузили над Берліном прапор Перемоги. А третя радість — це найбільша радість у житті закарпатських українців.

Ми дістали волю з рук великого волелюбного руського народу, від рідної матері-України, вона окроплена кров'ю радянських воїнів-богатирів. Тому сьогодні усі ми звертаємо свій зір на Схід, в столицю Радянського Союзу — Москву, — ми дякуємо від всієї душі за наше щастя, за радість нашу»¹.

Закарпатці палко вітали підписання Договору про возз'єднання рідного краю з Країною Рад. У листі громадян Ужгорода урядові Української РСР, прийнятому на загальноміському мітингу 30 червня 1945 року, підкреслювалося: «Весь закарпатоукраїнський народ переживає сьогодні особливу, небувалу радість. Радянський Союз і Чехословацька республіка підписали Договір про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною. Це найбільша радісна подія в історії нашого народу.

...Віднині Закарпатська Україна — складова і невід'ємна частина великої України. Історична несправедливість ліквідована. Ми безмежно раді, що в складі Радянської України ми разом з народами Радянського

---

¹ Шляхом Жовтня, т. 6, с. 287.

Союзу впевнено підемо до сяючих вершин щасливого радісного життя, доможемоь нашого економічного і національно-культурного процвітання»¹.

Того ж дня відбувся мітинг, присвячений возз'єднанню, в Берегові. В резолюції мітингу зазначалося: «Ми ...з великою радістю і з задоволенням вітаємо укладення історичного Договору від 29 червня 1945 року між урядами Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Чехословацькою республікою про приєднання Закарпатської України до Радянської України. Положено тим самим кінець віковичному безправному становищу українців Закарпаття, не буде більше жахливих злиднів та національного гніту будь-якої нації чи народності»².

У всіх містах і селах краю відбувалися багатолюдні мітинги з нагоди знаменної події в житті Закарпатської України — возз'єднання з Радянською Україною. Робітники і селяни масово виходили на вулиці і площі, гучними оплесками і оваціями схвалювали слова промовців. Воля трудового люду краю була одностайною.

Цій історичній події газета «Правда» 30 червня 1945 року присвятила майже весь номер. Під шапкою «Палкий привіт народів Закарпатської України, який возз'єднався зі своєю Батьківщиною — Україною і вступає в братню сім'ю народів Радянського Союзу» було опубліковано матеріали про переговори, повний текст Договору і Протоколу до нього та іншу інформацію. У наступному номері «Правда» дала передову статтю «Історичний акт возз'єднання Закарпатської України з Батьківщиною», де наголошувалося, що вперше в своїй історії весь український народ об'єднано у рамках своєї єдиної держави, висвітлювалася тисячолітня історія трудящих нашого краю, які вели мужню, нерівну боротьбу з іноземними окупантами за свою рідну

---

¹ Шляхом Жовтня, т. 6, с. 288.

² Там же, с. 291.

мову, звичаї, за возз'єднання зі своїми єдинокровними братами. Газета вказувала: «Радянсько-чехословацький договір має велике міжнародне значення. Він є зразком міжнародного співробітництва в дусі зміцнення політики миру і дружніх стосунків між народами».

Повоєнна історія відносин між Радянським Союзом і Чехословаччиною цілком підтвердила це.

30 червня 1945 року VII сесія Верховної Ради Української РСР у своєму Зверненні до великого українського народу з нагоди возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною відзначала, що вікова несправедливість у житті українського народу повністю усунена завдяки мудрій, прозорливій політиці партії й уряду.

— Від імені великого українського народу, — зазначалося у Зверненні, — ми шлемо населенню Закарпатської України палкий сердечний привіт і поздоровлення з великою історичною подією в житті Закарпатської України — із входженням її до великої сім'ї радянських народів...

Возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною здійснене завдяки тому, що радянський народ ніколи не забував про своїх єдинокровних братів, що Комуністична партія більшовиків, наш Союзний Уряд завжди прагнули здійснити одвічну мрію українського народу — возз'єднатися в єдиній державі [...] ¹.

Договір між Радянським Союзом і Чехословацькою республікою про возз'єднання Закарпаття зі своєю Вітчизною одностайно був схвалений усім українським народом. На підприємствах, у колгоспах, радгоспах, установах і навчальних закладах відбувалися багатолюдні збори і мітинги, на яких трудящі палко вітали цей історичний акт. У повідомленні ТАРС від 4 липня 1945 року зазначалося: «З великою радістю зустрів ук-

¹ Шляхом Жовтня, т. 6, с. 294—295.

раїнський народ Договір між Радянським Союзом і Чехословацькою республікою про возз'єднання Закарпатської України з своєю давньою Батьківщиною. На фабриках і заводах, у колгоспах і установах, наукових інститутах і учбових закладах відбувалися багатолюдні мітинги. Робітники, колгоспники, інтелігенція палко вітають історичний акт возз'єднання своїх закарпатських братів з усім українським народом»¹.

Українські радянські письменники і поети присвячували возз'єднанню свої статті й вірші. Так, поет Павло Тичина в ознаменування цієї події написав вірш «Будь здорова, Закарпатська Україно!»:

Дні весняні! Квітнуть вишні.
Зеленаве сходить жито.
Дні прекрасні, гордопшні,
Бо фашизм уже розбито!

Наш привіт прийміть, братове!
Він, як голуб, крильми в'ється...
Хай вам щастя чорноброве
Після горя усміхнеться!

Всі пройшли ми в вас простори,
Села бачили, споруди...
Ой, прекрасні ваші гори,
Славні і чудесні люди!

Все чудесне: люди й мова.
Пісня дзвонить журавлино...
Будь здорова, будь здорова,
Закарпатська Україно!

У Радянському Союзі
Всі до вас прихильні серцем.
Зачерпнімо, любі друзі,
Ми води одним відерцем!

Вип'ємо з джерел єднання, —
Ми ж по всьому рідні — рідні!

---

¹ Закарпатська правда, 1945, 4 липня.

Де братерство, там пізнання,
Будьмо ж свого часу гідні!

Зачерпнім води живої,
Що тече в Карпатську землю
Із столиці світової,
Із Москви — святого Кремлю.

Історичний акт возз'єднання Закарпаття зі своєю Вітчизною вітали також прогресивні кола Угорщини й Чехословаччини. Так, міністр закордонних справ Угорщини Янош Дендеші з приводу укладеного Договору від імені демократичних сил країни заявив:

— Угорський народ з радістю вітає визволення українського народу і возз'єднання його із своєю батьківщиною — Радянською Україною. Ми переконані, що це возз'єднання сприятиме не тільки широкому співробітництву народів Дунайського басейну і Карпатської долини, але й економічному і культурному розвитку Закарпатської України. Ми щиро радуємося тому, що це возз'єднання здійснилося мирним шляхом, на основі цілковитої домовленості заінтересованих держав і народів... Нарешті, безпосереднє і найбільше значення для Угорщини має та обставина, що Угорщина має спільний кордон з Радянським Союзом понад 100 км. Попередні угорські режими боялися цього сусідства. Народ Угорщини не боїться прогресивного духу нового часу, навпаки, він сподівається знайти якраз у цьому напрямку своє майбутнє і своє щастя¹.

Схвалюючи загальний Договір, центральний орган Угорської комуністичної партії газета «Сабад неп» («Вільний народ») на початку липня 1945 року в статті «Голос Закарпатської України» підкреслювала велике значення возз'єднання:

---

¹ Худанич В. І. Радянсько-угорське співробітництво в 1945—1948 роках. Львів, 1974, с. 51.

— Спільний радянсько-угорський кордон, — писала ця газета, — і добросусідські зв'язки матимуть вирішальний вплив на майбутнє угорського народу. Знову-таки історія післявоєнного співробітництва між Радянським Союзом та Угорською Народною Республікою засвідчила це.

22 листопада 1945 року Договір був ратифікований Національними зборами Чехословацької республіки, а 27 листопада — Президією Верховної Ради СРСР.

Так було раз і назавжди покладено край віковій несправедливості і восторжествувала історична справедливість завдяки ленінській національній політиці Комуністичної партії Радянського Союзу. Вперше за багатовікову історію всі українські землі були возз'єднані в єдиній Українській Радянській державі.

Історична подія — завершення возз'єднання всіх українських земель у Радянській державі — юридично закріплена в новій Конституції Української РСР, де записано: «Український народ возз'єднався в єдиній Радянській соціалістичній державі»¹.

Проведена Комуністичною партією Закарпатської України робота була належно оцінена Центральним Комітетом Комуністичної партії Радянського Союзу. 15 грудня 1945 року було прийнято рішення: у зв'язку з возз'єднанням Закарпаття з Радянською Україною вважати можливим прийняти Компартію Закарпатської України до складу Всесоюзної Комуністичної партії (більшовиків) і перевести членів КПЗУ в члени і кандидати ВКП(б). Було створено Закарпатський обком Компартії (більшовиків) України, 2 міськкоми і 13 округкомів партії, а 5 січня 1946 року — затверджено склад бюро Закарпатського обкому партії.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 січня 1946 року була створена Закарпатська область з об-

---

¹ Конституція Української РСР. Київ, 1978, с. 4.

ласним центром Ужгородом. На її території було введено законодавство Української Радянської Соціалістичної Республіки. Єдина воля трудящих Закарпаття до воз'єднання, організаторами і натхненниками якої були комуністи, стала реальною дійсністю.

В історії Закарпаття відкрився новий період — період становлення Радянської влади, будівництва соціалізму. Трудящі краю стали рівноправними громадянами великої Країни Рад.

В ЄДИНІЙ СІМ'Ї РАДЯНСЬКИХ НАРОДІВ

На визволеному з-під віковичного гніту та возз'єднаному з Радянською Україною Закарпатті встановився радянський суспільний і державний лад. З кожним днем міцніла соціалістична система господарювання. Справжня турбота Комуністичної партії і Радянського уряду про щойно створену молоду область України, безкорислива допомога радянських народів-братів, і насамперед великого російського народу, викликали до життя небачену творчу енергію трудящих мас, забезпечили такий бурхливий розвиток економіки Закарпаття, який був немислимий в умовах капіталістичного ладу.

Радянська влада відкрила величезні перспективи для розвитку народного господарства області. За короткий час було подолано багатівікову відсталість краю, перетворено його в квітучу область Країни Рад з розвинутою промисловістю, сучасним сільським господарством, передовою соціалістичною культурою.

До визволення в промисловості Закарпаття переважали дрібні кустарні підприємства. На території краю було тільки три великих деревообробних підприємства, та й вони належали іноземним фірмам. Відступаючи під натиском Радянської Армії, фашистські окупанти пограбували і розорили край. Було демонтовано і вивезено окремі промислові підприємства, зруйновано залізничні мости й тунелі, повністю виведено з ладу транспорт. Загарбники забирали у населення худобу, хліб та інші продукти харчування.

Та радянські люди не залишили в біді своїх братів, протягнули їм руку допомоги. Одразу після визволен-

ня Закарпаття війська 4-го Українського фронту передали населенню 250 тисяч пудів зерна. Понад 9600 тонн зерна, 200 тонн цукру, багато взуття та інших продуктів і товарів надіслали трудящі України. Це був вияв справді братерської любові всіх народів Країни Рад до трудящих визволеного краю.

Допомога трудящим Закарпаття у будівництві соціалістичної економіки і культури з перших днів після воз'єднання носила форму послідовного і всебічного курсу загальносоюзної господарської політики. В п'ятирічному плані відбудови і розвитку народного господарства СРСР на 1946—1950 роки зазначалося: «Забезпечити якнайшвидшу відбудову й розвиток усіх галузей народного господарства і культури Закарпатської області України. Передбачити першочергову відбудову й розвиток... деревообробної, лісохімічної та харчової промисловості. Організувати промисловість по видобутку бурого вугілля і збудувати нові підприємства легкої промисловості»¹. Батьківське піклування партії і уряду про якнайшвидше подолання економічної і культурної відсталості наймолодшої радянської області щедро проявилися і в наступних постановках та рішеннях, директивних партійних документах.

Під керівництвом партійних організацій і народних комітетів трудящі області розпочали відбудову зруйнованого окупантами народного господарства. Відбувалася реконструкція кустарних підприємств, розширювався обсяг їх виробництва.

В липні 1946 року Центральний Комітет Комуністичної партії (більшовиків) України і Рада Міністрів УРСР прийняли постанову «Про заходи по розвитку народного господарства Закарпатської області на 1946 рік», яка

---

¹ Закон про п'ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства СРСР на 1946—1950 рр. К., 1946, с. 54.

була конкретною програмою боротьби обласної партійної організації за дальший розвиток економіки і культури.

Втілювати в життя рішення партії і уряду закарпатцям допомагала вся країна. Техніка надходила з Москви, Ленінграда, Ташкента, з промислового Уралу, Закавказзя, України, Білорусії. Область перетворилася на суцільний будівельний майданчик. Уся країна дбала про те, щоб забезпечити бурхливий розквіт усіх галузей народного господарства, в область направлялися кваліфіковані кадри.

Уже в перші роки Радянської влади в краї з республік нашої країни на роботу на Закарпаття приїхали І. М. Безручко, О. Г. Бесардинський, С. О. Бойко, Ф. П. Волощук, А. А. Гончаренко, А. М. Городецький, М. М. Гуренко, М. Ю. Дзюба, М. Ю. Єфіменко, І. А. Зозуля, Я. О. Карпенко, В. В. Костинський, С. В. Крепкий, М. П. Костюк, Л. Х. Кухта, Ю. С. Ляшенко, Г. В. Марченко, Г. П. Пінчук, М. П. Редько, В. І. Роща, П. Д. Савчук, М. С. Саламатін, І. Г. Скробот, І. П. Стендер, В. І. Стремило, У. В. Сук, О. І. Ходак, А. Т. Чеканюк, О. Т. Шило, В. С. Шелест, А. Г. Шерстюк, В. Г. Школяренко, С. П. Юдін, М. Г. Ясько та інші. Вони несли в маси трудящих області світло знань, допомагали в будівництві нового життя.

Соціалістична індустріалізація впевнено крокувала по краю. Шляхом розширення виробничих потужностей і технічного переозброєння було реконструйовано підприємства лісової, деревообробної, легкої, харчової промисловості. Створювалися нові підприємства енергетики, верстато-, машино- і приладобудування, радіоелектроніки, хімічної та інших галузей промисловості. Тепер в області працює 411 промислових підприємств.

Гордістю Закарпаття стали Теребле-Ріцька ГЕС, мукачівський верстатобудівний завод імені Кірова, Ужгородський і Мукачівський приладобудівні заводи, ма-

шинобудівний і механічний заводи в Ужгороді, Мукачівський завод комплектних лабораторій, Свалявський лісокомбінат, Тересвянський деревообробний комбінат, Рахівська картонна фабрика, ужгородський фанерно-меблевий комбінат імені Борканюка, स्वाлявський завод виробничого об'єднання «Електрон» та багато інших підприємств.

Продукція закарпатських підприємств здобула добру славу не тільки в нашій країні, але й далеко за її межами. Мукачівський верстатобудівний завод імені Кірова експортує свої вироби в 45 країн світу. Меблі закарпатських червонодеревників можна побачити в Палаці культури московського автозаводу імені Лихачова, на флагмані китобійної флотилії «Радянська Україна». Вони прикрасили квартири трудящих Москви, Ленінграда, Києва та багатьох інших міст і сіл нашої неосяжної Батьківщини. На численних міжнародних виставках дістали високу відзнаку вироби Хустської фетро-фільцевої фабрики.

Нині краєвиди Закарпаття не можна уявити без високовольтної лінії електропередач «Мир», яка об'єднує енергосистеми СРСР, Угорщини, Польщі, Чехословаччини, Румунії і Німецької Демократичної Республіки, без нафтопроводу «Дружба» і газопроводів «Братерство» і «Союз».

Кількісно і якісно зріс робітничий загін Закарпаття. Сьогодні на промислових підприємствах області зайнято понад 109 тисяч робітників — у п'ять з лишком разів більше, ніж у перший рік Радянської влади. У розвиток народного господарства області за 1946—1970 роки вкладено близько 4 мільярдів карбованців. Загальний обсяг промислового виробництва за цей період зріс у 45 разів, а мукачівського верстатобудівного заводу імені Кірова — у 103 рази.

У промисловості області вирости чудові спеціалісти — передовики і новатори виробництва. Вони виступа-

ють справжніми борцями за прискорення науково-технічного прогресу, виконання й перевиконання завдань п'ятирічок. У перших рядах новаторів виробництва, винахідників і раціоналізаторів ідуть трудівники, для яких праця, творча і самовіддана, стала життєво необхідною потребою. Це Герої Соціалістичної Праці І. В. Чуса — бригадир комплексної бригади Усть-Чорнянського лісокомбінату, В. Ю. Шорбан — бригадир Рахівського лісокомбінату, Ю. І. Лопатюк — бригадир Солотвинського солерудника, В. С. Казаков — машиніст Чопського локомотивного депо, депутат Верховної Ради СРСР І. М. Скучка — добирачка шпону ужгородського фанерно-меблевого комбінату імені Борканюка, депутат Верховної Ради УРСР Е. П. Дупко — полірувальниця Свалявського лісокомбінату, заслужений будівельник УРСР А. І. Береш — бригадир комплексної бригади Мукачівської ПМК-98, будівельник М. І. Черепко — бригадир Приборжавського заводу управління будівельних матеріалів, І. М. Іваник — токар Перечинського лісохімкомбінату, Г. В. Горячова — майстер Ужгородської взуттєвої фабрики та багато інших.

Відродно, що сотні й тисячі їх послідовників підхопили їх почини й понесли в маси. Самовіддана праця героїв п'ятирічок запалює трудящих на нові звершення.

Сьогодні робітництво краю успішно вітлює в життя історичні рішення XXV з'їзду КПРС, завдання ювілейної п'ятирічки, п'ятирічки ефективності і якості. Флагманом промисловості Радянського Закарпаття є мукачівський верстатобудівний завод імені Кірова, великобичківський лісохімкомбінат імені Локоти, Свалявський лісокомбінат, Ужгородська швейна фабрика і багато інших підприємств області. Вони працюють ритмічно, злагоджено, постійно виконують і перевиконують державні плани і соціалістичні зобов'язання. У цих колективах панує ділова атмосфера, атмосфера морального здоров'я. Кожен працівник пройнятий почуттям високої відпові-

дальності за доручену справу, почуттям дружби й братерства. І їм під силу будь-які завдання, адже вони стали творцями свого щастя, своєї долі.

За роки Радянської влади в області виросло немало вмілих керівників підприємств, які поєднують у собі високі якості інженерів і водночас є здібними організаторами виробництва, вихователями трудових колективів. Це, зокрема, директори Ужгородського механічного заводу Д. І. Плоскіна, мукачівського верстатобудівного заводу імені Кірова М. Г. Ковальов, Мукачівського заводу комплектних лабораторій В. В. Сабадош, Мукачівської ліжної фабрики І. В. Машика, Свлявського лісокомбінату М. І. Алексій, великобичківського лісохімікомбінату імені І. Локоти І. М. Букрич та інші.

Небували революційні перетворення за роки Радянської влади сталися і в закарпатському селі. Відомо, що протягом століть земельні масиви краю були власністю іноземних графів і баронів, церкви та місцевих поміщиків і куркулів. Задавлене безземеллям і злиднями, закарпатське селянство не могло покінчити з відсталістю і деградацією сільського господарства. Свого хліба селянам вистачало лише на два — три місяці. Щоб прогодувати сім'ю, селяни-бідняки змушені були йти на сезонні роботи в поміщицькі господарства Угорщини або ж найматися в батраки до сільських куркулів і лихварів. У краї панували голод і злидні.

Радянська влада врятувала тисячі закарпатських селян від голодної смерті. Уже в перші роки після визволення краю і встановлення народної влади було здійснено земельну реформу. В результаті — змінилася класова структура землеволодіння. В розпорядження трудового селянства перейшло 89,8 процента загальної площі земельних угідь краю. Радянська влада звільнила селян від сплати банкам і лихварям боргів у сумі 2 мільярди чеських крон і щорічних процентів за них у розмірі 360 мільйонів крон.

У соціалістичній перебудові сільського господарства Закарпаття і в дальшому його розвитку вирішальну роль відігравала безкорислива і всебічна допомога селянству області всього радянського народу. Вже навесні 1945 року в область для продовольчих і господарських потреб було завезено 96 тисяч центнерів зерна і 87,6 тисячі центнерів посівного матеріалу. На допомогу закарпатським трудівникам було направлено із східних областей України близько 1000 агрономів, механізаторів, ветеринарів та інших спеціалістів сільського господарства.

Радянський уряд з перших днів возз'єднання подавав трудящому селянству наймолодшої області значну допомогу сільськогосподарськими машинами і реманентом. Створені машинно-тракторні станції почали відігравати важливу роль у перебудові сільського господарства області й у переведенні його на рейки колективного господарювання. За допомогою місцевих партійних і радянських органів машинно-тракторні станції стали не тільки засобом матеріально-технічної допомоги трудовому селянству, а й наочним доказом переваг механізованого колективного господарства.

Поступово селяни Закарпаття на ділі почали переконуватися в тому, що їм, як учив В. І. Ленін, без виробничої кооперації все одно не вийти з нужди, хоч вони й будуть жити «вільними громадянами на вільній землі»¹. Адже одноосібно вони не могли добре обробляти землю і збирати високі врожаї. Завдання полягало в тому, щоб повністю ліквідувати бідність селян і рішуче підняти культуру землеробства.

15 березня 1946 року чотирнадцять бідняцьких господарств села Есень (нині Яворове) Ужгородського району першими в області прийняли статут сільськогосподарської артіль і об'єдналися в колгосп, головою

---

¹ *Ленін В. І. Повне збір. творів, т. 32, с. 182.*

якого став делегат Першого з'їзду Народних комітетів комуніст В. В. Мишко. Того ж року було організовано колгосп у селі Росвигові Мукачівського району, а в січні наступного — в селі Вишкові Хустського району. В 1947 році на Закарпатті було 13, а в 1948 році — 188 колгоспів. Добрі результати господарювання перших колгоспів, а також створених у 1946 році радгоспів сприяли масовій колективізації сільського господарства.

З метою пропаганди колгоспного ладу закарпатські селяни відряджались за досвідом у колгоспи східних областей України. Ленінська настанова про те, що треба «на ділі показати селянам переваги громадського, колективного, товариського, артільного обробітку землі»¹, втілювалася в життя. Закарпатці на власні очі побачили, як працюють передові колгоспи, і переконалися, які вони мають прибутки. Ті, хто повертався з відрядження, розповідали селянам про переваги колективного господарювання над одноосібним. На Закарпатті розгорнулася суцільна колективізація сільського господарства. Переломним у цій справі був 1949 рік. А вже в наступному, 1950 році, колективізацію повсюдно було завершено. В більш як півтисячі колгоспів було усього 94,4 процента всієї орної землі.

Колективізація сільського господарства проходила в умовах гострої класової боротьби. Ворожі елементи робили все, щоб зірвати її, але були зметені з дороги масовим колгоспним рухом.

Велику організаторську, пропагандистську і практичну роботу в період колективізації вели партійні й радянські органи, комуністи, кращі активісти області. Серед них — В. І. Балабан, М. Ф. Бойко, Д. С. Бондаренко, В. Д. Бринзей, П. І. Бугаєнко, П. І. Варга, І. М. Ваш, Є. А. Волков, Ю. Д. Гаджега, І. Г. Гарагонич, А. О. Гончаренко, М. Ю. Дзюба, І. І. Желізняк,

---

¹ *Ленін В. І.* Повне зібр. творів, т. 39, с. 349.

І. П. Здоровець, А. М. Зеленьак, Ю. В. Ільницький, М. Р. Ільченко, Є. В. Карабелеш, І. Ю. Керча, М. В. Климпотюк, Ю. П. Ковач, В. М. Козлов, І. Д. Компанець, Ю. Ю. Копин, В. І. Кормош, С. В. Крепкий, К. І. Кривошеев, М. К. Куц, І. Д. Ледней, Й. І. Леган, О. О. Логойда, М. П. Лялько, Ю. С. Ляшенко, І. Г. Макаренко, І. В. Матола, М. В. Мацканюк, Ю. Ф. Млавець, С. Й. Моргентал, І. Д. Петрушак, Д. П. Попович, М. Д. Попович, П. П. Попович, В. Ф. Решетар, М. Є. Ротман, В. П. Русин, П. Д. Савчук, П. С. Сірко, О. А. Смирнов, В. В. Сухан, Д. М. Тараконич, О. І. Тимко, І. І. Туряниця, Ю. В. Химич, О. І. Ходак, П. П. Ходанич, С. О. Холодніков, Ф. Ф. Чернявський, М. І. Чарцев, П. М. Чижмар, Я. П. Шаповал, А. М. Шекета, І. А. Шох, П. І. Щербатюк та багато-багато інших.

Глибокі соціалістичні перетворення в сільському господарстві Закарпаття відбулися в результаті величезної допомоги, поданої всіма народами нашої країни, історичного досвіду колгоспного будівництва в Радянській країні, самовідданої праці трудівників колгоспних і радгоспних полів, мудрої економічної політики Комуністичної партії.

У наступні роки було здійснено укрупнення колективних господарств. Цей захід дав можливість краще використовувати техніку і значно підвищити продуктивність праці.

В 1958 році за успіхи, досягнуті у виробництві зерна, молока, м'яса, вовни, винограду, фруктів та інших сільськогосподарських продуктів, Закарпатська область була удостоєна найвищої урядової нагороди — ордена Леніна.

Швидкими кроками розвивається сільське господарство після безрезневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС, який розробив принципові основи аграрної політики партії на сучасному етапі комуністичного будівництва. Послідовно здійснюється довгострокова комплексна

програма розвитку сільського господарства. Багато зроблено для зміцнення його матеріально-технічної бази, технічного переоснащення, механізації, хімізації і меліорації, переведення виробництва на промислову основу, підвищення його ефективності.

Нині в області 104 колгоспи і 52 радгоспи. Це механізовані господарства. Завершена електрифікація сільського господарства. В області працює близько 5 тисяч спеціалістів сільського господарства та 8 тисяч механізаторів. Порівняно з 1950 роком грошові прибутки колгоспів зросли в 17,6, а неподільні фонди — в 41,3 раза.

Трудівники закарпатського села, втілюючи в життя аграрну політику партії, використовуючи нову сільськогосподарську техніку та останні досягнення агробіологічної науки, з року в рік підвищують врожай зернових і технічних культур, збільшують виробництво продуктів тваринництва. В останньому році дев'ятої п'ятирічки колгоспи і радгоспи зібрали на круг по 34,8 центнера зернових, в тому числі по 70 центнерів кукурудзи. На 100 гектарів сільськогосподарських угідь вироблено по 83,9 центнера м'яса і по 354 центнери молока. Особлива увага приділяється вирощуванню фруктів, винограду, овочів, розширенню плантацій під ними.

Цих успіхів досягнуто завдяки значному поліпшенню планування, розширенню господарської самостійності колгоспів і радгоспів, збільшенню капіталовкладень, підвищенню державою закупівельних цін на ряд продуктів рослинництва і тваринництва.

Колгоспний лад виховав величезний загін новаторів і передовиків сільськогосподарського виробництва. В 1948—1949 роках першими в області Героями Соціалістичної Праці стали Юрій Бенедек, Федір Ганчев, Іван Гужвай, Василь Долинський, Гафія Зварич, Ганна Ладані, Пенчо Пенчев, Йосип Роглев, Юрій Рубіш, Марія Русинко та інші. В наступні роки в один ряд з ними

стали нові Герої — Марія Алечко, Марія Козар, Юлія Мишко, Софія Мочкош, Ганна Пеца, Юрій Пітра, Марія Симканич, Антон Співак, Олександр Ткалич, Карл Чотарі та інші. Ганна Ладані та Юрій Пітра цього високого звання удостоєні двічі.

Вмілими організаторами виробництва показали себе керівники господарств — голови колгоспів «Прикордонник» Хустського району делегат XXV з'їзду КПРС П. І. Кляп, «Прикордонник» Виноградівського району Герой Соціалістичної Праці А. О. Біров, «Іскра» Виноградівського району В. М. Костак, «Перемога» Ужгородського району заслужений працівник сільського господарства УРСР Й. Й. Сіладі, «Перше травня» Рахівського району Ю. О. Халус, імені Чапаєва Берегівського району кандидат сільськогосподарських наук І. П. Геревич, імені Леніна Берегівського району Т. Г. Антоник, «Дружба народів» Тячівського району М. В. Марина, імені Леніна Міжгірського району Ю. Ф. Штеля, імені Кірова Виноградівського району М. І. Кочіш, директори Закарпатської державної сільськогосподарської дослідної станції доктор економічних наук В. В. Шепя, ордена Трудового Червоного Прапора радгоспу «За нове життя» Іршавського району П. Ю. Білинець та багато інших.

У братній сім'ї радянських народів невпинно зростає добробут трудящих усієї країни, в тому числі й Закарпаття. Відомо, що до визволення і возз'єднання краю з Радянською Вітчизною трудове населення перебувало в надзвичайно тяжкому матеріальному становищі. Про те, як буржуазна влада «дбала» про його добробут, свідчить хоча б такий факт. Коли на початку 1918 року делегація голодуючих села Волоського (тепер Підгірне), що на Іршавщині, звернулася за допомогою до керівника Березької зупи, то він відповів:

— Якщо третина населення помре, то лишиться більше харчів для тих, які залишаться жити.

Так було на Закарпатті в умовах буржуазної дійсності. Але ті часи минули назавжди. Соціалізм, Радянська влада проголосили своїм девізом «Все — в ім'я людини, все — для блага людини».

В. І. Ленін на основі вчення К. Маркса і Ф. Енгельса науково, теоретично обгрунтував положення, що соціалізм означає планомірну організацію суспільного виробництва «для забезпечення *повного* добробуту і вільного *всебічного* розвитку *всіх* членів суспільства»¹. Найповніше задоволення матеріальних і духовних потреб людей — це найвища мета суспільного виробництва при соціалізмі.

«Джерелом зростання суспільного багатства, добробуту народу і кожної радянської людини є вільна від експлуатації праця радянських людей», — гласить 14-та стаття Основного Закону Радянського Союзу.

У Звітній доповіді ЦК КПРС XXV з'їздові партії товариш Л. І. Брежнев, говорячи про розв'язання основних соціально-економічних завдань, визначених Програмою КПРС та рішеннями останніх з'їздів партії, підкреслив, що це стосується насамперед «*дальшого підвищення добробуту радянських людей, поліпшення умов їх праці і побуту, значного прогресу охорони здоров'я, освіти, культури — всього, що сприяє формуванню нової людини, всебічному розвитку особи, удосконаленню соціалістичного способу життя*»².

XXV з'їзд КПРС виробив розгорнуту програму дальшого підвищення добробуту народу. Вона містить широкий комплекс взаємопов'язаних заходів у галузі зростання доходів населення, поліпшення якості товарів народного споживання, подолання відмінностей між містом і селом. Генеральний секретар ЦК КПРС товариш Л. І. Брежнев підкреслював на з'їзді: «Ми доби-

¹ Ленін В. І. Повне збір. творів, т. 6, с. 218.

² Матеріали XXV з'їзду КПРС. К., 1976, с. 45.

лися чимало в поліпшенні матеріального добробуту радянського народу. Ми будемо й далі послідовно розв'язувати це завдання. Необхідно, однак, щоб зростання матеріальних можливостей постійно супроводилося підвищенням ідейно-морального і культурного рівня людей»¹.

Цілковита відсутність безробіття, найнижча в світі квартирна плата, безплатні навчання і медична допомога, широка система соціального забезпечення, постійне зростання зарплати та інші риси нашого радянського способу життя забезпечують всемірне зростання добробуту радянського народу.

Тільки за роки дев'ятої п'ятирічки доходи населення області зросли на 44,4 процента. Якщо середньомісячна зарплата робітників і службовців у 1975 році становила 146 карбованців, то на кінець десятої п'ятирічки вона досягне вже 170 карбованців. Оплата праці колгоспників зросте на 25 процентів і в 1980 році становитиме понад 120 карбованців.

Важливі заходи по зростанню доходів населення було здійснено за рахунок збільшення фондів споживання. Поліпшено умови життя і побут багатодітних мало-забезпечених сімей та жінок, які зайняті на виробництві. Підвищено мінімальні розміри пенсій по старості робітникам, службовцям, колгоспникам. Зросло пенсійне забезпечення інвалідів Великої Вітчизняної війни. На колгоспників поширено умови нарахування пенсій, встановлених для робітників і службовців.

Тільки в 1978 році споруджено загальноосвітніх шкіл на 6490 учнівських місць, дитячих дошкільних закладів — на 1290 місць.

У побут закарпатців міцно увійшли електрика, радіо, телебачення, електропобутові машини. В їх особистій

---

¹ Матеріали XXV з'їзду КПРС. К., 1976, с. 87.

власності — тисячі легкових автомобілів, мотоциклів, мопедів.

За роки Радянської влади в області відбудовано і збудовано сотні нових шосейних і залізничних мостів. Проводиться велика робота по благоустрою міст і сіл.

За три роки десятої п'ятирічки побутові послуги населення області зросли на 22,6 процента. На розвиток матеріально-технічної бази було направлено значно більше коштів, ніж у дев'ятій п'ятирічці.

Батьківську турботу партії і уряду про людину праці засвідчує і такий факт. Коли в селі Княгині Великоберезнянського району в 1974 році сталося стихійне лихо — зсув гірського схилу, який зніс кілька селянських хат і зарожував іншим будинкам, на допомогу жителям села прийшла вся область. Коштом підприємств, радгоспів, організацій було споруджено цілий житловий мікрорайон для переселенців.

Постійне зростання добробуту трудящих Закарпаття, як і всіх радянських людей, переконливо свідчить, що накреслення Комуністичної партії і Радянського уряду в галузі піднесення життєвого рівня народу успішно втілюються в життя.

За роки Радянської влади на Закарпатті відбулися величезні соціалістичні перетворення в усіх галузях життя. Під керівництвом Комуністичної партії і Радянського уряду в краї пройшла справжня культурна революція.

У найстисліші строки ліквідовано неписьменність і малописьменність серед дорослого населення, відкрито нові школи й технікуми, залучено всіх дітей до навчання.

В 1946—1947 роках партія і уряд направили на Закарпаття понад 1500 кваліфікованих учителів зі східних областей України.

Небаченого розвитку набрала сьогодні освіта, культура, мистецтво. В області нараховується 706 шкіл, в

тому числі 189 середніх, де навчаються учні українською, російською, угорською та молдавською мовами. Близько 15 000 учителів та вихователів працюють в системі народної освіти. Для трудящих області стали звичними безплатне навчання і харчування дітей у школах, піонерські табори й дитячі санаторії, постійний медичний догляд та інші прояви справжнього піклування держави про підростаюче покоління.

В області створено широку мережу середніх спеціальних навчальних закладів — технікумів, училищ, у тому числі професійно-технічних. Щороку середні спеціальні заклади області дають країні 2,8 тисячі фахівців різних спеціальностей, профтехучилища — 4,6 тисячі. Нині діє 25 музичних шкіл з 16 філіалами.

Радянська влада, соціалістична дійсність виростили прекрасних педагогів, наставників молоді. Це заслужені вчителі УРСР З. С. Баконі та С. В. Ткаченко з Ужгорода, П. М. Потушняк з Великих Лаз Ужгородського району, В. В. Бурч, Р. В. Хашинська, кандидат історичних наук З. А. Пашкуй і М. В. Тягур з Мукачева, В. В. Лазар з Макарова Мукачівського району, І. І. Додої зі Сваляви, І. В. Носа з села Красної Тячівського району, І. Ф. Шумський з Нижніх Воріт і Г. Ф. Довганець з Верхньої Грабівниці Воловецького району, О. М. Піскун з Хуста, Е. І. Шутяк з Міжгір'я й І. Ю. Росоха з Синевира. Можна називати ще десятки імен учителів області, які є справжніми майстрами освітянської ниви. Вони сіють розумне, вічне, даючи учням глибокі і міцні знання.

Щедрим даром Радянської влади називають трудящі області Ужгородський державний університет, який в жовтні 1980 року відсвяткує свій 35-річний ювілей. Університет став кузницею кадрів народного господарства і культури, перетворився у відомий науковий центр країни. Нині в ньому налічується 11 факультетів і 66 кафедр, 2 проблемні лабораторії, навчаються понад 10

тисяч студентів, працюють 567 викладачів, у тому числі 37 докторів наук і понад 300 кандидатів наук. На науковій ниві плідно трудяться доктори наук професори М. В. Арсентьев, Й. О. Дзендзелівський, І. П. Записочний, В. І. Комендар, Н. І. Корабельщикова, Є. О. Котелянський, І. М. Мешко, О. Ю. Пашенко, Ю. П. Студнев, Ф. Ф. Теличко, В. І. Худанич, С. С. Фодор, Д. В. Чепур, П. П. Чучка, Я. І. Штернберг та інші.

Багато випускників Ужгородського державного університету стали відомими вченими. В їх числі — доктори наук професори А. І. Пушкаш (Москва), Й. Й. Ділунг, Ю. Ю. Керча, Л. Ф. Кравченко, М. Ф. Шуба, В. І. Чопик, В. М. Фушич, В. В. Фесенко (Київ), С. С. Іванчо, Б. Й. Набиванець, В. І. Станинець (Одеса), Ю. Ю. Сливка (Львів), П. М. Лісовий (Вінниця), І. І. Бубряк, М. М. Ганич, О. М. Ганич, М. І. Головей, І. М. Гранчак, П. М. Гудивок, О. М. Кишко, П. П. Кіш, В. І. Лендел, П. М. Лизанець, М. М. Полажинець, І. І. Турянин, В. В. Хайнас, О. І. Шпенік (Ужгород) та інші. Наш земляк Ф. Ю. Палфій — член-кореспондент ВАСГНІЛу.

Діють в області й інші науково-дослідні заклади — Закарпатська сільськогосподарська дослідна станція в Бакті Берегівського району, зональна Гірсько-Карпатська сільськогосподарська дослідна станція в Нижніх Воротах Воловецького району, Мукачівський філіал науково-дослідного інституту педіатрії, акушерства і гінекології, Закарпатська лісодослідна станція в Мукачеві та інші.

В 1969—1970 роках в Ужгороді відкрито відділи ряду інститутів Академії наук УРСР, зокрема відділ Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР, сектор історії слов'ян Інституту археології та інші.

За радянські роки понад 350 синів і дочок закарпатських трунівників захистили кандидатські, а 46 —

докторські дисертації і стали професорами університетів, науковими співробітниками академічних інститутів. Нині на Закарпатті є села, з яких вийшло по два доктори наук. А село Ремети на Берегівщині дало нашій науці трьох докторів наук, професорів. Ось вона, радянська дійсність, створена волею партії.

У містах і селах області діють 759 клубів, 811 бібліотек, в яких зосереджено майже 8 мільйонів примірників книг, та 699 кіноустановок, з яких 600 — сільських. Фільмофонд області становить 12 тисяч фільмокопій.

До послуг трудящих області — два державних і 129 самодіяльних музеїв і музейних кімнат та 24 народних університети. Славиться область заслуженим Закарпатським народним хором УРСР, заснованим у 1946 році. Обласні музично-драматичні театри в Ужгороді й Мукачеві, філармонія, ансамбль «Угорські мелодії» та інші художні колективи несуть передову радянську культуру в маси. Широкого розмаху набуло музичне мистецтво, живопис, художня самодіяльність.

Виросли кадри творчих працівників, об'єднані відділеннями Спілок художників, письменників і журналістів УРСР. Чудові полотна народного художника СРСР члена-кореспондента Академії мистецтв СРСР Й. Й. Бокшай увійшли до числа кращих зразків радянських художніх творів. Широке визнання здобули народні художники УРСР А. М. Кашшай, Ф. Ф. Манайло і В. І. Свіда, народні артисти УРСР Клара Балог, Михайло Кречко і Гізелла Ципола, заслужені діячі мистецтв УРСР Гаврило Глюк і Андрій Коцка, заслужені художники УРСР Володимир Микита, Золтан Шолтес та Іван Шутев, заслужений майстер народної творчості УРСР І. М. Палаташ й інші.

Любов і повагу читачів здобули твори письменників Ласло Балли, Василя Вовчка, Юрія Гойди, Йосипа Жупана, Юрія Мейгеша, Василя Поліщука, Федора

Потушняка, Михайла Томчания, Петра Угляренка та інших митців художнього слова.

У минулому постійними супутниками закарпатського трудівника, поряд з голодом і неписьменністю, були різні хвороби й епідемії. На Закарпатті в 30-х роках спостерігалася найвища в Європі смертність від туберкульозу. Тепер в області діють понад 900 самостійних медичних закладів. За роки десятої п'ятирічки число лікарів збільшиться до 3700 чоловік, середніх медичних працівників — до 10 600 чоловік.

На варті здоров'я трудящих області стоять висококваліфіковані спеціалісти. У числі кращих — заслужений лікар УРСР і заслужений працівник вищої школи УРСР професор О. В. Фединець, заслужений лікар УРСР і заслужений працівник культури УРСР М. С. Чайковський, заслужені лікарі УРСР О. П. Віцинський, М. М. Ганинець, П. В. Мишко, В. М. Рішко, Д. О. Снігурський та багато інших.

Нині Закарпаття — край курортів і туризму. В області працюють санаторії, будинки відпочинку, пансіонати, розміщені біля цілющих мінеральних джерел. У всій країні відомі санаторії «Карпати», «Сонячне Закарпаття», «Квітка полонини», «Синяк», «Поляна», «Шаян», «Верховина», «Кооператор», Будинок відпочинку «Берегвар» та інші. Тільки 1978 року в цих здравницях відпочивало і поправляло своє здоров'я понад 100 тисяч чоловік з різних куточків нашої країни.

На території Закарпаття функціонують також 16 міжколгоспних, лісокомбінатівських, дитячих та інших санаторіїв і Будинків відпочинку.

Закарпаття багате пам'ятними місцями, зв'язаними з героїчною боротьбою трудящих під проводом комуністів за соціальне і національне визволення та возз'єднання з Країною Рад, з подвигами радянських воїнів-визволителів та партизанів. У всіх містах та в багатьох селах області споруджено монументи бойової слави,

пам'ятники, обеліски. Нашу область щороку відвідує понад півтора мільйона туристів.

На Закарпатті видаються три обласні й тринадцять районних газет українською, російською та угорською мовами. Працює республіканське ордена Дружби народів видавництво «Карпати», яке обслуговує Закарпатську, Івано-Франківську та Чернівецьку області. Воно успішно співробітнічає з видавництвами союзних і автономних республік — Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, Комі АРСР, Північно-Осетинської АРСР і соціалістичних країн — Угорської Народної Республіки та Чехословацької Соціалістичної Республіки.

За роки Радянської влади в області значного розвитку набули фізична культура і спорт. Вони стали справді масовими.

На Закарпатті живуть і самовіддано працюють представники більше 30 національностей. Їх життя, праця і побут — яскравий приклад братерської дружби, торжества ленінської національної політики Комуністичної партії. Міцна, братерська дружба ріднить колективи підприємств і колгоспів нашої області з трудящими областей нашої Вітчизни. Творчі виробничі стосунки зав'язалися між колективами Ужгородської взуттєвої фабрики та московської ордена Леніна взуттєвої фабрики «Буревестник», Мукачівської лижної фабрики та ленінградської лижної фабрики «Знамя», між закарпатськими, ленінградськими і кіровськими лісорубами. Багато міст і районів області дружать з районами і містами Московської області, Краснодарського краю, Володимирської, Белгородської та інших областей РРФСР. Міцні дружні стосунки встановились між трудящими нашої області та трудящими Північно-Осетинської АРСР, а також сусідньої Чернівецької області. Жодна знаменна подія в житті закарпатців не обхо-

диться нині без участі друзів по соціалістичному змаганням.

Трудящі нашої області зміцнюють братерську дружбу з трудящими Східно-Словацького краю Чехословацької Соціалістичної Республіки, з трудящими Саболч-Сатмарської області Угорської Народної Республіки та трудящими Сату-Марського повіту Соціалістичної Республіки Румунії.

Взаємообмін делегаціями робітників, колгоспників і трудової інтелігенції, передовим досвідом сприяє дальшому вдосконаленню промислового і колгоспного виробництва, поліпшенню ідейно-виховної роботи, зміцнює братерську дружбу між народами-братами, допомагає успішному виконанню грандіозних планів соціалістичного і комуністичного будівництва.

Трудящі Закарпаття за буржуазних режимів, у тому числі й буржуазно-демократичних, були позбавлені будь-яких політичних прав. Буржуазна «демократія» усувала їх від участі в управлінні країною.

Характеризуючи Ради депутатів, В. І. Ленін відзначав, що при радянському суспільному устрої «саме ті маси, які навіть у найдемократичніших буржуазних республіках, будучи рівноправні за законом, на ділі тисячами прийомів і викрутів усувалися від участі в політичному житті і від користування демократичними правами і свободами, залучаються тепер до постійної і неодмінної, притому вирішальної, участі в демократичному управлінні державою»¹.

Закарпаття — конкретний і яскравий приклад цього. Відомо, що правлячі кола буржуазної Чехословаччини широко рекламували «буржуазний демократизм» та «буржуазно-демократичні свободи». Однак саме життя, сама історична дійсність викривали і викривають фальшивий характер буржуазної демократії і стверджують

---

¹ *Ленін В. І. Повне зібр. творів, т. 37, с. 477.*

відоме ленінське положення, відбите в Програмі нашої партії, про те, що буржуазна республіка, навіть найдемократичніша, в зв'язку з тим, що існує приватна капіталістична власність на засоби виробництва, залишається насправді диктатурою буржуазії, машиною для експлуатації і пригнічення величезної більшості трудящих купкою капіталістів.

На Закарпатті в минулому панівні кола буржуазної Чехословаччини зневажали права трудящих, часто вдавалися до грубих і жорстоких заходів щодо трудового люду. Хортистські ж окупанти ліквідували всяку видимість демократії.

Наша радянська, соціалістична демократія є прямою протилежністю буржуазній. «Смисл і зміст соціалістичної демократії, — підкреслював товариш Л. І. Брежнев у Звітній доповіді ЦК КПРС XXIV з'їздові партії, — ми бачимо в участі дедалі ширших мас в управлінні країною, суспільними справами. Вся політична система суспільства, постійно зростаюча ініціатива трудящих поставлені у нас на службу будівництва комунізму. Така демократія — це для нас життєва потреба, необхідна умова розвитку і зміцнення соціалістичних суспільних відносин»¹.

Суть соціалістичної демократії полягає в тому, що вона гарантує справжню свободу і рівноправність громадян нашої країни. В новій Конституції СРСР у Статті 38-й записано: «Громадяни СРСР мають право брати участь в управлінні державними і громадськими справами...»

Про участь трудящих Закарпаття в управлінні державою переконливо свідчать численні факти. Трудівники області посилають своїх кращих синів і дочок до найвищих органів влади — парламентів країни і республіки. Так, депутатами Верховної Ради СРСР в'яте

---

¹ Матеріали XXIV з'їзду КПРС. К., 1972, с. 91.

обрані прославлений кукурудзовод ланковий радгоспу «За нове життя» Іршавського району двічі Герой Соціалістичної Праці Ю. Ю. Пітра і перший секретар Закарпатського обкому партії Ю. В. Ільницький, втретє — добирачка шпону ужгородського фанерно-меблевого комбінату імені Борканюка І. М. Скучка.

Депутатами Верховної Ради Української РСР шість разів підряд обиралися уславлена колгоспниця ланкова колгоспу імені Леніна Мукачівського району двічі Герой Соціалістичної Праці Г. М. Ладані й колишній керівник партизанського з'єднання, а згодом відповідальний радянський працівник В. П. Русин. Вчетверте обрані депутатами Верховної Ради УРСР голова колгоспу «Прикордонник» Виноградівського району Герой Соціалістичної Праці А. О. Біров та голова правління «Укоопспілки» Ф. Д. Колесник, втретє — робітниця Свалявського лісокомбінату Е. П. Дупко, тракторист колгоспу імені Леніна Хустського району П. П. Ерфан, міністр лісової і деревообробної промисловості УРСР І. І. Грунянський, вдруге — закрійник Ужгородського взуттєвого об'єднання М. М. Пічкарь, уперше — бригадир колгоспу імені Леніна Мукачівського району Герой Соціалістичної Праці М. Ю. Козар, голова виконкому Келечинської сільради Міжгірського району М. Ю. Пайдак, ланкова Саду Дружби імені Леніна Закарпатської державної сільськогосподарської дослідної станції Т. Й. Грачин та інші.

У складі депутатів Закарпатської обласної Ради — двічі Герой Соціалістичної Праці Г. М. Ладані, бригадир колгоспу «ХХІІ партз'їзд» Мукачівського району член ЦК Компартії України Герой Соціалістичної Праці Г. Д. Пеца, доярка радгоспу «За нове життя» Іршавського району Герой Соціалістичної Праці М. А. Симканич та інші.

Сотні й тисячі трудящих беруть участь в управлінні державою через місцеві Ради народних депутатів. Під

час останніх виборів 19 червня 1977 року до місцевих Рад народних депутатів обрано 15608 представників робітничого класу, колгоспного селянства і трудової інтелігенції області. Ось вона, радянська, соціалістична демократія! Здійснилися пророчі слова В. І. Леніна про те, що «суть Радянської влади в тому, щоб... всю державну владу зосередити в руках трудящих...»¹

Величезні досягнення трудящих Закарпаття в усіх галузях народного господарства, докорінні соціалістичні перетворення, культурна революція, здійснені під керівництвом Комуністичної партії в братній сім'ї радянських народів за нечувано короткий строк, яскраво демонструють могутню силу радянського способу життя, інтернаціональний характер ленінської національної політики нашої партії.

Найважливіший здобуток Радянської влади, в тому числі й на Закарпатті, — це нова радянська людина, її висока свідомість, радянський патріотизм і соціалістичний інтернаціоналізм. Вільні трудівники у вільній країні усвідомили радість вільної праці, яка дає міць і силу любимій Вітчизні. З найбільшою віддачею вони працюють у всіх галузях народного господарства і досягають високих результатів.

Увесь шлях, пройдений радянським народом під керівництвом Комуністичної партії, розквіт економіки й культури Закарпаття в братній сім'ї радянських народів переконливо підтверджують слова В. І. Леніна про те, що «соціалізм таїть у собі гігантські сили і що людство перейшло тепер до нової стадії розвитку, яка несе надзвичайно блискучі можливості»².

Новим важливим етапом у дальшому економічному і культурному розвитку Радянської Вітчизни в цілому і кожної союзної республіки зокрема є десята п'ятиріч-

---

¹ *Ленін В. І. Повне збір. творів, т. 42, с. 354.*

² *Ленін В. І. Повне збір. творів, т. 45, с. 380.*

ка — п'ятирічка ефективності і якості. Трудящі Закарпаття, як і весь радянський народ, активно втілюють у життя історичні рішення XXV з'їзду КПРС та наступних директивних документів нашої партії, зокрема липневого (1978 р.) та листопадового (1978 р.) Пленумів ЦК КПРС. Сьогодні все ширшого розмаху набирає соціалістичне змагання під гаслами «П'ятирічці якості — робітничу гарантію!», «Жодного відстаючого поруч!», «Полю — Знак якості!».

За три роки десятої п'ятирічки багато трудових колективів області домоглися значних успіхів. Основні фонди у промисловості за цей час зросли на 28,3 процента і становлять 740 мільйонів карбованців. Введено в дію 60 нових підприємств і цехів з передовою технологією і високою культурою виробництва, оснащено їх сучасним обладнанням. Серед них — перша черга Ужгородського заводу газотранспортних турбоустановок, завод побутової хімії, цех великопанельного домобудівництва, ковбасно-кулінарний цех Ужгородського м'ясокомбінату та інші. Поліпшено умови праці й на діючих підприємствах. За роки ювілейної п'ятирічки реконструйовано або капітально відремонтовано понад 300 цехів і дільниць, змонтовано 800 вентиляційних систем, обладнано на 30 тисяч місць гардеробних, багато душевих, кімнат особистої гігієни, вивільнено з важких чи шкідливих умов праці близько 4 тисяч жінок.

Економічний ефект від застосування нової техніки і прогресивної технології, впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій становить близько 60 мільйонів карбованців, 79 колективів випускають 480 виробів з державним Знаком якості. Продукція промислових підприємств Закарпаття експортується в 45 країн світу — в соціалістичні країни, а також в Канаду, Францію, Фінляндію, Японію, Італію, Австрію, Туніс, Лівію та інші.

Найкращих результатів у промисловості домоглися в 1976 році підприємства Мукачева і Міжгірського району, в 1977 році — Ужгорода і Перечинського району, а в 1978 році — Ужгорода і Виноградівського району, за що були нагороджені перехідними Червоними прапорами ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ.

Чимало зроблено і для поліпшення обслуговування населення області. За три роки п'ятирічки понад 17 тисяч радянських сімей справили новосілля, на 5,6 тисячі місць побудовано дитячих дошкільних закладів. Мережа робітничих ідалень зросла на 5280 місць. До послуг робітників тепер 367 ідалень і 185 гуртожитків. На соціальне страхування за останні три роки використано понад 104 мільйони карбованців. У санаторіях, Будинках відпочинку, на туристських базах за цей час оздоровлено понад 100 тисяч трудівників області. Споруджено здравниці і нові бази відпочинку.

Значно зріс обсяг капітального будівництва за рахунок централізованих коштів. Тільки в 1978 році державними і кооперативними підприємствами та організаціями, колгоспами, міжколгоспними організаціями і населенням побудовано 6,7 тисячі нових упорядкованих квартир та індивідуальних житлових будинків загальною площею 367 тисяч квадратних метрів.

Добре трудяться в ювілейній, десятій п'ятирічці працівники сільського господарства. В 1978 році хлібороби області зібрали по 39,4 центнера зернових з кожного гектара. Середньорічна врожайність порівняно з дев'ятою п'ятирічкою зросла на 19 процентів. З надзвичайною заповзятістю і енергією працюють кукурудзозводи. У складних погодних умовах 1978 року вони зібрали по 79,3 центнера зерна кукурудзи на площі 11,2 тисячі гектарів, а в Іршавському та Ужгородському районах — по 84—86 центнерів. Механізована ланка двічі Героя Соціалістичної Праці Ю. Ю. Пітри на площі 100 гектарів

зібрала по 118,1 центнера зерна кукурудзи з гектара. Порадували високими врожайми виробничі колективи, які очолюють Герої Соціалістичної Праці Г. Д. Пеца, М. Ю. Козар та інші. Чимало господарств домоглося хорошого урожаю картоплі, овочевих і кормових культур.

Переможцями у Всесоюзному соціалістичному змаганні за підвищення ефективності виробництва і якості продукції, за успішне виконання народногосподарських планів визнано у 1976 році — колгоспи «100-річчя Леніна» Мукачівського, «Пам'ять Ілліча» Свалявського та імені Горького Ужгородського районів; у 1977-му — колгоспи імені Чапаєва Мукачівського і «Червоний прапор» Берегівського районів; у 1978 році — колгоспи «Нове життя» Берегівського, «Іскра» Виноградівського районів та Мукачівський радгосп-технікум. Ці господарства удостоєні перехідних Червоних прапорів ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, ВЦРПС і ЦК ВЛКСМ.

Питання дальшого розвитку сільськогосподарського виробництва постійно в центрі уваги партійних органів. Послідовно здійснюється вироблена березневим (1965 р.) та липневим (1978 р.) Пленумами ЦК КПРС широка комплексна програма піднесення сільського господарства на основі інтенсифікації виробництва, його спеціалізації та концентрації. В області здійснюються великі заходи по перетворенню сільського господарства у високорозвинутий сектор економіки, переведенню його на індустріальну базу. Капіталовкладення в цю галузь за три роки десятої п'ятирічки становили понад 260 мільйонів карбованців.

Партійні, профспілкові й комсомольські організації області наполегливо удосконалюють форми і методи роботи з людьми з тим, щоб виконання і перевиконання завдань п'ятирічного плану стали глибоко внутрішньою, особистою потребою кожного комуніста, кожного трудівника.

Зразки самовідданої праці показують комуністи, імена яких сьогодні відомі не лише в області, а й далеко за її межами. Це — бригадири колгоспів імені Леніна і «XXII партз'їзд» Мукачівського району делегат XXV з'їзду КПРС Герой Соціалістичної Праці М. Ю. Козар і Герой Соціалістичної Праці Г. Д. Пеца, делегат XXV з'їзду Компартії України бригадир Мукачівської ПМК—98 заслужений будівельник УРСР А. І. Береш, машиніст локомотивного депо станції Чоп Герой Соціалістичної Праці В. С. Казаков, ланковий кукурудзівників радгоспу «За нове життя» Іршавського району лауреат Державної премії СРСР 1976 року двічі Герой Соціалістичної Праці Ю. Ю. Пітра, начальник Турбатського лісопункту Усть-Чорнянського ліскокомбінату Герой Соціалістичної Праці І. В. Чуса, швачка-мотористка Ужгородської швейної фабрики В. Ф. Воронцова, бригадир верстатників Мукачівського меблевого комбінату лауреат Державної премії СРСР 1977 року В. М. Янцо, фрезерувальник заводу «Мукачівприлад» П. А. Олексик, бригадир слюсарів-апаратників депо станції Мукачеве І. А. Алмашій, шахтарі Солотвинського солерудника М. І. Лемен, Ю. І. Марина, А. Е. Фегер, начальник цеху Свалявського ліскокомбінату В. Ю. Готько, ланкова колгоспу «Радянська Україна» Хустського району М. І. Єрем, бригадир вишивального цеху Мукачівської фабрики художніх виробів лауреат Державної премії УРСР 1977 року Т. О. Цветкова, бригадири радгоспів «Перше травня» і «Червоний партизан» Іршавського району подружжя Ганна та Василь Петровці та Г. Ю. Капітан, ланковий Мукачівського БМУ—77 тресту Закарпатвобуд лауреат Державної премії УРСР 1977 року В. В. Васильюц, бригадир Ужгородського Житлобуду В. Ф. Павліш, чабан колгоспу «8 Березня» Рахівського району О. М. Бочкор, директор Ракошинського торгового центру «Закарпаття» Мукачівського району І. В. Когутич, голова Тернівської сільської

Ради Тячівського району І. М. Заяць, бригадир водіїв Мукачівського АТП 06011 М. П. Дерев'яно, секретар партійної організації 3-ї колони Ужгородського АТП 06012 М. Д. Бабич, бригадир колгоспу імені Леніна Берегівського району Й. А. Сорко, вчителька Свалявської СШ № 1 Ц. Ю. Епельбаум та багато інших.

На підприємствах Закарпатської області знайшов активну підтримку почин бригади Василя Михайловича Янца з Мукачівського меблевого комбінату, яка вирішила щорічно на 12 процентів збільшувати продуктивність праці й один день у кварталі працювати на економічних матеріалах. Творчо вирішують питання боротьби за підвищення ефективності і якості праці колективи заводів «Ужгородприлад», «Мукачівприлад», Ужгородського машинобудівного заводу, мукачівського верстатобудівного заводу імені Кірова, Свалявського лісокомбінату та багатьох інших підприємств.

Ділом відповідаючи на рішення партії, активно підтримуючи почини москвичів і ленінградців, майже 1400 трудових колективів області виконали завдання трьох років п'ятирічки до першої річниці нової Конституції СРСР.

Так, це свято зустріли повним завершенням особистих планів десятої п'ятирічки бригади комуністичної праці мукачівського верстатобудівного заводу імені Кірова І. С. Кохана, Ю. А. Лендела і Д. Д. Удута, бригада механізаторів будівельно-монтажного управління № 78 тресту Закарпатводбуд А. І. Франка, меліоратори Ф. Ф. Балого та Г. Й. Раті з Ужгородської ПМК — 192; лауреат Державної премії УРСР В. В. Васильцун з Мукачівського БМУ—77, швачки-мотористки Мукачівської швейної фабрики Й. Я. Вароді і Г. І. Кошеля, Ужгородської швейної фабрики Л. М. Любар, в'язальниці Мукачівського виробничого трикотажного об'єднання М. М. Волонтир і М. Ю. Вороніна, машиніст багатоків-

шового екскаватора ЕТУ—202 Ужгородської ПМК—192 Ф. Ф. Балог, столяр Усть-Чорнянського лісокомбінату І. Д. Павлюк, вантажник великобичківського лісохімкомбінату імені Локоти М. М. Яцюк, добирачка шпону ужгородського фанерно-меблевого комбінату імені Борканюка І. М. Сучка та багато-багато інших.

Рубежі четвертого року п'ятирічки чітко визначені листопадним (1978 р.) Пленумом ЦК КПРС та десятою сесією Верховної Ради СРСР дев'ятого скликання. Прийняті ними рішення озброюють радянських людей глибоким усвідомленням величезних завдань, які необхідно втілити в життя. Програмою дальших дій для трудящих області, як і всієї країни, є рекомендації і поради Л. І. Брежнева. «Усім нам треба буде працювати дуже напружено, — підкреслив товариш Л. І. Брежнев. — Щоб виконати завдання п'ятирічки в цілому, треба... значно підвищити темпи зростання виробництва, продуктивність праці, поліпшити багато інших показників».¹

Підсумки роботи трудівників Закарпатської області за перші три роки п'ятирічки засвідчують, що плани ювілейної, десятої п'ятирічки будуть не тільки успішно виконані, але й перевиконані. Тим самим буде зроблено вагомий внесок у будівництво комуністичного суспільства в нашій країні.

Радянські люди вміють не лише добре працювати, але й добре і весело відпочивати. Радісно вони відзначають знаменні дати, світлі свята — Великий Жовтень, 1 Травня, День Перемоги, День Конституції СРСР. З цими датами пов'язана наша історія, світла доля наших людей.

Радянська дійсність народила нові свята, нові звичаї та обряди. Це — свята трудової слави, інтернаціональної дружби, урочисте вшанування переможців соціалістичного змагання, відзначення новосіль, весіль, зірчин,

---

¹ Радянська Україна, 1978, 26 червня.

свята повноліття і трудових династій, обжинків і новорічних щедрувань, проводів тваринників на полонини. Це — посвята юнаків і дівчат у робітничий клас, урочисті проводи ветеранів на заслужений відпочинок, зльоти матерів, сини яких служать у рядах Радянської Армії. Мають свої свята і закарпатці. Взяти, наприклад, село Білки Іршавського району. Щороку 12 липня білківчани відзначають своє традиційне свято — день села. Цього дня вшановують тих, хто самовіддано трудиться на полях, виноградниках і фермах рідного радгоспу «За нове життя», хто вчить дітей, хто стоїть на варті здоров'я трудящих. Партійна організація радгоспу робить усе, щоб це свято щораз проходило змістовно, урочисто, радісно.

Нові радянські свята, нові звичаї і обряди проходять в області в атмосфері ленінської дружби народів та інтернаціонального єднання. Українці, росіяни, угорці, румуни, словаки, люди інших національностей щиро і радо розповідають про своє щасливе життя, про свою гордість за Радянську Батьківщину, за величезні досягнення радянського народу — будівника комунізму.

ЛЮДИ МУЖНЬОЇ ДОЛІ

Майже про кожного з 663 делегатів Першого з'їзду Народних комітетів Закарпатської України можна писати цілі дослідження, книги.

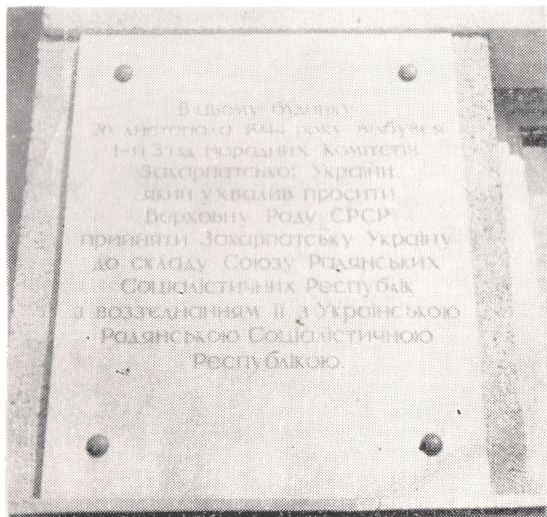
Ми подаємо біографічні відомості тільки про деяких делегатів — учасників громадянської війни в Росії, учасників пролетарської революції в Угорщині і на Закарпатті в 1919 році, комуністів — організаторів революційно-визвольної боротьби на Закарпатті в 20—30-х роках, активних борців за возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною, представників героїчного робітничого класу, трудового селянства, учасників Великої Вітчизняної війни, підпільної і партизанської боротьби в краї, представників народної інтелігенції, передової молоді, про тих, кого сьогодні немає серед нас.

Як своїх рідних братів зустрічали закарпатці радянських воїнів-визволителів.

У залі засідання історичного з'їзду Народних комітетів.

У цьому будинку м. Мукачева (нині кінотеатр «Перемога») в 1944 році відбувся Перший з'їзд Народних комітетів Закарпатської України.

Меморіальна дошка на будинку кінотеатру «Перемога».

Про наділ селян, робітників і службовців Закарпатської України землею і лісом

ПОСТАНОВА

Першого З'їзду Народних Комітетів
Закарпатської України,
який відбувся 26 листопада 1944 року

Віками народ Закарпатської України гнітав його вікові вороги мадари і німці. Вони відібрали у селян кращі землі, гусю політи кров'ю і потом нашу предків.

Селянство, яке складає переважно більшість населення Закарпатської України, володіє адраз лише четвертою частиною рілляної землі, а три чверті рілляної землі захопили мадарські і німецькі поміщики, створивши в Закарпатській Україні значні прошарки великоземельного селянства і безземельних селян — батраків. Замки і господ примушували багатіших закарпатців утікати в свій рідний край і сідирувати в далекі чужі країни.

На нашій дрібній карпатській лісі також владіли свою хазяйську діляку мадарсько-німецькі графи, барони і їх акціонерні товариства. Долею українського населення, що викали живе в цих лісах, було — тільки різати дерево і оброблювати його для збагачення своїх чужоземних господарів.

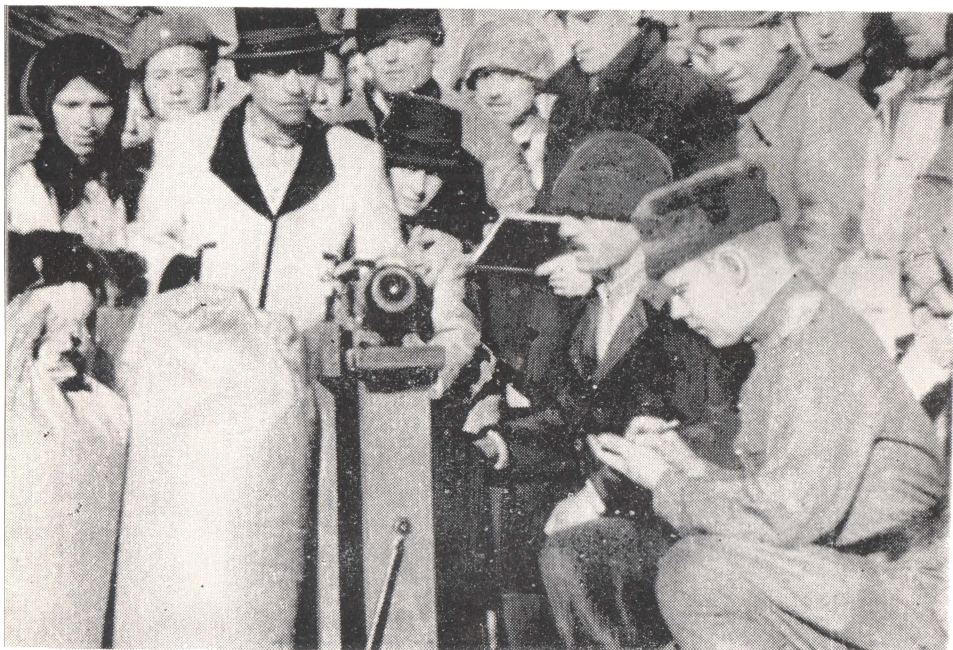
Коли ж селяниною потрібний був ліс для обдування хати і овалення її, мадарсько-німецькі поміщики й акціонери „Латорині“ відібрали а нього невинності плату.

Робітні Червоною Армією, втікаючи

з території Закарпатської України, мадари й німці в безславній азобі пограбували населення міст і сіл, повалили баггато селянських хат, залишивши без крову і хліба населення, яке потребує тепер негайної допомоги.

З метою ліквідації земельного голоду і надання допомоги сільському і міському населенню землею та лісом, Перший З'їзд Народних Комітетів Закарпатської України постановляє:

1. Конфіскувати всі землі і помістя, що належали мадарським і німецьким поміщикам і ворогам народу, які втікли разом а німецько-мадарськими загарбниками.
2. Народній Раді Закарпатської України виробити практичні заходи і передати безплатно через місцеві Народні Комітети конфісковані землі в особисту власність безземельних і малоземельних селян. Наділити також земельними ділянками під власні городи робітників і службовців міст, встановивши розміри цих ділянок.
3. Народній Раді Закарпатської України виділяти безплатно в розпорядження міських і сільських Народних Комітетів лісні ділянки для задоволення дровами повсякденних потреб населення і надання йому допомоги будівельними матеріалами.

Радянські воїни по-братськи ділилися своїм хлібом з трудящими
щойно визволеного краю.

ДЕЛЕГАТ
ПЕРШОГО
З'ЇЗДУ НАРОДНИХ КОМІТЕТІВ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

МАНДАТ
№ 27
Пред'явник цього Петро Думен

З'являється ДЕЛЕГАТОМ 1-ГО З'ЇЗДУ
НАРОДНИХ КОМІТЕТІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ
ВІД Л. Раків

26 " Листопада 1944 р.

Голова
Мандатної Комісії

ГОСТЬОВИЙ КВИТОК
НА
ПЕРШИЙ
З'ЇЗД НАРОДНИХ КОМІТЕТІВ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

17.

Пред'явник цього

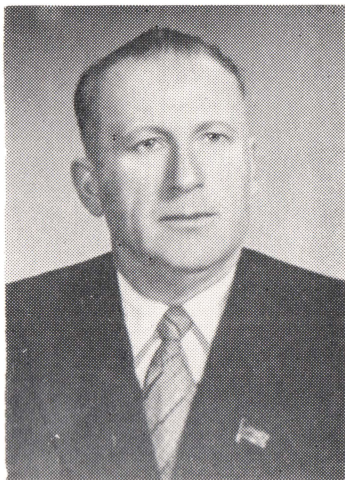
Микайло

Сірко

ЗАПРОШУЄТЬСЯ ЯК ГІСТЬ
— НА ПЕРШИЙ З'ЇЗД —
НАРОДНИХ КОМІТЕТІВ
ЗАКАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

26 листопада 1944 р.

Голова
Організаційної Комісії

**ДЕЛЕГАТИ ПЕРШОГО З'ІЗ-
ДУ НАРОДНИХ КОМІТЕТІВ**

І. І. Турянця

І. М. Ваш

Д. М. Тарахонич

С. Л. Вайс

В. І. Фущич

В. І. Желізняк

В. И. Гримут

М. С. Панько

М. В. Климпотюк

Ю. Ф. Млавецъ

І. М. Желізко

М. І. Пелехач

П. П. Думен

М. В. Гайналь

О. М. Щербанич

И. И. Ловга

А. М. Зеленьяк

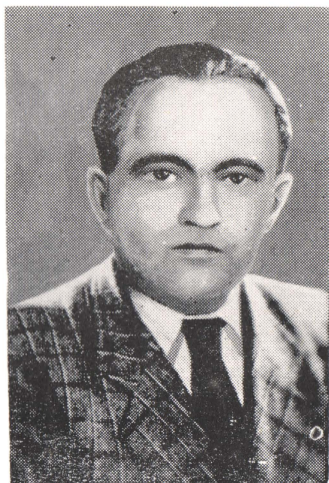
Г. И. Бачо

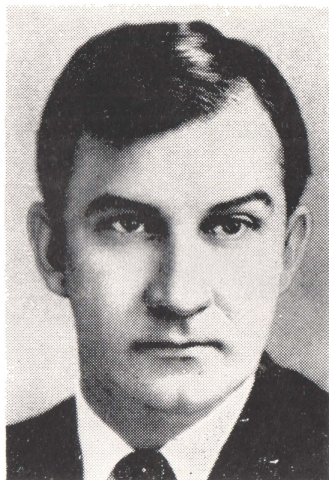
С. Г. Борканюк

В. М. Долинський

І. Ю. Керча

П. В. Лінтур

П. П. Милославський

Ю. А. Гойда

ІВАН ІВАНОВИЧ ТУРЯНИЦЯ

(1901—1955)

В рядах бійців ленінської гвардії на Закарпатті був і безстрашний борець за справу народу комуніст Іван Іванович Туряниця. Він пройшов важкий і славний шлях від простого робітника-наймита до державного і партійного діяча. Потомствений робітник, він успадкував від батька-залізничника та інших робітників гарт трудівничий, ненависть до поневолювачів, перейняв кращі революційні традиції.

Бойове загартування 18-річний юнак дістав у буремний 1919 рік, добровільно вступивши до лав угорської Червоної армії, зі зброєю в руках героїчно боровся проти іноземних воєнних інтервентів, за зміцнення влади Рад на Закарпатті, в Угорщині та Словаччині. Червоноармієць Іван Туряниця був свідком проголошення 16 червня 1919 року в Пряшеві Словацької Радянської республіки.

Після повалення Радянської влади в Угорщині та встановлення в краї окупаційного режиму І. Туряниця все більше усвідомлює величезну роль Комуністичної партії як організатора і керівника боротьби за перетворення суспільства, за соціальне і національне визволення поневоленого Закарпаття.

Зв'язавши свою долю з партією комуністів, Іван Іванович віддає всю свою енергію служінню народові, стає полум'яним борцем за торжество ідей Великого Жовтня. Досвід молодий партійний працівник переймає у таких мужніх бійців за щастя трудящих, як Олекса Борканюк, Павло Терек, Еммануїл Кліма, Іван Мондок, Янош Галгоці, Гейза Вальберт, Іван Локота, Микола Сидоряк та інші. Іван Туряниця завжди був у гущі мас, працював секретарем Мукачівського, потім Ужгородського округкомів Комуністичної партії Чехословаччини.

У 1930—1933 роках Іван Іванович разом з дружиною Ганною — вірним другом по партії і боротьбі — навчалися в Українсько-муністичному інституті журналістики в Харкові. Тут вони пройшли школу комуністичного гарту, школу пропагандистської майстерності.

Найкраще талант молодого організатора розкрився на посаді керівника Закарпатської ради червоних профспілок. Де виникали страйки робітників, там потрібна була допомога, туди потрібно

було їхати, щоб на місці розібратися і спрямувати боротьбу страйкуючих. Так було, зокрема, в грудні 1935 року в Сваляві, коли застрайкували кадрові робітники-лісохіміки, деревообробники і сезонники-лісоруби фірми «Сольва», вимагаючи підвищення заробітної плати та підписання колективної угоди. В травні 1936 року страйкували робітники виноградних плантацій Берегівщини, Севлющини (тепер Виноградівщини), Мукачівщини. Буржуазні власті заарештували понад 100 чоловік, серед них і Івана Туряницю, одного з керівників страйку. Проте, зваживши на численні протести робітників, буржуазні власті змушені були звільнити комуніста.

У роки Великої Вітчизняної війни Іван Іванович Туряниця, який на той час перебував у Радянському Союзі, разом з іншими комуністами Закарпаття проводив велику роботу по залученню своїх земляків, які жили в СРСР, до збройної боротьби проти фашистської навали. Комісар 3-ї окремої бригади Чехословацького корпусу Іван Туряниця завжди був серед солдатів і офіцерів, які пліч-о-пліч з воїнами Радянської Армії мужньо боролися проти фашизму.

Уже в перші дні після визволення Радянською Армією окремих районів Закарпаття І. Туряниця разом з іншими партійними активістами вів велику партійну роботу. Не знаючи відпочинку, мобілізував маси закарпатців на здійснення одвічної мрії про возз'єднання. Комуністи краю виявили Івану Івановичу Туряниці високе довір'я — обрали його першим секретарем Комуністичної партії Закарпатської України, а делегати Першого з'їзду Народних комітетів — головою Народної Ради Закарпатської України.

Після возз'єднання Закарпаття з Радянською Вітчизною Іван Іванович Туряниця працював першим секретарем Закарпатського обкому Компартії України, згодом — головою виконкому обласної Ради депутатів трудящих. Трудящі області тричі обирали його своїм посланцем у Верховну Раду СРСР та Верховну Раду УРСР. Він був членом ЦК Компартії України.

Полум'яного комуніста Івана Туряницю широко радували перші успіхи, досягнуті наймолодшою областю нашої Вітчизни на шляху будівництва нового щасливого життя. Іван Іванович Туряниця увійшов в історію Закарпатської обласної партійної організації, як принциповий комуніст, який до останніх днів свого життя невтомно боровся за наближення світлого майбутнього — комунізму.

ІВАН МИХАЙЛОВИЧ ВАШ (1904—1966)

З дитинства Іван Ваш поневірявся по наймах та сезонних роботах то на Іршавщині, то на Берегівщині. Розповіді комуністів, зокрема Михайла Лендела — колишнього військовополоненого, очевидця і учасника Великої Жовтневої соціалістичної революції, про партію більшовиків, про революцію, про владу Рад позитивно вплинули на формування ідейно-політичного світогляду юнака. В 1924 році Іван Ваш став комуністом і відразу ж включився в активну революційну роботу, бо школу політичної зрілості проходив у робітничому колективі.

Крайком Компартії Чехословаччини направив здібного активіста на навчання в Радянський Союз. Роки навчання (1931—1933) в Радпартшколі в Харкові відіграли винятково важливу роль в ідейно-теоретичному загартуванні молодого комуніста.

Повернувшись з навчання, Іван Михайлович увесь віддався партійній роботі. Майже не було в краї такого району, де б він не працював за дорученням крайкому партії. Його можна було бачити серед робітників Великоберезнянщини і Рахівщини, серед хліборобів Іршавщини і Тячівщини, часто очолював страйки.

Іван Михайлович Ваш разом з іншими комуністами проводив величезну роботу по втіленню в життя історичних рішень VII конгресу Комінтерну щодо створення єдиного антифашистського народного фронту.

Після фашистської окупації Закарпаття І. М. Ваш разом з такими активними політичними діячами, як О. О. Борканюк, С. Л. Вайс, І. І. Турянця емігрував у Радянський Союз.

В роки Великої Вітчизняної війни Іван Михайлович у складі Чехословацького корпусу героїчно боровся з фашистськими окупантами.

Після визволення краю Радянською Армією І. М. Ваш проводив велику пропагандистську роботу серед населення, виступав палким агітатором воз'єднання Закарпаття з Радянською Вітчизною. Працюючи головою Закарпатського облвиконкому та першим секретарем обкому партії, видавав багато сил і енергії будівництву нового, світлого і щасливого життя. Чотири рази обирався депутатом Верховної Ради СРСР, був членом ЦК Компартії України.

Від наймита до державного і партійного керівника — такий життєвий шлях І. В. Ваша. В своїй книжці «Дорога до мети», опублікованій в 1963 році, він писав: «Вибраний ще в юності шлях ми пройшли, здається, не дарма».

І це дійсно так. Чесно і безкорисливо в ім'я безсмертної справи партії працював комуніст Іван Михайлович Ваш до останніх днів свого життя.

ДМИТРО МИХАЙЛОВИЧ ТАРАХОНІЧ

(1915—1979)

На Верховині, в гірському селі Репинному Волівського (Міжгірського) району, в нужді й біді минали дитячі роки Дмитра Тарахонича. Незважаючи на злидні, хлопець тягнувся до світла, до знань.

Перебування в Мукачеві — у той час воно було найбільшим промисловим центром Закарпаття — позитивно вплинуло на формування революційної свідомості юнака. Беручи участь у багатьох мітингах і демонстраціях протесту трудящих, він слухав палкі промови Олекси Борканюка, Дмитра Поповича, Павла Терека, Івана Туряниці, Василя Фушича та інших комуністів. Саме цей «університет» і визначив його дальший шлях: він на все життя зв'язав свою долю з партією комуністів. Правда, з торговельної школи його виключили за «бунтарські» погляди, за те, що розумів жах соціальної несправедливості, за те, що поширював серед молоді революційні ідеї, ідеї марксизму-ленінізму.

Працюючи інструктором Перечинського окружного партії, він усього себе віддає роботі. Передвиборна кампанія 1935 року до буржуазного парламенту Чехословацької республіки була справжнім випробуванням для молодого комуніста. Доводилося по кілька разів на день виступати перед робітниками і селянами, викривати фальш буржуазних агітаторів, нести світло правди в маси. Робота комуністичних агітаторів дала свої позитивні результати: з-поміж 30 партій, що брали участь у виборах, комуністична одержала одну четверту всіх голосів. Депутатами парламенту від комуністів було обрано Івана Локоту, Олексу Борканюка, Павла Терека, Ендре Чергі, Василя Поповича.

Дмитро Михайлович завжди в центрі політичних подій в краї, зокрема в час боротьби Комуністичної партії за створення єдиного народного, демократичного антифашистського фронту проти загрози фашизму і війни. У той час він очолював Підкарпатський союз молоді. Разом з О. Борканюком, М. Климпотюком та іншими комуністами випускав «Карпатську правду», молодіжні газети, ніс слово більшовицької правди в маси, гостро виступав проти буржуазних властей і буржуазних націоналістів різних мастей.

Перебуваючи з кінця 1937 року в чехословацькій армії, Д. М. Тарахонич у своїй частині створив комуністичний осередок, проводив серед воїнів більшовицьку пропаганду, тримав зв'язок з Михайловецьким окружкомом партії. У його воєнному білеті стояв штамп «ПП», тобто «політично підозрілий».

Після розчленування Чехословащини та окупації Закарпаття фашистською Угорщиною Дмитро Михайлович вів значну політичну роботу на Міжгірщині. За більшовицьку пропаганду фашистські власті кинули комуніста Тарахонича в тюрму.

Весною 1940 року Д. М. Тарахонич, як і тисячі закарпатців, перейшов у Радянський Союз. У роки Великої Вітчизняної війни він у складі Чехословацького корпусу генерала Людвіка Свободи з важкими боями пройшов шлях від села Соколова, що на Харківщині, до Закарпаття.

У визволеному краї Дмитро Михайлович Тарахонич з перших днів повів велику організаторську і політичну роботу на Міжгірщині. Був головою Волівського окружного Народного комітету, відновлював партійні осередки, створював сільські Народні комітети, брав найактивнішу участь у загальному русі за возз'єднання краю зі своєю матір'ю — Радянською Україною.

На першій партійній конференції комуністів Закарпаття в 1944 році Дмитра Михайловича обрано секретарем ЦК КПЗУ.

Дмитро Михайлович Тарахонич, як голова Волівського окружного Народного комітету, провів велику організаторську роботу по скликанню та підготовці Першого з'їзду Народних комітетів Закарпатської України. Трудящі Волового делегували його на з'їзд.

На з'їзді був обраний до складу уряду краю — Народної Ради Закарпатської України, очолив відділ землеробства.

Того ж 1944 року на Першому з'їзді Союзу молоді Закарпатської України Дмитро Михайлович виступав із доповіддю про завдання Союзу молоді. Серед 19 членів ЦК СМЗУ, обраних з'їздом, був і Д. М. Тарахонич.

Після возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною, працюючи керівником обласного відділу сільського господарства, заступником голови виконкому обласної Ради депутатів трудящих, секретарем Закарпатського обкому партії, з дня в день вів величезну роботу по створенню колективних господарств в області. Він палко закликав селян стати на шлях, указаний В. І. Леніном, аргументовано й переконливо доводив переваги колгоспного ладу над одноосібним господарством. Суцільна колективізація на Закарпатті — це велика пропагандистська робота сотень комуністів і в тому числі Д. М. Тарахонича.

У 1955 році закінчив з відзнакою Вищу партійну школу при ЦК Компартії України. Працював першим секретарем Ужгородського райкому партії.

САМУЇЛ ЛЕОПОЛЬДОВИЧ ВАЙС

(1899—1971)

Самуїл Леопольдович Вайс пройшов складний і тернистий шлях від скромного службовця до професійного революціонера, якого не зломилі ні постійні переслідування, ні тюремні ув'язнення. В 1919 році він, доброволець угорської Червоної армії, зі зброєю в руках відстоював Угорську Радянську республіку. В 1921 році став членом Комуністичної партії Чехословаччини. Він активний учасник комуністичного і робітничого руху трудящих Угорщини, Чехословаччини, один з визначних борців за визволення і возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною. Ні один страйк на Закарпатті наприкінці 30-х років не проходив без його участі. В 1934—1935 роках Самуїл Леопольдович навчався в Міжнародній ленінській школі при виконкомі Комінтерну.

Будучи учасником VII конгресу Комінтерну в 1935 році, який поставив конкретне завдання перед комуністами капіталістичних країн — боротися за створення єдиного народного антифашистського фронту. Закарпатський крайком КПЧ, зокрема його секретарі О. О. Борканюк і С. Л. Вайс, провели велику роботу в цьому напрямку.

У 1937—1939 роках С. Л. Вайс — секретар Закарпатського крайкому КПЧ. У березні 1939-го за рішенням ЦК КПЧ С. Л. Вайс емігрував у СРСР. Працював на підприємствах і установах Москви, Ворошиловграда, Алма-Ати, вів велику роботу серед політемігрантів.

З травня по жовтень 1944 року С. Л. Вайс — у політвідділі 4-го Українського фронту.

З перших днів визволення комуністи, трудящі Закарпаття виявили С. Л. Вайсу високе довір'я, обравши його на відповідальні партійні і державні пости. Він член ЦК КПЗУ, секретар Ужгородського міського партії, уповноважений Народної Ради Закарпатської України по промисловості й торгівлі.

Після возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною С. Л. Вайс — заступник голови облвиконкому. З 1951 року він на відповідальних посадах у видавництві «Радянська школа», у тресті Закарпатліспром.

Комуністична партія, Радянський уряд високо оцінили революційну і трудову діяльність С. Л. Вайса, нагородивши його орденом Червоної Зірки та кількома медалями.

ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ ФУЩИЧ **(1900—1970)**

Боротьба за визволення від соціального і національного гноблення трудящих краю та возз'єднання з Країною Рад стала метою життя і комуніста Василя Фущича.

Трудову діяльність розпочав 15-річним підлітком — наймитував у куркулів, поміщиків, капіталістів. Уже в ті роки він проявляє громадську активність, цікавиться революційними подіями у Росії. Згодом сам став на шлях активної революційної боротьби, що й привело його у 1924 році до лав Комуністичної партії Чехословаччини.

У жовтні 1926 року крайком КПЧ послав В. І. Фущича на навчання у Харківську партійну школу. Після закінчення її працював секретарем Іршавського, а згодом — Хустського округкомів КПЧ.

Найкраще його організаторські здібності і талант борця проявилися в середині 30-х років, коли трудящі Закарпаття довірили йому дуже відповідальну політичну ділянку роботи, обравши депутатом чехословацького парламенту від Комуністичної партії.

У своїх виступах і промовах у чехословацькому парламенті депутат-комуніст Василь Фущич на неспростовних фактах показував зубожіння трудящого населення Закарпаття і завжди захищав його інтереси, вносив конкретні пропозиції щодо поліпшення становища трудящих, ставив питання про припинення податкових екзекуцій, будівництво українських шкіл, відкриття в краї університету, закликав обороняти республіку від іноземного і внутрішнього фашизму, боротися за хліб, за працю, за волю, за краще життя трудящих мас краю. Василь Іванович Фущич брав активну участь у багатьох революційних подіях краю, за що жорстоко переслідувався властями, кілька разів був заарештований.

Іршавці поважали його і послали своїм делегатом на Першу партійну конференцію, де він був обраний членом ЦК КПЗУ, а також делегатом на Перший з'їзд Народних комітетів.

З 1944 по 1961 рік Василь Іванович Фущич працював на різних посадах у партійних і радянських органах. Скрізь, куди посилали його партія, віддавав усі сили справі комуністичного будівництва, вихованню трудящих у дусі марксизму-ленінізму. За самовіддану працю удостоєний ряду урядових нагород.

Перебуваючи з 1961 року на заслуженому відпочинку, він брав активну участь у громадській роботі: очолював позаштатний відділ районного комітету народного контролю, проводив серед молоді активну виховну роботу.

ВАСИЛЬ ЮРІЙОВИЧ ПОПОВИЧ

(1887—1970)

Селянина-бідняка Василя Юрійовича Поповича з Великих Луцок, що на Мукачівщині, постійно хвилювало питання: чому існує соціальна несправедливість. Він багато бачив у своєму житті — і розпад австро-угорської монархії, і перші промені щасливого життя в краї за Радянської влади в 1919 році, і хвалену «демократію» чехословацької буржуазії. Він багато чув про Країну Рад, про більшовиків, про вождя світового пролетаріату — Володимира Ілліча Леніна.

Добре проаналізувавши події навколишнього життя, раз і назавжди твердо вирішив: правда на боці комуністів, бо тільки вони борються за щастя трудящих. Попович вступив до лав Комуністичної партії, щоб власним словом і ділом наближати той час, коли не буде експлуатації людини людиною.

Односельчани, комуністи і безпартійні, поважали цього умудреного досвідом, чесного трудівника. В 1925 році комуністи доручили йому очолювати невелику, але міцну партійну організацію села. Комуніста Василя Поповича знали прості люди не лише в районі, а й у всьому краї. 19 травня 1935 року його було обрано депутатом-сенатором парламенту від Комуністичної партії. У своїх виступах у парламенті сенатор-комуніст В. Ю. Попович викривав і засуджував антинародну політику буржуазії на Закарпатті. Так, 25 червня 1935 року він говорив:

— Населення заборговане по вуха в банках і з боргів не може вийти. Роботи нема, продати нічого, банки тягнуть останню шкіру з селянина; екзекутори з дня на день продають з молотка останню козу... Ви, панове... знищили той бідний люд Закарпаття, ви все йому обіцяли, а нічого не дали і не даєте... Ви журитеся тільки про те, щоб свої кишені добре наповнити після виборів, і тому не можете дбати про те, щоб допомогти бідному голодному населенню Закарпаття.

Під час угорсько-фашистської окупації В. Ю. Попович томився в тюрмах і концентраційних таборах, але віри в перемогу правди над кривдою не втратив. І правда перемогла.

На початку листопада 1944 року в селі відбувся багатолюдний мітинг трудящих, про який газета «Закарпатська правда» 13 листопада писала, як про могутню маніфестацію народної волі у Великих Лучках. На мітингу було обрано Народний комітет, до складу якого ввійшли Василь Воробець, Василь Попович, Юрій Стрoїн, Михайло Цифра та інші. Жителі одностайно просили Радянський уряд прийняти Закарпатську Україну до своєї сім'ї.

Василь Юрїївнич разом з іншими комуністами села брав активну участь у колективізації сільського господарства. В 1948 році він очолював один із п'яти колгоспів села.

Василь Юрїївнич проводив серед молоді повсякденну виховну роботу, до останніх днів свого життя був прикладом беззавітного служіння пароду, партії.

ВАСИЛЬ ІЛЛІЧ ЖЕЛІЗНЯК

(1894—1969)

Нелегко склалося життя юнака з Чинадієва. Дитиною працював на куркулів, згодом влаштувався на великому металургійному заводі Ліптака в Будапешті. Тут молодий робітник пройшов справжню школу робітничого гарту. В 1914 році Василя Желізняка, як і тисячі його ровесників, призвали в австро-угорську армію і відправили на Східний фронт. У 1916 році майже весь 11-й гонведський полк здався в районі Чернівців у російський полон.

Перебуваючи в таборах для військовополонених на Україні, у Латвії і Вологодській губернії, молодий закарпатець ознайомився з життям Росії. Восени 1917 року його перевели в Єнакієве. Серед шахтарів він політично загартовується. Тут застала його перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції. Василь Желізняк усім серцем став на бік більшовиків, добровільно вступив до лав Червоної гвардії й зі зброєю в руках відстоював Радянську владу. Згодом Василя Желізняка, вже комуніста, послали на курси по підготовці агітаторів і пропагандистів. Лекції читали партійні працівники, політпрацівники, серед яких був і легендарний Олеко Дундич.

Коли навесні 1918 року німецька і австро-угорська армії окупували Україну, Василь Желізняк опинився в окупаційній зоні. Пробираючись на Закарпаття, потрапив на німецький патруль. Концентраційний табір у Жовкві поблизу Львова. Желізняк утікає з табору, добирається додому і розгортає пропагандистську роботу.

Тут, на Закарпатті, його арештували за дезертирство і кинули в концентраційний табір, де він зустрівся із своїм земляком Василем Суханом. Обидва вони мали стати перед військовим трибуналом. Та перемога буржуазно-демократичної революції в Угорщині й розпад австро-угорської монархії не дали змоги жандармам розправитися з комуністами.

У листопаді 1918 року повернувся в рідне Чинадієве, організував Раду трудящих, до складу якої ввійшли Йосип Удуг, Андрій

Петричко та інші. Рада розгорнула велику роботу серед селян, особливо серед робітників лісопильного заводу.

8 грудня 1918 року представники понад 30 сіл Свалявщини створили районну Карпатську руську народну Раду. Одним з її організаторів був і Василь Желізняк. Свалявська Рада прийняла Маніфест, в якому трудящі Свалявщини, як і трудящі всього Закарпаття, висловлюють своє бажання приєднатися до Радянської України.

Боротьба трудящих за возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною з кожним днем наростала. Трудівники краю обирали делегатів на Всезакарпатський з'їзд у Хусті. Делегатами від Чинадієва були Василь Желізняк, Андрій Петричко і Йосип Удуд.

Загартований у боях комуніст-інтернаціоналіст Василь Желізняк не припиняє боротьби і після чеської окупації у квітні 1919 року.

Коли в травні 1921 року було створено Комуністичну партію Чехословаччини, Василь Желізняк відразу став у її лави. У 1930 році він був одним з організаторів страйку робітників фірми «Латориця», за що разом з іншими 16 робітниками був ув'язнений на чотири місяці. У 1931 році його обирають делегатом VI з'їзду Комуністичної партії Чехословаччини.

В період діяльності окупації краю Василя Желізняка за політичну діяльність переводили з однієї тюрми в іншу, з одного концентраційного табору в інший. У 1944 році його відправили у Бухенвальд. Але по дорозі йому вдалося втекти.

Працював робітником на Чинадіївському деревообробному заводі (нині Мукачівський лісокомбінат).

З 1954 року Василь Ілліч перебував на заслуженому відпочинку, але залишався активним пропагандистом, брав посильну участь у громадському житті робітничого селища, виступав перед молоддю зі спогадами про боротьбу трудящих під керівництвом комуністів за своє соціальне і національне визволення, за возз'єднання з Радянською Україною.

ВАСИЛЬ ЙОСИПОВИЧ ГРИМУТ

(1897—1974)

Колишнього агронома-виноградаря обласного управління сільськогосподарства Василя Йосиповича Гримута знали на Закарпатті, як справжнього ентузіаста в справі розвитку виноградарства і садівництва, закоханого в свою професію спеціаліста. Та, мабуть, небагатьом відомо, що ця скромна людина була уча-

сником соціалістичної революції в Угорщині 1919 року, червоним прикордонником Угорської Радянської республіки.

...Нерадісним було життя верховинського хлопця, сина робітника з гірського села Волового (тепер Міжгір'я) за часів австро-угорської монархії. Працював муляром. Особливо важким стало життя в роки першої світової війни. У 1915 році В. Гримута, як і багатьох інших закарпатців, було мобілізовано до армії, а згодом — відправлено на Східний фронт, де він добровільно здався в полон.

Перебуваючи в таборі для військовополонених у Житомирі й Шепетівці, Гримут близько знайомився з життям трудящих України, які добре ставилися до військовополонених-робітників. Згодом був живим свідком боротьби за Радянську владу на Житомирщині.

Коли навесні 1918 року Правобережну Україну окупували німецька й австро-угорська армії, Василь Гримут, не бажаючи воювати проти Радянської влади, переховувався. Його схопили і ув'язнили як дезертира. Незабаром втік в рідні Карпати і, як і інші дезертери, ховався в горах аж до розпаду австро-угорської монархії. Всі ці події позитивно вплинули на формування політичного світогляду молодого верховинця.

Спустившись з гір у рідне село, молодь разом з сільською біднотою розгромила нотарський уряд, жандармерію і всю владу взяла в свої руки. Невдовзі Василь Гримут переїздить до Будапешта.

Революційна буря в країні наростала швидко. 21 березня 1919 року весь робітничий клас і солдати Будапешта вийшли на центральні вулиці столиці, щоб покласти край пануванню експлуататорів і взяти владу в свої руки. Серед учасників пролетарської революції в Угорщині був і Василь Гримут.

На початку квітня 1919 року, коли створювалися перші загони червоних прикордонників, Василь Гримут добровільно вступив у їх ряди, щоб охороняти кордони Радянської Угорщини.

Загартований у революційних боях, Василь Йосипович увесь час вів пропагандистську роботу серед трудящих. Під час угорсько-фашистського панування в країні він за свою активну діяльність був ув'язнений в концентраційному таборі міста Вар'юлопш.

В. Й. Гримут — активний учасник руху за возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною. Він — делегат Першого з'їзду Народних комітетів Закарпатської України. Понад 20 років віддав Василь Йосипович невтомній праці агронома-виноградаря, щоб перетворити нашу область у край квітучих садів і виноградників. До останніх днів свого життя він допомагав людям прикрашати землю, творити нове життя, яке із зброєю в руках відстоював у молодості.

МАРІЯ САМІЙЛІВНА ПАНЬКО (1888—1971)

У числі перших жінок-трудівниць, що стали на шлях революційної боротьби на Закарпатті на початку ХХ століття, була робітниця Мукачівської тютюнової фабрики Марія Панько.

Життя Марію не пестувало. 13-річною змушена була працювати, щоб допомагати батькові — простому робітникові — утримувати велику сім'ю. Тут, на Мукачівській тютюнової фабрики, дівчина пройшла велику школу виховання і революційного гарту.

Навесні 1914 року на підприємстві було створено профспілкову організацію, яка повела наступальну боротьбу за життєві інтереси робітників. Марія була серед ініціаторів створення профспілки, а згодом — одним з її керівників.

Дізнавшись про перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції, робітники тут же, в цеху, на весь голос заспівали «Інтернаціонал».

До неї, голови профспілкової організації, підбиг розлючений і переляканий Гофман — директор фабрики. Вимагав «надоумити» людей, втихомирити їх. А згодом, грюкнувши дверима, побіг по цехах, просив робітників співати щось інше. Але ніхто не звертав на нього уваги.

У травні 1918 року на фабриці виходила газета «Робітник тютюнової фабрики», де постійно піднімалися питання економічного і політичного характеру. В редакції її брала участь і Марія Самійлівна. Керівництво фабрики неодноразово з тривогою повідомляло головну дирекцію в Будапешті про революційні настрої робітників і про масовий вступ їх у соціал-демократичну організацію.

Перемога буржуазно-демократичної революції в Угорщині та прихід до влади буржуазного уряду не виправдали сподівань трудящих. І вже восени 1918 року всі трудящі Мукачева, в їх числі й робітники тютюнової фабрики, повели рішучу боротьбу проти експлуататорів. Наприкінці грудня у місті була створена комуністична група. Серед перших її членів і Марія Панько.

Коли в січні 1919 року в Мукачеві була створена Рада робітників і солдатів, до її складу від тютюнової фабрики ввійшла Марія Панько.

З утворенням Угорської Радянської республіки і проголошенням влади Рад у краї почалося нове життя. Мукачівський міський директоріум розпочав цілу серію реформ. Усі великі промислові підприємства, банки, ощадкаси перейшли в державну власність. 7 квітня в місті відбулися вибори до міської Ради робітників. Серед обраних 44 депутатів була одна жінка — Марія Панько.

Після повалення Радянської влади в місті розпочалися масові арешти активістів, яких відправляли в концентраційні табори. Така ж доля спіткала і Марію Панько.

З перших днів визволення Марія Панько з головою поринає в роботу. Вона делегат Першої конференції Комуністичної партії Закарпатської України. Жінка-трудівниця пропрацювала на тютюновій фабриці 56 років, була ініціатором розгортання руху новаторів.

Зв'язавши свою долю в 1918 році з партією комуністів, Марія Самійлівна протягом 53 років була її активним членом. Мабуть, не кожен знає, що Марію Самійлівну Панько першою з закарпатських жінок-комуністок удостоєно найвищої урядової нагороди — ордена Леніна. Це було в 1948 році.

Усе своє життя Марія Самійлівна Панько присвятила рідній партії і народові.

МИКОЛА ІВАНОВИЧ ЧЕРНИЧКО

(1898—1970)

У період панування австро-угорської монархії син селянина-бідняка з Мукачева Микола Черничко, як і багато інших дітей закарпатських бідняків, не міг здобути освіти, тому став робітником-шевцем. У гущі робітничого класу пройшов велику школу життя. Микола, як і багато інших робітників, з величезною увагою слухав розповіді колишніх військовополонених, котрі влітку 1918 року поверталися з Радянської Росії, про молоду Країну Рад, про Комуністичну партію, про боротьбу трудящих проти ворогів Радянської влади.

Коли в грудні 1918 року завдяки великій організаторській роботі палкого революціонера Яноша Галгоці в Мукачеві була створена — перша в краї — невелика комуністична група, до неї разом з Арпадом Горовіцом, Андрашем Кентешем, Андрашем Лорковим, Ференцом Мезеем, Лайошом Мондиком, Марією Панько, Йосипом Тангелом увійшов і 20-річний Микола Черничко.

На все життя запам'ятовся Миколі Івановичу перший день Радянської влади в Мукачеві. 22 березня 1919 року в центрі міста зібралися тисячі городян. Над ними — море червоних прапорів. Міські робітники, трудящі навколишніх сіл уважно слухали виступ голови міського директоріуму комуніста Яноша Галгоці, який повідомив про встановлення Радянської влади в Угорщині, в тому числі й на Закарпатті. Трудящі палко вітали владу робітників і селян.

Нове життя тривало недовго. Вже через місяць вороги революції за допомогою реакційного офіцерства організували в місті збройний контрреволюційний переворот. Робітники і червоноармійці грудьми стали за Радянську владу. Микола Іванович разом з іншими теж взяв у руки зброю, щоб боронити владу трудящих. 24 квітня Радянська влада в Мукачеві була відновлена. Проте 28 квітня в Мукачеве ввійшли війська боярської Румунії, а через кілька днів — буржуазної Чехословаччини. Радянська влада на Закарпатті була повалена. В місті почалися арешти активістів. Заарештували і Миколу Черничка. Та комуніст не зломився. Весь час, аж до визволення, він — серед активних борців проти соціального і національного гніту.

В період угорської фашистської окупації Микола Іванович, як і інші комуністи, був інтернований.

Після визволення Закарпаття героїчною Радянською Армією М. І. Черничко з новою силою береться за роботу по відбудові партійних організацій, народного господарства. Він делегат першої конференції комуністів Закарпаття. На ній Миколу Івановича було обрано до складу Центрального Комітету Комуністичної партії Закарпатської України. З перших днів народної влади він працює на посаді заступника голови Мукачівського міського Народного комітету, віддає багато сил відбудові міського господарства.

У радянські роки Микола Іванович працював заступником голови Мукачівської міської Ради депутатів трудящих, а з 1947 року — на Мукачівській тютюновій фабриці. Перебуваючи на заслуженому відпочинку з 1955 року, він до останнього дня видавав себе виховній роботі серед молоді.

МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ КЛИМПОТЮК

(1906—1971)

Допитливим ріс хлопець, син робітника лісохімзаводу «Клотільда» у Великому Бичкові, яке за революційні настрої називали «малим Харковом». Ідеї Великого Жовтня несли робітникам і селянам-біднякам комуністи Іван Локота, Микола Сидоряк, Матвій Руснак та інші.

У 1925 році юнак познайомився з газетою «Карпатська правда» — органом Закарпатського крайкому Комуністичної партії Чехословаччини. Комуністка Марія Григораш, яка вела широку агітаційну роботу в присілках Великого Бичкова, подала хлопцеві газету:

— Ось прочитай. Не пожалкуеш. Наша новинка тобі щастя принесе. Згадаєш колись мої слова. Читай і іншим передавай.

— Слова, сказані давно комуністкою М. І. Григораш, — згадував через 45 років Микола Васильович, — я не забув досі. Та смілива жінка давно померла, але газета, з якою вона мене здружила, відкрила мені очі, допомогла стати комсомольцем, комunistом, журналістом, дожити до щасливого сьогодення.

У 1926 році його обрали секретарем селищної комсомольської організації, а в 1929-му він вступив до лав Комуністичної партії, вів активну пропагандистську роботу серед лісорубів і селян Рахівщини.

У 1931 році крайова комуністична організація направила М. В. Климпотюка на навчання в Радянський Союз. Успішно закінчивши Український комуністичний інститут журналістики в Харкові, він деякий час працював у Москві в Міжнародній організації допомоги борцям революції, а восени 1936-го повернувся на Закарпаття. Крайком партії призначив М. В. Климпотюка редактором комуністичної газети «Карпатська правда». На цьому відповідальному посту в повну силу розкрився його талант журналіста — полум'яного бійця партії.

У тяжкі роки фашистської окупації краю М. В. Климпотюк працює у підпіллі, очолює Рахівський окружком партії.

Наприкінці 1939-го емігрує в Радянський Союз, де працює на різних відповідальних постах.

Микола Васильович восени 1944 року повернувся в Ужгород, брав активну участь у діяльності органів народної влади. На Першій партійній конференції був обраний членом КПЗУ.

Обласна партійна організація доручала М. В. Климпотюку відповідальні пости: редактора газети «Закарпатська правда», першого секретаря Рахівського окружного партії. З 1951 року Микола Васильович — кореспондент республіканської газети «Радянська Україна» по Закарпатській області. Працюючи на цих посадах, М. В. Климпотюк віддавав усю свою енергію, знання, всю пристрасть свого серця великій справі ленінської партії.

У цей час сповна розкрився його талант полум'яного партійного публіциста: опублікував понад 150 науково-популярних праць і статей. У статтях, брошурах, книжках М. В. Климпотюк розповідав про незабутні роки боротьби трудящих Закарпаття за світле сьогодення. Він створив літературні портрети визначних діячів комуністичного руху на Закарпатті Олексія Борканюка, Івана Локоти, Миколи Сидоряка, Павла Терека, Еммануїла Кліми, Івана Турянці та інших, з якими йому пліч-о-пліч довелося працювати.

Комуністична партія і Радянський уряд високо оцінили самовіддану працю М. В. Климпотюка, нагородивши його орденами Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани» і медалями.

ГАННА ІВАНІВНА БАЧО (1897—1974)

Росла дівчинка круглою сиротою. З дитячих літ наймитувала у багатіїв у рідному місті Левочі (зараз ЧССР). У 1915 році переїхала до Ужгорода, де в робітничому середовищі мужніла як борець, усвідомлюючи, яка непереможна сила — організований робітничий клас на чолі з партією комуністів, у 1921 році вступила в Комуністичну партію. Про день свого вступу в партію вона згадувала:

—Багато відтоді минуло часу, але, як сьогодні, пам'ятаю про це. Більш прекрасного, більш значного не було в моєму житті нічого.

Ганна Іванівна включається у боротьбу пролетаріату Ужгорода за свої права, стає талановитим організатором жіночого руху, піонерської організації краю. В 1924 році брала найактивнішу участь у страйку робітників Ужгорода, за що була ув'язнена.

У період фашистської окупації Закарпаття Ганна Іванівна виконувала ряд відповідальних партійних доручень. У квітні 1939 року Ганна Іванівна як член підпільного Ужгородського партійного комітету, разом зі своїм чоловіком, також комуністом, Йосипом Степановичем Фігулою забезпечували друкування й розповсюдження антифашистських листівок.

Через рік за свою партійну діяльність Ганна Бачо була заарештована. Хоч військово-польовий суд в місті Кошицях і намагався звинуватити Ганну Бачо «в підривній діяльності, спрямованій проти законного державного та суспільного ладу», проте комуністка вистояла, і вороги, не зумівши нічого довести, змушені були звільнити її.

Перебувала під постійним поліцейським наглядом. Незважаючи на це, не припиняла боротьби. Протягом усього періоду фашистської окупації Ганна Бачо чесно служила народу, партії, виконуючи важливі партійні доручення.

З перших днів визволення комуністка-угорка Ганна Іванівна Бачо активно включається в будівництво нового життя. Вона делегат Першої конференції Комуністичної партії Закарпатської України і делегат Першого з'їзду Народних комітетів, полум'яний борець за возз'єднання нашого краю з Радянською Україною.

Ганна Іванівна працювала в апараті Ужгородського міськкому партії, тривалий час очолювала артіль «Вільна закарпатка», брала активну участь у роботі обласної та міської партійних організацій. Десять разів обиралася членом обкому і міськкому партії.

До останніх днів свого життя вела виховну роботу серед молоді, була талановитим пропагандистом радянського способу життя.

СИРЕНА ГНАТІВНА БОРКАНЮК (1914—1971)

Народилася Сирена Гнатівна в родині дрібних торговців. Трудову діяльність розпочала на технічних посадах в різних установах міста Мукачєва. З 1932 року бере участь у підпільному комуністичному русі, виконуючи доручення крайкому КПЧ, розмножувала і поширювала листівки, прокламації, доставляла підпільну кореспонденцію за адресами. Спілкуючись з такими відомими керівниками комуністичного руху, як Олекса Борканюк, Павло Терек, Еммануїл Кліма, Іван Туряниця, вона усвідомлювала, що нема більшого щастя, ніж боротися в ім'я соціальної справедливості. У 1936 році стала членом Комуністичної партії. З 1935 по 1938 рік Сирена Гнатівна працює в апараті крайкому КПЧ, в редакції газети «Карпатська правда».

Після загарбання Закарпаття фашистськими окупантами С. Г. Борканюк за рішенням ЦК КПЧ емігрувала в Польщу, а звідти — в СРСР. Працювала на підприємствах Сталінграда і Фрунзе, вихователькою дитячого інтернату.

Зразу ж після визволення краю Радянською Армією повернулася на Закарпаття. На першій партконференції її було обрано членом ЦК КПЗУ, на Першому з'їзді Народних комітетів — членом Народної Ради Закарпатської України. Довгий час працює завідуючою відділом по роботі серед жінок Закарпатського обкому Компартії України, згодом очолює відділ кадрів Мукачівської швейної фабрики. Комуністи підприємства 13 разів обирали її секретарем бюро первинної партійної організації, членом обкому і Мукачівського міськкому партії, депутатом обласної і Мукачівської міської Рад депутатів трудящих.

Комуністична партія, Радянський уряд високо оцінили революційну і трудову діяльність С. Г. Борканюк, нагородивши її орденом «Знак Пошани», медалями «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр.» і «За доблесну працю. На ознаменування 100-річчя з дня народження В. І. Леніна».

Трудящі Закарпаття свято бережуть пам'ять про Сирену Гнатівну Борканюк — вірного друга і соратника по революційній боротьбі Героя Радянського Союзу Олексі Борканюка.

ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ КОПАНЧУК

(1889—1947)

Лісоруб Василь Копанчук, як і тисячі трударів Закарпаття, в умовах буржуазного суспільства зазнав багато горя і знущань. Соціальна несправедливість привела молодого лісоруба в 1922 році до лав Комуністичної партії. З того часу комуніст В. Копанчук — активний учасник багатьох мітингів і демонстрацій трудящих проти соціального і національного гноблення. В період фашистської окупації проводив підпільну боротьбу.

Воля, за яку разом з іншими трудящими Рахівщини борюся і В. М. Копанчук, прийшла золотої осені 1944 року.

З новою силою Василь Миколайович взявся за будівництво нового життя. Раділи радянській дійсності чесні люди, шаленіли недобитки — українські буржуазні націоналісти.

Тихого липневого вечора 1947 року, коли місцеві комуністи на своїх партійних зборах обговорювали чергові завдання Радянської влади в рідному селі, у приміщення сільради вдерлися озброєні бандити і забрали з собою Василя Копанчука та Миколу Бакаєва.

Вранці село дізналося про мученицьку смерть Василя Копанчука і Миколи Бакаєва.

ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ ДОЛИНСЬКИЙ

(1902—1971)

Василь Долинський з колишнього села Росвигова (нині об'єднано з містом Мукачевом) свої університети проходив у наймах графа Шенборна, на куркульських нивах, на лісорозробках глитаїв. У 1925 році вступив у Комуністичну партію. Незважаючи на жорстокий терор і переслідування властей, Василь Миколайович брав активну участь у боротьбі трудящих Закарпаття за соціальне і національне визволення та воз'єднання краю з Радянською Україною.

Після воз'єднання Закарпаття з Радянською Україною Василь Миколайович активно допомагав створенню колгоспу, працював ланковим, бригадиром колгоспу імені Димитрова. Він на ділі довів, що у Країні Рад людина славиться не багатством, не знатністю походження, а своєю творчою, цілеспрямованою працею, користю, яку вона приносить суспільству, справі комуністичного будівництва. В 1949 році ланковому Василю Миколайовичу Долинському за вирощення високих врожаїв винограду було присвоєно високе звання Героя Со-

ціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і Золотої медалі «Серп і Молот».

З подвоєною енергією працював агроном В. М. Долинський над перетворенням нашого краю в край квітучих садів і високоврожайних виноградників, виводячи нові сорти винограду.

ІВАН ЮРІЙОВИЧ КЕРЧА

(1914—1951)

Дитинство Івана Юрійовича минуло в злиднях у багатодітній сім'ї робітника-залізничника. Хлопець тягнувся до знань, з неймовірними труднощами здобував їх, прагнув бути корисним трудовому люду краю, що знемагав у неволі. Хвалену буржуазну чехословацьку демократію змінив відкритий терор угорських фашистів. Українську мову було оголошено поза законом, а книги українських і російських письменників публічно спалено. З приводу інквізиції окупантів молодий поет Іван Керча писав у той час у вірші «Грілися злі духи»:

Високі багаття — до самих небес,
Мислителів твори летіли в їх пащі.
Це вигадка віку — ніяких чудес,
Бо ж сонним поспить у темряві краще.

Поет і журналіст І. Ю. Керча в умовах фашистської окупації проявляв велику сміливість і винахідливість, щоб опублікувати на сторінках офіційної газети «Русское слово» вірші та оповідання передових літераторів краю. Його заслугою було також видання таких збірок молодих поетів і письменників, як «Живая струя», «Будет день», «Мой путь» С. Панька, «Живая синь» Ю. Гойди та інших.

У своїх віршах І. Ю. Керча змальовував злиденне життя людей праці, влучно висміював лицемірство і запроданство українських, угорських буржуазних націоналістів, які зраджували інтереси свого народу. І. Ю. Керча всім серцем зрозумів, що тільки Комуністична партія згуртовує прогресивні сили для спільної боротьби проти окупантів. Іван Юрійович також включився в цю боротьбу, встановивши тісні зв'язки з комуністичним підпіллям і партизанським рухом.

З перших днів визволення краю став до лав Комуністичної партії Закарпатської України, на Першій партійній конференції був обраний членом ЦК КПЗУ, а на Першому з'їзді Народних

комітетів — уповноваженим НРЗУ по народній освіті. Він проводив величезну роботу по перебудові системи народної освіти в краї за прикладом рідних братів Країни Рад.

Після возз'єднання краю з Радянською Україною працював завідувачим облвно, а з 1949 року — заступником голови облвиконкому.

Де б не працював комуніст Іван Юрійович Керча, всі свої сили, енергію, знання і здібності віддавав справі становлення соціалістичної культури на Закарпатті.

ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ ЛІНТУР

(1909—1969)

Петро Васильович Лінтур належить до тієї когорти інтелігентів краю, які в період буржуазного режиму завжди були з народом. У роки фашистської окупації працював викладачем Хустської гімназії. Широкими знаннями, громадянською мужністю і чесністю він приваблював передову, прогресивну молодь.

На полицях тодішніх бібліотек не було праць російських і українських письменників. Учнівська молодь, у тому числі й автор цих рядків, яка прагнула знати літературу російського народу, знайомилася з нею в особистій бібліотеці Петра Васильовича. Твори Достоєвського, Толстого, Тургенева, Пушкіна, Гоголя, Лермонтова, Островського, Герцена, Грибоєдова, Короленка молодь передавала з рук у руки.

Восени 1939 року П. В. Лінтур організував літературний гурток, де збиралася здібна молодь — Д. Вакаров, К. Галас, П. Продан, М. Симулик, В. Сочка, М. Шпіцер та інші. В 1941 році члени гуртка за допомогою Петра Васильовича видали збірник «Будет день». У книжці було вміщено чимало віршів революційного звучання, в яких символічно йшлося про братів на Сході, котрі прийдуть на допомогу трудящим нашого краю. П. В. Лінтур, який у патріотичній передмові до збірника зазначав: «Здесь русский дух, здесь Русью пахнет», був увільнений з викладацької роботи за «комуністичні ідеї».

Молодь гаряче любила свого викладача. Про цю любов свідчить такий факт. 5 січня 1942 року його учень поет Дмитро Вакаров подарував йому фотографію з підписом: «Нашему Петру Васильовичу на память о том, как мы в малой стране начали строить Великую Родину».

Відразу ж після визволення краю Петра Васильовича призначили директором Хустської гімназії. На Першому з'їзді Народних комітетів його було обрано заступником голови НРЗУ.

У грудні 1944 року він був у складі делегації, яка передала Маніфест про возз'єднання представникам Радянського уряду. Працюючи на посту завідуючого відділом у справах мистецтв при обласвиконкомі, комуніст П. В. Лінтур багато зробив для розвитку освіти і культури краю, брав діяльну участь у створенні Ужгородського державного університету, де і працював понад 20 років.

Все своє життя відомий фольклорист Петро Васильович Лінтур присвятив вивченню історії літератури Закарпаття і її зв'язків з рідною українською і російською літературами. Його книги познайомили широке коло читачів з поетичним світом почуттів, настроїв, з укладом життя і побуту трудящих Закарпаття.

Наукова діяльність П. В. Лінтура тісно пов'язана з активною участю в роботі багатьох республіканських конференцій і міжнародних конгресів з проблем славістики, етнографії та фольклору.

ПЕТРО ПЕТРОВИЧ МИЛОСЛАВСЬКИЙ

(1896—1954)

Народився Петро Петрович у сім'ї російського вчителя в Петербурзі. Здобув музичну освіту. Свого часу не зрозумів значимості революційних подій 1917 року в Росії, емігрував у буржуазну Чехословаччину.

Опинившись на Закарпатті, Петро Петрович учителював у школах Ужгородщини. Найдовше працював у Середньому. Створював хорові капели, оркестри народних інструментів, зблизився з простими людьми, вивчив їх побут і творчість. Жителі села поважали свого вчителя. І в перші дні визволення серед обранців, яких посилали на Перший з'їзд Народних комітетів, був і Петро Петрович Милославський. Зовсім по-іншому тепер сприйняв він Радянську владу, усвідомлюючи, що вона несе людям.

Творчий талант П. П. Милославського по-справжньому розкрився тільки в радянський час. Композиторська творчість Петра Петровича найкраще проявилася в хоровому жанрі та в обробці народних пісень.

Очоливши як художній керівник і головний диригент Закарпатський народний хор, він надав йому оригінальне і неповторне творче обличчя. Колектив Закарпатського народного хору під керівництвом Петра Петровича здобув собі заслужену славу серед трудящих неосяжної нашої Вітчизни. П. П. Милославський виховав відомих хорових диригентів М. Кречка, М. Данкулинця, М. Попенка, І. Сопка та інших.

За визначні заслуги на ниві музичної культури П. П. Милославський був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Усе своє життя талановитий музикант з широким кругозором віддав служінню народові, розвитку його музичної культури.

ЮРІЙ АНДРІЙОВИЧ ГОЙДА

(1919—1955)

Перші кроки в поезію син зняцівського хлібороба Юрій Гойда робив у час фашистської окупації краю. Його вірші «Раступитесь, гори», «Я весь огонь», «Отчизне» та інші із збірки поезій «Живая синь», пройняті великим оптимізмом, вірою в майбутнє, любов'ю до трудового народу і ненавистю до окупантів.

Творчі здібності і поетичний талант юнака по-справжньому розкрилися тільки після визволення краю Радянською Армією та возз'єднання його з своєю Вітчизною в братній радянській сім'ї, за що і він голосував на Першому з'їзді Народних комітетів. Своім кредо поет вважав творити в ім'я людей, приносити їм радість. Його поетичні твори сповнені високої громадянськості, радянського патріотизму, звеличення людей праці. Поет утверджував духовний розквіт людини праці, яка вирвалася з-під влади експлуататорів.

Центральне місце в поезії комуніста займають вірші про вождя трудящих всього світу В. І. Леніна, про Комуністичну партію. Домінують у поезії Ю. Гойди патріотичні мотиви дружби радянських народів-братів, любові закарпатців до Країни Рад за те, що «нам Леніна дала» і «живуть наші думки глибокі». Про поета-комуніста — делегата з'їзду Народних комітетів, який прожив коротке, але прекрасне життя, Максим Рильський писав: «Юрій Гойда має своє визначне місце в історії української радянської літератури, в історії українського радянського громадянства. І це місце — почесне».

Юрій Андрійович брав активну участь у громадському житті області. Починаючи з Першої партконференції області, комуніст Ю. А. Гойда постійно обирається членом Закарпатського обкому партії. З 1948 року він відповідальний секретар Закарпатської обласної організації Спілки письменників України.

Багато уваги приділяв роботі з творчою молоддю. В одному з листів до початкуючого літератора Юрій Андрійович писав:

«Справжня людина завжди повинна бути солдатом тієї справи, якій вона служить». Ці слова, як і саме життя поета, вчать віддавати серце рідному народові, суспільному поступові, творенню добра і краси в ім'я звершення комуністичних ідеалів.

ЗМІСТ

Замість передмови. ДНІ НАШОЇ РАДОСТІ . . .	5
ШЛЯХ ДО ВИЗВОЛЕННЯ ТА ВОЗЗ'ЄДНАННЯ	7
ВОЛЯ НАРОДУ	32
На чолі мас	32
Широке представництво народу	47
Хвилюючі години, історичні рішення	55
Воля трудящих — воля з'їзду	66
В ЄДИНІЙ СІМ'Ї РАДЯНСЬКИХ НАРОДІВ	82
ЛЮДИ МУЖНЬОЇ ДОЛІ	112

МИХАИЛ ВАСИЛЬЕВИЧ ТРОЯН
В ТОТ ДЕНЬ ВЗОШЛО СОЛНЦЕ ВОССОЕДИНЕНИЯ
(Первый съезд Народных комитетов Закарпатской Украины)
(На украинском языке).

г. Ужгород, издательство «Карпати»

Редактор Г. С. Квашенко
Художній редактор Я. М. Гашпарович
Техредактор М. Р. Черкашина
Коректори О. С. Ладижець, Є. С. Павлик

Інформ. бланк № 706

Здано до складання 14. 08. 79.
Підписано до друку 15. 11. 79. ББ 01160.
Форм. пап. 70×108 1/32. Папір друкарський № 1.
Літературна гарнітура. Високий друк.
Умовн. друк. арк. 5,95+0,7 вкл. Обл.-вид. арк. 8.
Тираж 6000 пр. Зам. № 2344.
Ціна 50 к.

Видавництво «Карпати»,
294000, м. Ужгород, пл. Радянська, 3.
Друкарня видавництва «Радянське Закарпаття»
Закарпатського обкому Компартії України,
294000, м. Ужгород, вул. Духновича, 2.

НАЙДЕМО СВОЮ СПРАВЖНЮ БАТЬКІВЩИНУ

Населення с. Кайданове, Мукачівської округи, шле свою щире сердечну подяку славній Червоній Армії та її Верховному Головнокомандуванню за визволення нашого народу від німецько-малдьярського рабства.

Ми просимо Радянський уряд і Вас, товаришу Сталін, допомогти нам здійснити наше одностайне бажання: стати громадянами великого Радянського Союзу, його квітучої республіки — Радянської України, знайти, нарешті, свою справжню Батьківщину.

18 листопада 1944 р. — Резолюція загальних зборів громадян с. Кайданова.

ЗБЕРЕЖЕМО ЗДОБУТУ ВОЛЮ

Протягом віків наш народ знаходився в ярмі, під німецько-малдьярським володарюванням. Нам ніколи не давали ні висловити, ні, тим більше, здійснити нашу волю, наші прагнення. А наші прагнення одні: ми українці і хочемо бути в Українській Радянській державі. Тепер настав час, коли наш народ має можливість сам вирішити свою долю. І він воліє вирішити так, щоб ніколи більше не впасти в залежність, не пережити чужоземного гніту, а бути вільним і щасливим. А для цього є тільки один шлях — шлях з'єднання народу з Радянською Україною — квітучою республікою могутнього Радянського Союзу.

Ми просимо допомогти нашому народові возз'єднатися з Радянською Україною і тим навіки зберегти принесену нам Червоною Армією волю.

19 листопада 1944 р. — Резолюція загальних зборів селян Великої Туриці.

30.676 ПІДПИСІВ

Все доросле населення Севлюшської округи підписало Маніфест Першого з'їзду Народних Комітетів Закарпатської України про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною. Маніфест підписало 30.676 чоловік.

«Закарпатська правда» за 14 січня 1945 р.

ЗА ЩАСТЯ Й ВОЛЮ

Населення Верховини з великою радістю зустріло Маніфест про воз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною, прийнятий Першим з'їздом Народних Комітетів.

Сповнені щастям люди, які скинули ярмо чужоземних гнобителів, всі, як один, стверджують своє палке бажання про воз'єднання зі своєю рідною матір'ю — Радянською Україною, підписались під Маніфестом.

Новий, 1945 рік села Великоберезнянської округи Люта, Жорнава, Книгиня, Розтока-Пастіль, Буківцьова, Смерекова та Кострино зустріли одностайними підписами всіх селян під Маніфестом.

«Закарпатська правда» за 8 січня 1945 р.

РОЗПОДІЛИЛИ ПОМІЩИЦЬКУ ЗЕМЛЮ

Закарпатоукраїнський люд протягом віків густо полив свою землю потом і слізьми. Вона завжди належала чужоземним поміщикам. День і ніч трудилися ми на землі, а працю нашу привласнювали дармоїди — чужоземні гнобителі.

Героїчна Червона Армія своїми могутніми ударами очистила нашу землю від німецько-мадярських загарбників, визволила Закарпатську Україну з чужоземної неволі. Наш вільний народ взяв владу до своїх рук. Він всьому світові заявив про своє бажання воз'єднатися з Радянською Україною, щоб разом з українським народом, в сім'ї народів Радянського Союзу будувати нове життя.

Наше селянство, що віками мріяло про землю, оспівало її у своїх піснях, тепер одержує землю. Правда перемогла. Земля переходить до рук тих, хто на ній працював і працює. В цьому величезна радість нашого народу. Цю радість тепер переживають і жителі с. Клячанова. Клячанівський Народний Комітет розподілив між селянами землю поміщика Вайнбергера. Землю одержали 120 робітників і безземельних селян та 45 малоземельних селян.

«Закарпатська правда», 10 січня 1945 р.